

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIMFJORDEN

LIMFJORDEN

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

ÅRBOG 1958

REDIGERET AF KRISTJAN BURE

RINGKJØBING

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI

1958

DENNE BOG ER SAT MED GARAMOND
OG TRYKT I
60.000 EKSEMLARER
I A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI · RINGKJØBING

OMSLAG: ERLING JUHL

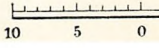
KLICHEER: HAMMERSCHMIDT · AARHUS
OG
BERNH. MIDDELBOE · KØBENHAVN

I N D H O L D

LIMFJORDEN ÅBEN OG LUKKET	9
<i>Af Museumsinspektør HOLGER RASMUSSEN.</i>	
LIMFJORDEN FRA ØST TIL VEST	21
<i>Af Forfatteren PALLE LAURING.</i>	
LYSTSEJLADS I LIMFJORDEN	57
<i>Af Seminarielærer H. NØRGAARD PEDERSEN.</i>	
LIMFJORDSFISKERI I TUSINDER AF ÅR	75
<i>Af Museumsinspektør HOLGER RASMUSSEN.</i>	
DIGTERNE FORTÆLLER OG SYNGER OM LIMFJORDEN	91
<i>Af Forfatteren HANS POVLSSEN.</i>	
LIMFJORDENS MALERE	111
<i>Af Museumsdirektør, Redaktør JAN ZIBRANDTSEN.</i>	

57°

40'

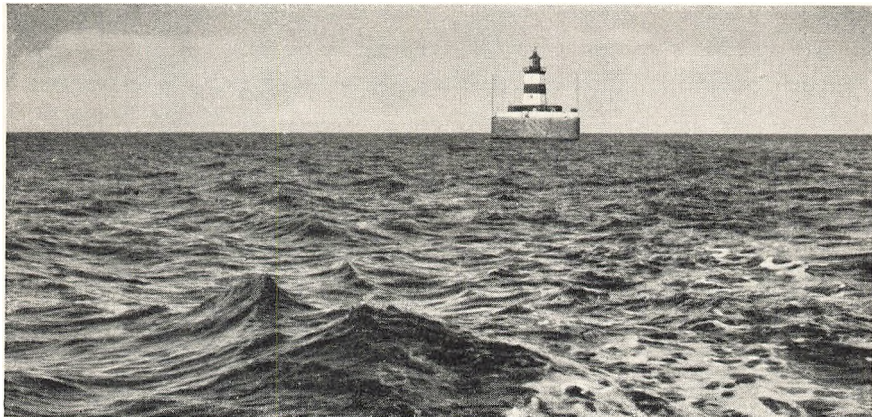
Geodetisk Institut. København. Eneret.

*Turistforeningen for Danmarks Årbog for 1959
vil handle om den første del af Danmarks oldtid.*

*Når det er lykkedes at bringe farvebilagene i denne bog,
skyldes det særlige bidrag fra venner af turistsagen:*

Hotelejer Andreas Harboe. Direktør Frees Horneman. Arkitekt Svend Eske Kristensen. Direktør Oscar Pedersen. Direktør Tage Priess. Direktør Viggo J. Rasmussen. Fhv. handelsminister, direktør Aage L. Rytter. Direktør Oluf Schou. Grosserer, generalkonsul Victor B. Strand.

Direktør Alfred Østergaard.

Fyret på Hals Barre. Limfjordens vagtpost mod øst.

FOT.: H. DALBY

LIMFJORDEN ÅBEN OG LUKKET

Af HOLGER RASMUSSEN

ENGANG lå store dele af Nordjylland overskyttet af havet. Klinterne fra dette stenalderhavs kyster genfindes nu som smilende grønne skrænter i frodige marker ofte fjernt fra hav og fjord. Dengang var Limfjorden et bredt favnende sund, der uhindret lod Vesterhavets og Kattegats vandmasser mødes. Hvornår farvandet første gang blev en fjord, kan ikke siges, men allerede under stenalderhavets tid begyndte nedbrydning af kysterne. Det nedstyrtede materiale førtes af strømmen bort og aflejredes, hvor forholdene var gunstige. Fra de store lerskrænter ved Bovbjerg førtes sten og grus nordpå og dannede begyndelsen til den tange, der til sin tid skulle blive spunsen i Limfjordens vestende.

Sandsynligvis har Limfjorden endnu i oldtidens slutning været åben mod vest. Den græske købmand og opdagelsesrejsende Pytheas, der på Alexander den Stores tid vovede sig helt op langs den jyske vestkyst, så, hvordan rav og martørv skylledes ind på stranden. Muligvis søgte han ind gennem løbet, for han fortæller, hvordan tyboerne, teutonerne, købte denne havtørv til brændsel.

Endnu i tidlig historisk tid er der en mulighed for, at gennemsejlingen var åben vesterud. Utvetydigt siger kilderne det ikke, og alene det, at de benævner den en fjord, synes at modsige denne antagelse. I slutningen af forrige århundrede skrev mange lærde mænd frem og tilbage om dette

spørgsmål udfra den norske konge, Harald Hårderådes togt i Limfjorden.¹ Snorre fortæller, hvordan kong Harald med få skibe hærger øst i Limfjorden, men overraskes af Sven Estridsen, der med en stor flåde lægger ind gennem løbet ved Hals. Beskrivelsen af fjorden, hvor begivenhederne udspilles, er klar nok: »Limfjorden er slik at innløpet er som en smal elverenne, men når en kommer inn i fjorden, er det som et stort hav ...« Så langt, så godt, men så kommer det sted hos Snorre, som i diskussionen bestandig blev vendt og drejet: »Der den er breiest, heter det Lusbrei (Løgstørbredningen). Der er det et smalt eid lengst inne i viken vest til havet. Dit rodde Harald og hans folk om kvelden. Om natten da det var blitt mørkt, losset de skipene og dro dem over eidet, og alt det hadde de greid før dag, og de hadde gjort skipene i stand for annen gang.« Ved dag gry styrede de nordpå langs Jyllands kyst udenfor den forfølgende danske flådes rækkevidde.

Dette ejde forsøgte man at placere alle andre steder end hvor det efter sagaens ord synes naturligt — ved Vesterhavet. Sven Aggesens og Saxos ord om, at Limfjorden fordem var åben mod vest, og bremerklerken Adams beretning om Vendsyssel, Ty og Mors som øer anførtes til støtte for, at der ikke fandtes nogen lukkende tange mod vest. Noget sikkert resultat opnåedes ikke ved de mange argumenter for og imod, omend den opfattelse synes at have sejret, at »i 1000-tallet lå fjorden utvivlsomt som hærstrøg farbar mod vest.« Ordene er Hugo Matthiessens i bogen om Limfjorden. Forsvarerne af synspunktet at der var en direkte forbindelse mellem fjord og hav mod vest anførte som utænkeligt, at kong Haralds tunge skibe skulle være trukket over tangen. Og dog var en sådan fremgangsmåde almindelig kendt og anvendt på denne tid, ikke blot som her under ekstraordinære situationer, men den indgik normalt i nordiske søfarendes, vikingers som købmænds, daglige tilværelse.² Her skal blot mindes om de nordiske togter ad de russiske floder til Sortehavet, hvor slæbesteder forbi faldene var en uomgængelig nødvendighed, eller handelsvejen tværs over Jylland ad Ejder og Trene og derpå over land til Slien, hvor skibene igen kunne flyde frem til Hedeby. Den jævne grus- og sandflade på tangen

1. Aarb. f. no. Oldk. 1868, 313—333 (C. F. Bricka); 1869, 277—282 (R. H. Kruse); 1870, 111—119 (A. D. Jørgensen); 1871, 402—409 (Bricka); 1873, 57—72 (Kr. Erslev). — J. J. S. Steenstrup: Harald Haarderaades Tog til Limfjorden og Limfjordens Tilstand i XIte Aarh. Kbh. 1875; Gustav Storm: Om Limfjordens ældre Aabning mod Vest (No. Hist. T., IV, 1876, 113 ff.).
2. Til belysning af hele spørgsmålet kan henvises til en interessant lille bog af den norske historiker Sverre Steen: *Ferd og Fest. Reiseliv i norsk sagatid og middelalder*, Oslo 1942, 272—297 (Leden langs landet). — Jfr. også Oluf Nielsens bemærkninger i bogen: *Skodborg og Vandfuld Herreder* (1894), 375.

Limfjorden har utallige krinkelkroge.

FOT.: GEDDÆTISK INSTITUT

Luftbilledet viser sydspidsen af Mors til højre, øverst Agerø, i bunden til højre Jegindø, til venstre Ty og Tyholm skilt ved Skibsted Fjord.

mellem Agger og Harboøre ville være lettere at passere end mangt et slæbested, Harald Hårderåde tidligere havde været ude for. Selv om tangen fandtes, kunne Limfjorden godt have været, hvad Hugo Matthiessen kalder »alfarvej mod England«, og at den virkelig har haft denne betydning, er der vidnesbyrd nok om. 1085 samler Knud den Hellige sin flåde ved Vestervig for derfra at drage på erobringstogt mod England; ved Vestervig lå Jyllands nordligste bispedømme, til det engang i 1100 årene flyttedes til Børglum. I Limfjordsegnene fandtes kirker, hvis kult og byggeskik havde nære tilknytninger til engelsk fromhedsliv.

Længe bevarede Limfjordsegnene sin betydning, selv om fjorden ikke mere var udfaldsport mod vest. Med den ændring i skibsformer over mod tun-

gere, mere dybgående fartøjer, som middelalderen så, blev det umuligt at sætte over tangen. Samtidig medførte tilsandingen af farvandet udfor Løgstør en delvis afsnøring af fjordens vestlige del, der gennem århundreder blev mærkbar for disse egne. De berygtede Løgstør grunde lå som en vældig barre, der tvang dybgående fartøjer at stoppe op. Skulle forsyninger frem længere vestpå, måtte de omlades i store pramme, til skuderne selv kunne flyde over. Nu og da forsøgte den fjerne statsmagt i hovedstaden vel at gribe ind. 1636 stævnes »menige stænder på Limfjord boendes oven Løgstør grunde, både adel, gejstlighed, borgere og bønder« til Viborg for »samtlige og særdeles deres betænkende forhøre, hvorledes de formener forskrevne grunde bekvemmelig og bedst kan afskaffes og en sejldyb derigennem bekomme, så et skib på 80, 100 eller mere læster derigennem ulosset kunne løbe.« Hverken da eller senere førte sådanne forsøg til noget resultat. Først da man i årene fra 1856—61 gennemførte gravningen af »Frederik den Syvendes kanal«, der førte sejlsadsen sønden om det spærrede område, opnåede man en virkelig bedring, og effektiv blev den først fra år 1900, da sejlrenden førtes igennem selve grundene og stedse holdtes i ave ved sandsugere og muddermaskiner. Indtil da indtrådte blot lempelser i de utålelige forhold, når naturen selv for kortere eller længere tid rev hul i sandbarren og gjorde passagen fremkommelig.

Fjorden var altså som lukket på to steder, omend ikke ustandseligt eller fuldstændigt. Hvad spærringen ved Løgstør kom til at betyde for Limfjordens fiskebestand, skal vi høre om, når fiskeriet i Limfjorden kommer på tale. Her vil vi følge det videre forløb ved tangen mod Vesterhavet. Måske som ingen andre steder i Danmark har beboerne i de magre kyststrøg, der begrænses af vand både mod øst og vest, været prisgivet naturkræfternes lunefulde spil. I historisk tid har deres tilværelse været en bestandig kamp for at holde på jord og hjem, og hvor meget de end stred og stræbte alligevel en bestandig vigen. Havet gnavede af kysten, og sandet føg over agrene og lagde dem øde. Sønder og Nør Aalum, Toft og Røn, Bollum og Nabe er navne på landsbyer, der engang var, men hvis agre og hussteder for længst er forsvundet i havet. Om Sønder Aalum melder matrikelforretningen i 1683, at mange huse er dækket »fast helt med sand, så at regnen og vandet ikke kan løbe væk, men bliver stående i husene. Ellers har der for nogle år siden været temmelig megen agerjord til denne by, men den er blevet ødelagt af sandflugt, så at der nu findes store høje og sandbjerge på agrene, dog findes nogle beboere, som af mangel på fiskeri betjener sig af nogen jord mellem klitterne og sandbjergene, hvilken jord de af mangel på agerbrugsredskaber behandler med spade.« Hvad sandfog ikke lagde øde, besørgede stormfloder. Gentagne gange gik havet

over tangen og voldte ulykke og forfærdelse, og det er givet, at langt fra alle oversvømmelser eller gennembrud er blevet optegnet.

1560 meldes første gang om et gennembrud, hvorved der »indgik af havet mange usigelige flønder« og skibe kunne passere. Peder Dyrskjøt omtaler et gennembrud nytårsaften 1566, der rev et 14 til 16 alen dybt hul, der stod åbent i 12 eller 14 år, til »det blev af havet igen tilskyllet og stoppet med sand.« Et lignende indbrud nævner han fra 1586; denne gang holdt åbningen sig i 7 til 8 år. Endelig et tredje indbrud nævnes fra 1615, hvor havet skar igennem ved Langø vejle for dog hurtigt selv at hele bruddet igen. Ind imellem hærgedes kysterne af oversvømmelser, der borttog både folk og fæ. Sådanne oversvømmelser nævnes 3 år i træk i 1592, 93 og 94.

Noget effektivt værn havde befolkningen ikke at sætte ind mod havets angreb. Man ventede på, at naturen selv skulle bøde på de skader, den forvoldte. Dette blev da også resultatet, da havet påny i 1624 brød gennem tangen, for ganske vist vakte dette gennembrud så meget postyr, at det satte de høje herrer i sving. Kongen beordrede sine lensmænd på Bøvling og Ørum til stedet for sammen med andre gode mænd at besigtige skaden og give forslag om, hvad der kunne gøres for at udbedre den. Til den ende havde man hos statholderen over »Landte Holsten«, Gert Rantzau, udbedt sig et par kyndige digemestre, men deres betænkning skulle ikke virke opmuntrende. Efter at have beset og beskrevet hullet kommer de til det resultat, at for at stoppe det igen ville der udkræves ungefær 3000 læs ris, 500 læs halm, 4000 lægter, 500 »weltingpæle« af lange, runde sparrer m.m. samt 600 16-alen fyrretræer og 1500 savsveller til et bolværk, og til at udføre arbejdet ville behøves 24 holstenere, »som ved sådant arbejde er bevant«, 160 »fuldkomne karle hver dag i 8 dage« og 700 vogne hver dag til at age jord og sand at fylde med. For at forestå arbejdet og holde de 24 holstenere på egen kost kunne digemestrene ikke beregne sig ringere end 2000 rdl.³ Da digemestrene desuden ingenlunde turde love, at nye indbrud ikke ville forekomme, rådede den nedsatte kommission til at opgive forehavendet og henviste til den lokale befolknings udtalelse, »at samme hul med tiden ved sand, som af havet i streng storm og guds vejrlig såvelsom ellers idelig indskydes, af sig selv skulle kunne dæmpes og tillukkes«. Dette må da også være sket, men utvivlsonst er det eftervirkninger fra dette gennembrud, der endnu spores i Arent Berntsens beskrivelse: Danmarckis och Norges fructbar Herlighed fra 1656, idet den i hovedtrækkene stemmer overens med de erfaringer, beboerne i den vestlige del af Limfjorden gjorde, da det store gennembrud i 1825 fandt sted.

3. T. A. Becker: Limfjordens Forbindelse med Vesterhavet 1624 (Da. Mag. 3. R., IV, 329 ff.).

FOT.: H. DALBY

Oversvømmelse ved Bygholm 1956.

Beboernes fatalisme skyldtes, at deres bosted ikke gav nogen mulighed for effektivt værn, når stormene piskede sandet til tåge og væltede bølgerne med ødelæggende kraft mod kysten. Den flade tange, der kun hævede sig lidt over normal vandstand, kunne let overskylles, og klitrækken var i så henseende ingen beskyttelse. Dens løse materiale jævnedes ud, når vandet skyllede frem. I virkeligheden skulle der kun lidt til, før vandet løb over her og der. Den normale tilstand finder vi beskrevet hos Tys første virkelige topograf, pastor Knud Aagaard, der om Agger sogn i 1801 siger: »Det er ikke sieldent, at vestlig Stormveir her paa nogle Steder fører Vandet over fra Havet ind i Limfjorden . . .« »Over tangen,« fortsætter han, »gaar en Kiørevei imellem Havet og Fiorden; men da Vandet ved stærk Havgang kan gaae over paa nogle Steder, saa fremkommer derved undertiden Qveg-sand, eller Vandet skiærer Render, saa at Vejen derved kan blive besværlig og farlig, hvorfor og den meste Færdsel sønder paa skeer over Odsund.« Når forholdene var sådan under »normal« storm, forstås det, at usædvanlig hårdt vejr kunne medføre katastrofer. I en 200-årig periode fra 1624 til 1825 skete dog ingen egentlige gennembrud af landtangen, omend de to sogne, Agger og Harboøre, led stærkt ved oversvømmelser, sandflugt og bortskylning af agerjord og husgrunde, sådan som vi ovenfor har hørt beskrevet fra landmålingsforretningen ved Sønder Aalum i 1683.

To gange med få års mellemrum brød stormfloder ind over den lave tange uden dog at bane vej gennem den. Men indenfor i fjorden i kyststrækningen mellem Hygum og Harboøre flåede vandet dybe rifter, der førte til

Sejlad i Løgstørs gader.

FOT.: H. DALBY

dannelsen af flere større og mindre indvige. Beretningen herom findes i den beskrivelse af Limfjordens fiskeri, som skyldes kommissionen af 1741. 17.–18. juli berejser den tangen fra syd til nord og undersøger den ret nøje. Bredden på den fra den vestligste vig af Limfjorden til havet opmåles til 428 favne, og det bemærkes, at »det laveste sted, hvor havet plejer at overskylle i bemeldte vig, blev observeret at være ikkuns 2 alen højere end havstokken eller vandets superfiscum«. Iøvrigt iagttages det, hvordan klitterne er »henskyttet og jævnet ved de indbrud, som havet gjorde 1717 og 1720, så at der næppelig går noget år forbi, at jo havet engang ved juletider skyder over i Limfjorden; dog sker derved ikke anden skade, end at sandet fordærver de næst liggende enge. Men som havet på et og andet sted nærmer sig landet ved sandets udskyllelse, så trues derved de nærmest liggende huse at vorde henskyttet, såfremt de ikke flytter.« Samme forhold konstateres også ved Toft og Bollum byer i Agger sogn. Her angives den mindste bredde på tangen tilogmed blot til 375 favne.⁴ Netop denne bestandige bortæden af landet svækkede tangens modstandskraft. Agger kirke lå som et målepunkt for kystens gradvise forsvinden. Efter traditionen allerede en gang flyttet bort fra det truende hav lå den i

4. Limfjordskommissionen af 1741: Protokol. — Præcise iagttagelser over tangens nedbrydning haves ikke, men angivelser forekommer dog i enkelte tilfælde. Da søkortdirektør Jens Sørensen foretog sin opmåling af kysterne i 1694—95, var den på de smalleste steder 1500—2000 alen (= 500—670 favne). På Videnskabernes Selskabs Kort fra 1791 er bredden nær Agger 800 alen, altså en halvering i løbet af 100 år.

1695 ca. 1000 alen fra stranden, men 1802 »kun et godt bøsseskud, hvor der for 30 år siden skal have været 3 gange så langt«. 1806—07 og 1820 åd søen sig hastigt ind mod kirken, så ligkister og ben fra den omgivende kirkegård stak ud af klitten. I denne truede stilling overlevede den dog det voldsomme vejr i 1825, der førte til det endelig gennembrud. Med svære skader på mur og tag benyttedes den endnu i 1830'erne. 1839 forsvandt de sidste rester af kirken i havet.

15. og 16. januar 1818 satte en vældig orkan havet ind over tangen mellem Agger og Røn byer. Klitrækkerne forsvandt næsten aldeles, og engene ind mod Limfjorden ødelagdes af overskyldet sand og grus. 87 familier fik deres jordejendomme helt eller delvis ødelagte. Mellem Toft og Agger dannedes et løb med en dybde på 3–4 alen, så vejen mellem Ty og Hardsyssel blev afbrudt. Omend man forsøgte at benytte den, blev samfærdselen usikker, som det fremgår af et par eksempler i Viborg Avis fra 2/1 1819. Det hedder her, at »i få timer kan havet bruse op i den grad, at vejen er aflagt for en tid. Således kom sognets præst for kort siden og kørte uden hinder til Røn i embedsforretninger om formiddagen kl. 10; om eftermiddagen samme dag kl. 3 kom han tilbage; da skyllede havet over som en stridig mølleå. Uagtet han kendte lokalet og brugte al mulig forsigtighed, sank dog den ene hest ned i kvægsandet, og vognen var nærved at vælte. Denne skæbne traf samme dag en mand herfra egnen, der kom med en til-læstet vogn. Vognen kærtrede, og både den og han og hestene bortreves af strømmen; med megen møje blev alt bjerget ...«

Ulykkerne i 1818 kunne være alvorlige nok, men blev dog langt værre i 1825. En detaljeret beskrivelse heraf findes i »Liber Daticus« for Vestervig og Agger sogne. Natten til den 3. februar havde vinden blæst hårdt af SV og VSV for at lægge sig hen mod morgen. Men ved middagstid tog den fat igen og voksede bestandig i styrke. »Langs den smalle landstrimmel gik havet over på mangfoldige steder, men 3 timer efter solens nedgang på alle punkter. Vandets højde steg frygtelig – stormen af SV tog til – og omtrent i 6 timer fra kl. 10 den 3. februar om aftenen indtil kl. 5 den 4. februar om morgenen var havet voxet indtil 4 alen over sædvanlig højde og gik som en rivende strøm over landstrimmelen, samt anfaldt og bortskyllede en del af landet norden for – og lige med landstrimmelen sønder på – nogle steder 20 alen, andre steder 50, og på enkelte steder er over 200 alen af landet bortskårne.« Toft by udslettedes helt. Dens 4 fiskerfamilier svævede mellem liv og død på lofterne af deres huse; da havet havde trukket sig tilbage, så de ingen anden udvej end at flytte med det lidet, der var levnet. Deres fremtidige hjem blev i Lyngs sogn på Tyholm. Overalt i Agger sogn bragte stormfloden ulykker og nød med sig. »Langs

Blokvogne med sten til sikring af Aggertangen.

FOT.: V. JENSEN

den smalle landstrimmel ere beboernes ejendomme aldeles ødelagte,« fortsætter beretningen, »overfyldte indtil flere alens tykkelse med havgrus, sand og sten . . . Hidtil have de fleste haft 1 à 2 køer og i det mindste 10 får hver, hvilket for så fattige familier var en betydelig årlig hjælp til deres familiers underhold og børns opdragelse. Nu er deres ejendomme adeles ødelagte – fiskeriet ved det salte vands indtrængen i fjord og sø forstyrret – deres huse til dels omstyrtede, til dels beskadigede, og ingen evne have de til at gå så hårdt stød af skæbnen i møde.« I marts samme år satte masser af isflager fra Limfjorden ind mod den hærgede kyst, så fiskerne kun med nød og næppe reddede deres både. Og så natten mellem 27. og 28. november skete det afgørende brud, hvorved den gamle Agger kanal dannedes, for besynderligt nok havde stormfloden i februar ikke medført noget åbent gennemløb – en kanal ved Langerhuse lukkede havet igen, så der allerede i marts kunne køres derover. Men den kanal, der ved stormen i november blev dannet mellem Øster Agger og Toft, sandede ikke til. Tværtimod gravede strømmen løbet dybere, så det første skib kunne passere det i 1834. Gennem munden førtes imidlertid også sand med strømmen, sådan at bredningen nærmest bag tangen efterhånden fyldtes. Fjordgrundene voksede og bredte sig og tvang sejlløbet længere og længere mod syd, så sej-

ladsen på kanalen blev mere og mere besværlig. Ved en stormflod i 1862 skete nye gennembrud, og det ene nær Tyborøn trak vandet væk fra den gamle kanal og voksede samtidig i dybde og bredde. 1868 åbnedes det for skibsfarten under navn af Tyborøn kanal. Det gamle nordlige løb sandede helt til og lukkedes fuldstændig i 1877.

Havets angreb på kysten var imidlertid ikke standset. Ved stormfloder skylledes store stykker væk på een gang, og dag ud og dag ind gnavede kyststrømmen af strandlinjen. For at forebygge, at tangen helt skulle forsvinde, planlagdes efter nye stormfloder i 1873 og 1874 bygningen af strømbrydere og høfder. 1877 tog man fat på arbejdet, og samtidig satte man langs stranden et risgærde for at fremme klitdannelsen, der ved stormfloderne var totalt bortskyllede. Hele kysten fra Flade sø i nord til Harboøre i syd blev på denne måde sikret. Den stærke tværgående strøm gennem kanalen, der på faretruende måde flænsede løs i tangen, blev på samme måde hæmmet. Med basis i to af høfderne ved Tyborøn opførtes fiskerihavnen i året 1914, og denne havn har været af vital betydning for Nordsø fiskerflåden.

Her kunne så beretningen om Limfjorden åben eller lukket standse, hvis det ikke var for det stadig brændende spørgsmål, om kanalen ved Tyborøn skal lukkes eller ikke. Turistforeningens årbog er ikke stedet at argumentere for eller imod, og forfatteren føler sig ikke kompetent til at vælge og vrage mellem de stridende synspunkter. I et følgende afsnit om fiskeriet i Limfjorden skal der peges på de virkninger, som forbindelse eller manglende forbindelse mellem fjord og Vesterhav har haft på fiskeriet. Her skal blot ganske kort problemet om kanalen ved Tyborøn omtales.

Kystsikringsanlæggene og den årlige vedligeholdelse heraf havde været kostbare, men det var ganske vist også derigennem i det store hele lykkedes at fastholde kystlinjen. Imidlertid blev man i 1920erne opmærksom på, at uden for høfderne arbejdede strømmen sig i dybden. Grus- og sandaflejringerne var skyllet bort, og i den bløde lerbund nedenunder avancerede de større dybder med overraskende hurtighed mod land. Høfderne stod i fare for at blive undergravet, og dermed ville kysten ligge endnu mere udsat for tilintetgørelse end forhen.

Dette er baggrunden for de forskellige planer, der har været fremsat til sikring af Limfjordens sårbare sted. Et af forslagene gik simpelthen ud på en total lukning ved en paralleldæmning indenfor den nuværende kyst. Dermed ville tværstrømmen og den dermed følgende sandtransport ophøre. Andre forslag byggede ligeledes på en paralleldæmning, men med indføjelse af en gennemstrømningssluse for saltvand til fjorden, en skibsfartssluse for fiskerbåde og mindre fragtskibe samt et moleanlæg på havsiden.

NORDISK PRESSEFOTO

Tyborøn til venstre for hofdeanlægene i Vesterhavet, øverst indsejlingen til Limfjorden; Tyborøn by og havneanlæg.

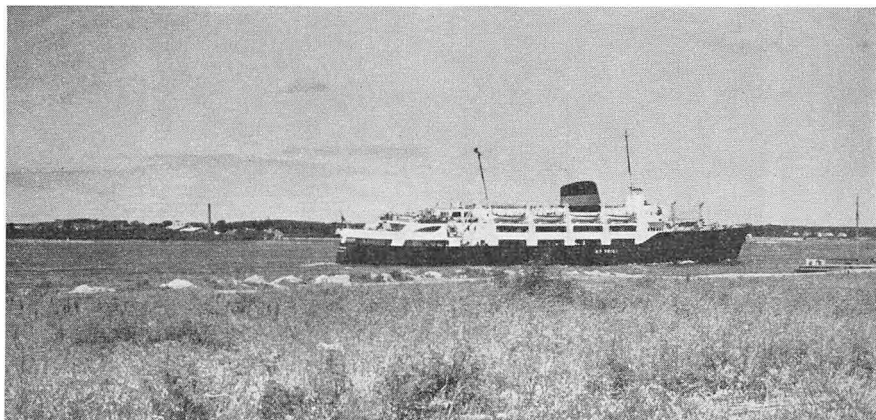
Det billigste projekt var den totale lukning; de øvrige ville blive meget kostbare og ville ikke give samme sikkerhed mod kystnedbrydningen. Disse forhold klarlagdes i en kommission, der nedsattes i 1937, og som i 1942 udsendte sin betænkning. De forskellige, delvis modsatte interesser, der fandtes repræsenteret i Limfjordsegnenes befolkning, blev derefter mobiliseret. Hovedsageligt drejer det sig om tre grupper: Fiskere, landmænd og de vestlige Limfjordsbyer. Specielt interesseret var naturligvis befolkningen i Tyborøn, hvis eksistens direkte var sammenknyttet med fiskerihavnen. Uden at komme ind på detaljer i de stridende interesser, kan det groft taget fastslås, at fiskerbefolkningen var for bevaringen af gennemsejlingen af erhvervsmæssige grunde, landbrugerne imod, fordi de hyppige og ofte omfattende oversvømmelser ødelagde enge og marker ved det saltholdige til tider sandførende vand. De vestlige Limfjordsbyer stillede sig ret uinteresserede. Lavere varepriser ved den direkte forbindelse vesterud var der ikke store chancer for, dertil spillede fragtomkostningerne i den samlede varepris for ringe en rolle. Tværtimod kunne man måske frygte for, at omkostningerne ved de søtrafikale anlæg ved Tyborøn skulle blive pålignet fragterne, og i så fald ville omkostningerne blive for store. Konkur-

Limfjorden åben og lukket

rencemæssigt og prestigemæssigt overfor Aalborg kunne de derimod nok have interesse i, at gennemsejlingen bevarede.

Efter kommissionsbetænkningens forelæggelse blev planerne behandlet i rigsdagen i 1943, hvor der stilledes forslag om total lukning, som også flertallet af kommissionsmedlemmerne var gået ind for. Sagen gik i udvalg og blev senere på året efter den tyske aktion stillet i bero. Det næste, der derpå skete, var et protesttogt til København under parolen: »Tyborøn fri«. I spidsen for en fiskekutterflåde sejlede fiskerne fra Tyborøn for i et protestmøde at tage afstand fra alle dæmnings- og sluseplaner. Et tilsvarende protesttogt, men med modsat fortegn: Lukning af fjorden i vest, var påtænkt af landbrugere og andre interessenter ved Limfjorden. Inden det kom i stand, stillede daværende minister for offentlige arbejder, N. Elgaard forslag om at udføre anlæg med dæmning og sluser, der ville komme til at indvirke mindst på lokale interesser af enhver art. Dette forslag vedtoges i begge rigsdagens ting i 1946, men kom ikke til udførelse, idet en ny kommission af specielt sagkyndige blev nedsat for at foretage yderligere undersøgelser. Hvilke resultater den sluttelig vil komme til, er endnu ukendt.

Fra Hals til Ålborg minder fjorden om en bred flod.

FOT.: INGA AISTRUP

LIMFJORDEN FRA ØST TIL VEST

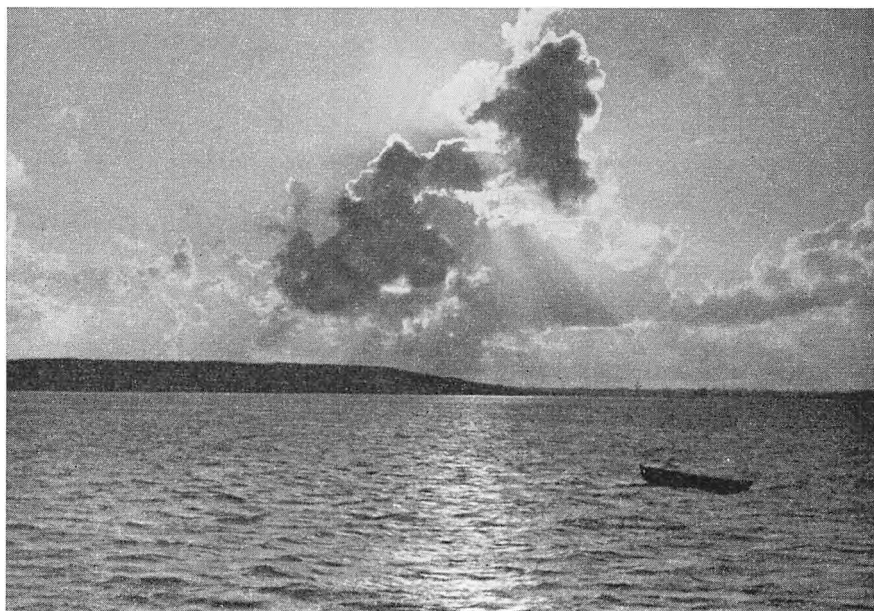
Af PALLE LAURING

SPØRGER man en Dansker, hvordan en fjord ser ud, vil han sige, at det er en lang og smal indskæring, hvor havet borer sig ind i landet. Den er gerne kileformet, der løber vel en å ud i den, og så kan der ligge en by dør inde i bunden. Det har vi lært i skolen, og sådan ser for eksempel næsten alle de østjyske fjorde ud.

Det gælder ikke Danmarks to største fjorde, Isefjord og Limfjorden. De er hver for sig verdner, en sindrigt slynget leg mellem hav og land, øer og vige, tanger, næs og smalle strømløb, bredninger og side vand-sivende enge, hvor geografien ikke har kunnet bestemme sig for vådt eller tørt.

Limfjorden er den største, idag i virkeligheden ikke en fjord, men et sund, for den er åben i begge ender, men tidligere var den lukket mod vest, så navnet passede, da den fik det. Men det vil sige, at den er så lang, som Jylland er bred heroppe, eller henved 135 kilometer, og i nord-syd måler den, fra det sydligste, tæt øst for Struer, til det nordligste, vigene ved Gjøl, op imod 70 kilometer, regnet ret efter længdegraden.

Fjorden er ingen øde og fjærn verden, tusinder af Danskere kender noget af den, færre, hvis i det hele taget nogen, er dybt fortrolig med hver ø, hvert smug mellem holmene og med landene ned til fjordens lange slyngede kyster. Møder man folk, der påstår, at Limfjorden kender de ud og

FOT.: H. DALBY

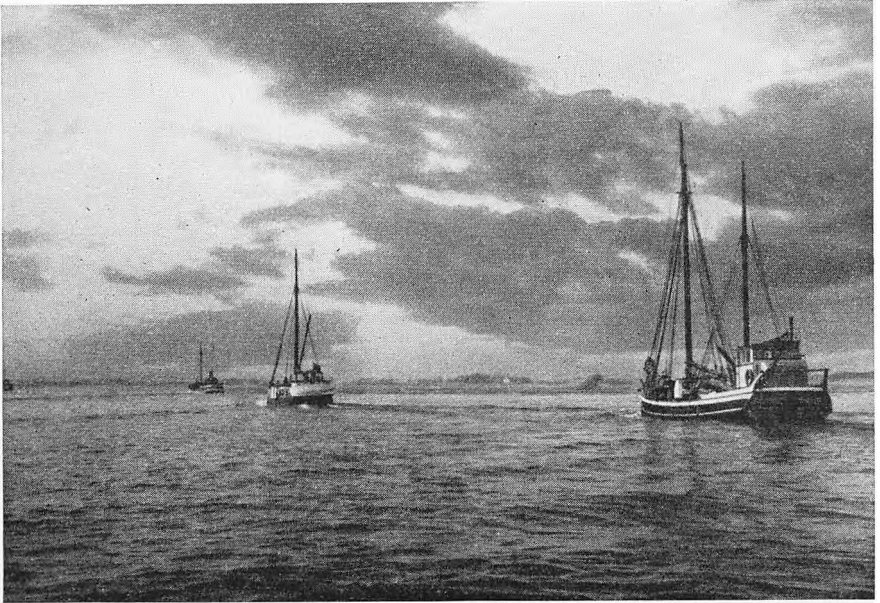
Solnedgang set fra Sallings kyst, Mors i baggrunden.

ind, kan man bede dem lige nævne fjordens 7 beboede og 84 ubeboede øer. Så mange er der, og så er de hundreder af småholme og knolde ikke regnet med.

Lim er det gamle danske ord for kalksten. Det kendes ikke alene her oppe i Nordjylland, det findes i stednavne på Bornholm, i Skåne og andre steder, og fjorden har navn af sine lyse kridtklinter, og de var i fortiden synligere end idag, hvor de fleste er groet til, fordi landet er hævet så de ikke længere er »levende« kystskrænter.

Kridt er der under hele Danmark med undtagelse af Nordbornholm, og enkelte steder, som her, i Sydøstsjælland og på Møn, når kridtet helt op i sollyset. At en »lim« på jysk også er en kost har meget lidt med den sag at gøre. En ældre forklaring: at Limfjorden havde navn af, at i visse våde enge groede megen pilevånd, hvoraf de jyske bønder skar ris til deres koste, er ikke holdbar.

Og så begynder Limfjorden meget lidt lovende, i den forstand, at sejler man ind i den fra øst, fra Kattegat, er den både fattigere og smallere end de fleste andre jyske fjorde. Kun Haderslev- og Randersfjordene har deres bredder knebet så tæt sammen, og alligevel har landet de to steder mere rejsning. De fleste jyske fjorde åbner sig som portaler mod havet, med djærvt bakket land, skovklædte højdedrag, brede agre over de du-

Endnu glider »småsejlerne« fjorden rundt.

FOT.: H. DALBY

vende rundinger. Limfjordens munding ved Hals er uanselig. Lave kyster, der knap kan ses udefra, et fladt land, der selv flere kilometer inde næppe løfter sig tre-fire meter over havfladen. Ved Hals er strømløbet kun henved een kilometer bredt, altså som en jævnt stor flod, og som en flod glider strømmen gennem landet. Bredderne er lave, landet ydmygt fladt, strømløbet slynger sig i en blød kurve, der syd for Hals Sønderkov kniber sig ned til 800 meter i bredden. Dybden er heller ikke imponerende, kun 15 meter. Det kan lyde af noget efter danske forhold, men tegn fjordløbet i gennemsnit, en streg på for eksempel 800 millimeter, det er godt trekvart meter. På den tegning skal dybden tegnes som halvanden centimeter. Man vil se at det er fladvand, og det er noget nær fjordens dybeste sted, kun lige vest for Ålborg når vi ned på 17 meter.

Det første stræk af fjorden, de første ca. 25 kilometer, følger man det smalle flodløb og ser, at flod er det alligevel ikke. Vandet har en anden farve, en anden lugt, ikke helt som åbent hav, men det er alligevel havvand, himlen blåner anderledes i vandspejlet, end i en flods tamme ferskvand, og langs de mosede bredder gror også andre planter, her lever andre fisk. Og navnlig løber strømmen ikke altid mod øst, ud i Kattegat. Lige så tit står den indefter, og det er ikke en regelmæssig tidevandsbølge, som i de engelske flodmundinger, selv om ebbe og flod nok

FOT. I. N. PORS

Landskab fra det bakkede Nord-Mors.

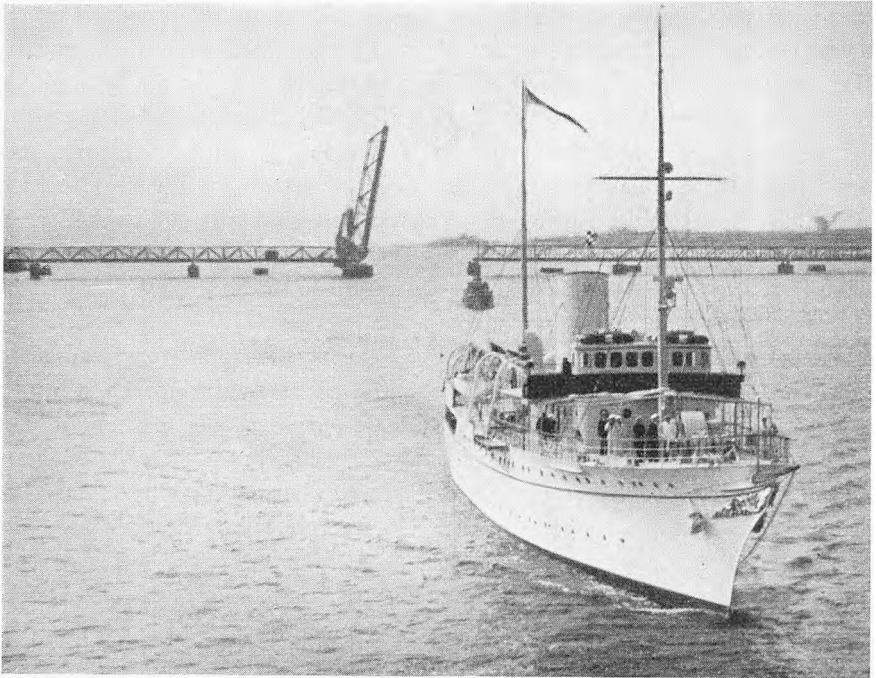
kan mærkes. Det er dønninger af vandstanden i Kattegat, der står ud og ind og sliber fjordløbets yderste smalle tarm glat.

Byen *Hals* er gammelt overfartssted, og den nævnes tidligt. Stedet var vigtigt, for her var det muligt at kontrollere hele sejladsen på fjorden. Men nogen havneby i det store format groede aldrig op ved fjordens munding. For det første var stedet meget udsat, og for det andet kneb det med vejlinjerne i ryggen. Der var langt til kontakt med Jyllands gamle færdselslinjer, og Hals lå i virkeligheden som en øde ø langt af vejen.

En halv snes kilometer oppe ad fjorden ændres landet. Langs selve fjorden er det stadig lavt, men bag de lave enge løfter bakkedragene sig nu mere jyske i ansigtet. Brinken løber ved Sejlflo og Storevorde, landet løfter sig til halvthundrede meter, bag det igen ligger Lundby bakker og kroner det store trekantede land mellem fjorden, Lindborg Å og Skiveren.

Og så ses, som sømærker med vajende hvide faner, cementværkernes lyse skorstene med deres evige røg. Limfjordslandets kridt blir til cement og sendes verden rundt.

Der er sagt meget ondt om cementen, vor tids byggemateriale: den er fremmed, grim, udansk, uden ædelhed i materialet.

Kongeskibet »Dannebrog« på tur i Limfjorden.

FOT.: H. DALBY

Cement kan bruges grimt, som alt andet. Men for 800 år siden, under Valdemar den Store, kom de »gode danske mursten« til Danmark som noget nyt, udansk og fremmed. De kom fra Lombardiet, og Ringsted Kirke er vistnok det første byggeri, de bruges til, omtrent samtidig ved Valdemarsmuren, Tårnet på Sprogø, Esbern Snares Kirke i Kalundborg og andre forsvundne eller levnedne gamle danske monumenter. De røde teglsten var ny, de skubbede afgørende til tømmerbyggeri, lerklining og natursten, og tiden greb det ny med henrykkelse. Stenene blev lavet af det danske ler i de følgende 800 år. Cementen er ny. Den laves af det danske ler og kridt, så rigeligt at den eksporteres, og den er såre dansk, naturlig for os, men man var vistnok en smule mere internationalt orienteret i 1100-tallet end idag, så besynderligt det kan lyde. Cementfabrikkerne, Portland, Ålborg og Nørresundby, vi er fremme ved stedet, hvor Limfjordens vandveje skæres af Nordjyllands hovedtrafik, de gamle vejlinjer fra syd til nord.

Vejtrafikken har naturligt nok søgt fjordens smalleste sted for at slippe over. Limfjorden er ved Ålborg nede på en bredde af ca. 300 meter. Oprindelig var den vel en smule bredere, for kajerne er bygget ud i fjorden,

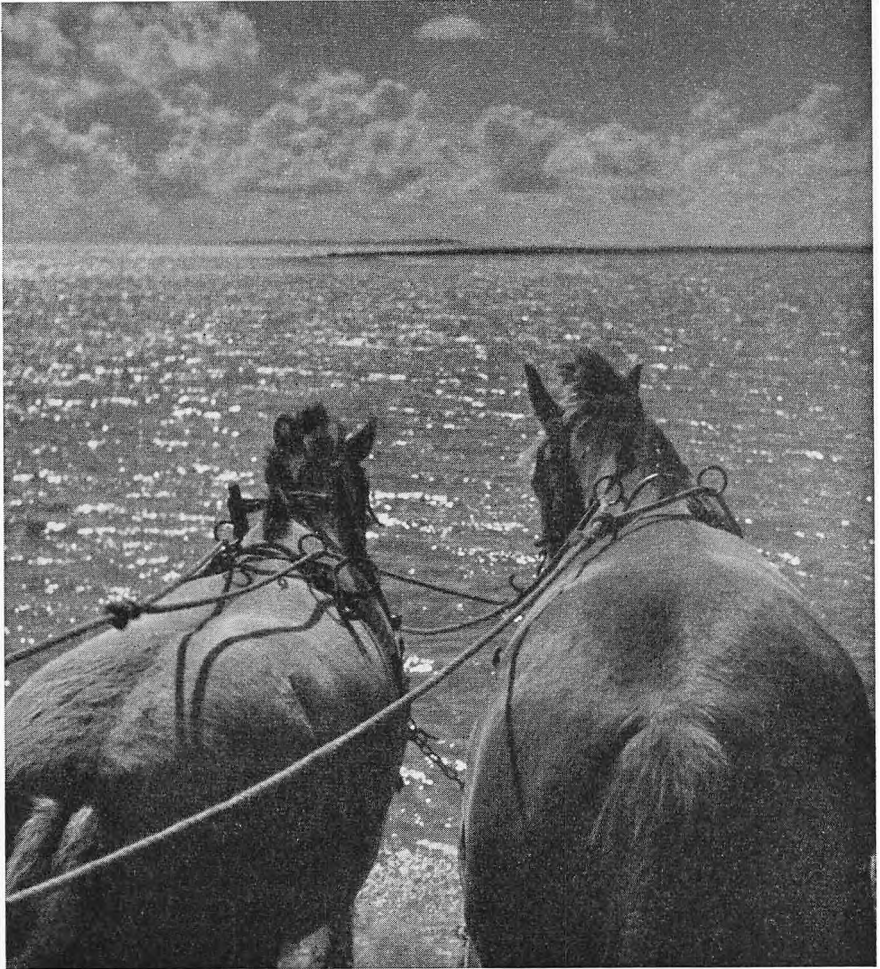
men smalt var her, og strømmen har altid været ret stærk. Alligevel groede byen op her, eller byerne, for det blev til en by nord for og een syd for fjorden. Det er naturligt, for det sker overalt, hvor en by opstår omkring et færgested eller en bro over et smalt vandløb. I reglen blir det til een by, der blot ligger på begge sider, som Paris, London, Haderslev og Rom, men her i Limfjordslandet holder man skarpt på, at det er to. En administrativ adskillelse naturligvis, for by-organisk er det, som alle andre steder, en bydannelse omkring stedet. Grunden til adskillelsen må ses i, at strømmen var så bred, trafikken trods alt så sparsom, at de to byverdner aldrig smeltede sammen til at føle sig som eet.

Ålborg, med det rigeste opland, tog føringen og blev den største af de to. Her kom de rigeste købmandsgårde og klostre til at ligge, her lå den bedste havn i åmundingernes mange kanaler, og her blev *Ålborghus* lagt. Ålborg er idag Nordjyllands hovedstad, en stærk og frisk by, lidt skarp i trækkene, med hensigt og initiativ, ikke alverdens tid til romantik og drømme om fortiden, noget som byer har større tilbøjeligheder for, hvis tiden og chancerne er ved at løbe fra dem.

Men Ålborg har sin historie, og den har sin fortid med sig, ikke alene i sin byplan, der vil være stemplet af byens gamle samspil med fjord og åløb endnu mange århundreder fremover. Byen har også selve sin skæbne i tanken, trods det flygende vejr af fornyelse. Her døde *Kong Hans*. Hvordan det egentlig gik til, véd man ikke. Han rejste ret pludseligt herop efter at ha skrevet sit testamente, og heroppe døde han så. Nogen detaljeret redegørelse for hans sidste timer eksisterer ikke, men i Odense hviler han med gådefulde huller i hovedet, hvor de så er kommet fra.

Her kæmpede *Skipper Clement* mod Hertug Christians tyske landsknægte, for Christian den Tredje måtte erobre Danmark og den danske krone. Christian den Andens tro mænd holdt ud. Søren Norby østpå i Skånelandene og til søs, Skipper Clement i Jylland. Ålborg blev stormet af Rantzau tyske karle, og byens borgere blev nådeløst hugget ned, byen ødelagt og plyndret, et blodbad med vold, hjerteløs råhed og uden menneskelige hensyn, efter den totale krigs daværende regler. Rantzau kunne meddele sin unge Hertug, at arbejdet var grundigt gjort. Skipper Clement slap ud, men to stikkere fra Storvorde udleverede ham til de tyske. Han blev siden henrettet. Hans statue står idag i Ålborg, men så mange århundreder tog det Danskerne at fatte, hvad det egentlig var, der skete dengang.

Ålborgs senere skæbne, da klostrene lukker, da Jylland blir afsides og stille på en mærkelig måde, som ingen jysk historieskriver nogensinde har følt sig helt ind til. For studedrifterne gik godt nok sydpå, mens heden og stilheden bredte sig, og fra købstæderne blev der både sejlet og fisket,

*Der køres med hestevogn over det lave vand
ud til holmene for at se til kreaturerne, der græsser der ude.*

FOT.: H. DALBY

på herregårdene levede den jyske adel, præstegårdene var, efter hver enkelt præsts begavelse og andre kvaliteter, kulturcentre halvøen over. Alligevel blev der længere og længere til København, stadig mere stille i Jylland, og det varede helt op i 1800-tallet. Så først vender skæbnen igen. Også for Ålborg blir det en kovending, brat og hård, så det slår dybe skår i byens udseende, for det ny krævede plads og luft.

Men hvor gammel er byen?

Man vil sætte navnet i forbindelse med slottet, byen må vel være opkaldt

FOT.: KIRKEGAARD

Lindholm Højes skibssætninger og andre grave er Nordens bedst bevarede gravplads fra vikingetiden.

efter det. Men sagen er omvendt, hvad ordet »Ålborghus« siger. Den ældre borg véd vi ikke meget om, den kan gå meget langt tilbage, men det er gæt. Alligevel er et fingerpeg måske ude. Her skete noget allerede i stenalderen, man gravede flint ved reel grubedrift i kridtgrunden, og her lå åbenbart større flintsmedjer, stedet ved det smalle vand trak tidligt folk til.

Men vandrer vi idag ud fra Nørre Sundby mod nordvest, kommer vi til *Lindholm Høje*, der for få år siden var en lille skov, kun kendt af Nørre Sundbys borgere. Idag er navnet kendt vidt ud i Europa i lærde og interesserede krese, for ved Lindholm har man gravet oldtiden frem, så der er noget helt ualmindeligt at se.

Der var sket det, som er sket mange steder i Jylland og det øvrige Danmark: Sandflugt havde dækket det gamle agerland. Men på det lå en gravplads fra vikingetiden, og da den sandede til, blev den skjult og på den måde bevaret. Det drejer sig om grave, der er markéret ved stensætninger. Ikke kæmpehøje med dysser på, de danske virkelige dysser er fra stenalderen. Her ved Lindholm var sat »skibssætninger«, det vil sige sten rejst på højkant og sat i en aflang figur, spids i begge ender, af form som et skib. Skibssætninger kendes der enkelte af fra bronzealderen, men almindeligst er de i vikingetiden. Tanken er den samme, som når vikinger blir

FOT.: NATIONALMUSEET

*Skibssætning fra Lindholm Høje,
ca. 12 m lang, og med tydelige stavnsten. Andre grave er ovale.*

gravlagt i selve det virkelige skib, der så blir dækket med en gravhøj, som vi kender det i Norge og på Fyn. Men ofte klarede man sig med at lave et skib af sten, for et virkeligt skib var kostbart og det var ikke alle, der selv ejede skib. I Lindholm Høje fandt man, da sandet blev gravet bort, en utrolig mængdestensætninger, både skibe og krese og enkelte hustomter, måske hellighuse, på gravpladsen, det er vanskeligt at se på en firkantet hustomt, hvad der er sket i det hus, der engang stod på stedet.

Vikingegravpladsen ved Lindholm er blevet et af Jyllands store oldtidsmonumenter, og samtidig fortæller det os mere, end at her har gamle vikingebønder rejst sten.

Her har engang ligget en bygd, for så mange grave kan ikke stamme fra en enkelt eller et par gårde. Her har været handelsbygd, mener udgraverne, og hvor den i grunden har ligget, kan ikke siges. Den kan godt ha ligget ved Lindholm Høje, en smule fra kysten, for dengang lagde man jævnlige byer og handelssteder lidt i sikkerhed, et stykke oppe i landet. Men det var ingen fast regel. Både Hedeby og landsbyen Havn (nu København) lå lige i vandkanten.

Lindholm-bygden er forløberen for Nørre Sundby. Selve landingsstedet

FOT.: OTTO FRIIS

Vind, vand og sand, Jels Odde, Skive Fjord.

kan ha ligget, hvor Nørre Sundby nu er, men også en smule mod vest, ved Lindholm, i ly af øen Egholm.

Det er ikke så vigtigt, med mindre man kan finde klare rester af de gamle landingspladser. Vigtigere er, at når der i vikingetiden har ligget en handelsbygd af et vist format, hvor nu Nørre Sundby er, så er der al grund til at tro, at der også har været bygd af en slags, hvor Ålborg ligger, og det er ikke urimeligt at byens navn er så gammelt, for også den gang har sydkysten af færgestedet uden tvivl været vægtigst. Det blir blot vanskeligt af finde spor under det nuværende Ålborg, eller det vil ialtfald ske ved et rent tilfælde.

Vest for Ålborg deler fjorden sig omkring Egholm, en ret stor ø, der er glatslebet af de to strømløb, uden mange løsrevne holme og tuer i kanten, og egentlig ville man vente, at byerne havde lagt sig her, hvor strømmen er delt i to, men sandsynligvis har landet nord og syd for været for sumpet allerede dengang. Vestenfor igen virker fjorden åben og rolig, Gjøl Bredning, uden mange øer, men det er situationen idag, for her så ældre sejlere noget ganske andet. Gjøl Bredning så vel ud omtrent som nu, men mod nordvest gik den over i strømløbene omkring de to store øer Gjøl og Øland. De eksisterer endnu og bærer stadig deres navne, men de er ikke øer mere. Der er lagt diger imellem dem og over mod kysten ved

Hav, himmel og det lave land er hele naturen.

NORDISK PRESSEFOTO

Attrup, og det flade vand er idag enge, Ølandsvejle er sø endnu, men uden dybde. Det var ikke alene de to store øer der døde, det var hundreder af holme og småbanker og tuer i fladvandet, Tøtterne, Torslevholme, Horsholmene, Bjærgholme, Sønder Røn, Isbakkeholmene, Mærsholme, Skallerne og mange mange andre. Det var vældige arealer af blankt og stille fladvand med et flimrende rigt fugleliv, klyder og ryler, præstekraver og spover, terner og brushaner, og imellem dem vadede kvierne gennem det brune varme dynd i saligt dirrende, endeløse sommerdage. Det er engstræk på op imod 20 kilometers længde og tre-fire i bredden, der er reddet op i det nogenlunde tørre og gir høslet og græsning. Fuglene og fiskeynglen betalte prisen, og et mærkeligt storslået land blev en smule mindre sælsomt.

Men syd for Gjøel Bredning ligger Nibe Bredning. Grænsen er strømfuren *Draget*, men den ses ikke i havfladen, så de to bredninger er i virkeligheden eet. En lang og snorlige sejlrende række syd-sydvest ned mod Nibe, men kan ikke ganske redde byen fra at glide bag ud i raden af danske havnebyer. Det er sandt, der gir vanskeligheder.

Byens gamle våben siger, at sådan var det ikke altid. Våbnet er tre fisk. Idag kan det lyde underligt, at det var sildefiskeriet, der betød noget i Limfjorden. Men i 1500-tallet var Nibes sildefiskeri så stort, at der var

FOT.: THOMAS PEDERSEN

*Odder og vige i det små
skifter med strøm og vind. Næssund.*

kongelige saltere på stedet, og det var landingsprisen på sild i Nibe, der var prisnorm, som idag fiskeriauktionerne i Skagen og Esbjerg.

Byen er hyggelig, med mange haver og bredkronede træer, og i kirken standser man ved et af Danmarks mærkeligste kirkeskibe, ikke en fuldrigget sejler, men en »sildekåg«, som naturligt er. Det vil sige en model af en underlig fladbundet bølge, klinkbygget, ikke udpræget søgående at se til, en stor åben båd og uden tvivl en meget gammel bådtype, selv om dens efterkommere lever endnu. Navnet er værd at bide mærke i. Vi bruger gerne det tyske »kogge« om ældre skibe, og vi bruger det iøvrigt uden smålighed om middelalderskibe, der hed noget andet. Det danske ord er »kåg«, og det betyder egentlig en planke, for de fleste gamle skibsnavne er nemlig kælenavne, jævnlige let hånende. Vi kender bedre ordet fra den totempæl, bødlerne bandt de ofre til, som skulle piskes for dårlig opførsel. Den hed en »kag«.

Nibe er en ren og lav lille by, den er lys, med hvidkalkede huse, og den er stille. Man glider ned i den fra det højere land og ser solen synke ude over bredningens blanke vand fra den stille og øde havn. Man gad ha set byen i silde-eventyrets tid, men den er værd at se også idag.

Sebbersunds vejbro skærer en vige af fjorden, et stille indvand med lave

*Det gamle høvede lands strandkliner
ligger idag på tørt land. Vilsund.*

FOT.: THOMAS PEDERSEN

bredder, enge og siv. Vandet rækker ned til Skørbæk og Halkær Å, og i nordvest ses Sebber Kirke. Norden om landet når man ind, hvor Limfjorden igen smalner sig i et enkelt klart strømløb over Vesthimmerlands isse, de våde enge i Nørrekær og Tolstrup Marsk. Nordenfor ligger det vestligste Vendsyssel, også det med mange kirker. En af de mærkeligste ting heroppead er netop, hvor tæt kirkerne ligger, og så lå de endda engang meget tættere, der er i Vendsyssel mange tomter efter forsvundne kirker. Landet var rigt engang, men der må ligge andet bag, en anden organisation end på Sjælland. Derovre blev kirker i den ældste kristne tid bygget af storgårdenes ejere og af landsbyerne. Heroppe i det nordjyske sker begge dele rimeligvis også, men måske med en anden fordeling af rollerne. Hvis det har været almindeligere, at storbønderne bygger gårdkirke, så kommer kirkerne til at ligge langt tættere, og det blir lettere at forstå, at en stor del af dem forsvinder, for en landsby eller en bygd har op igennem århundrederne større mulighed for at holde en kirke økonomisk ved magt, end en gård. Men rigt var landet nord for fjorden, dengang bispemagten sad i Ålborg, men i Børglum.

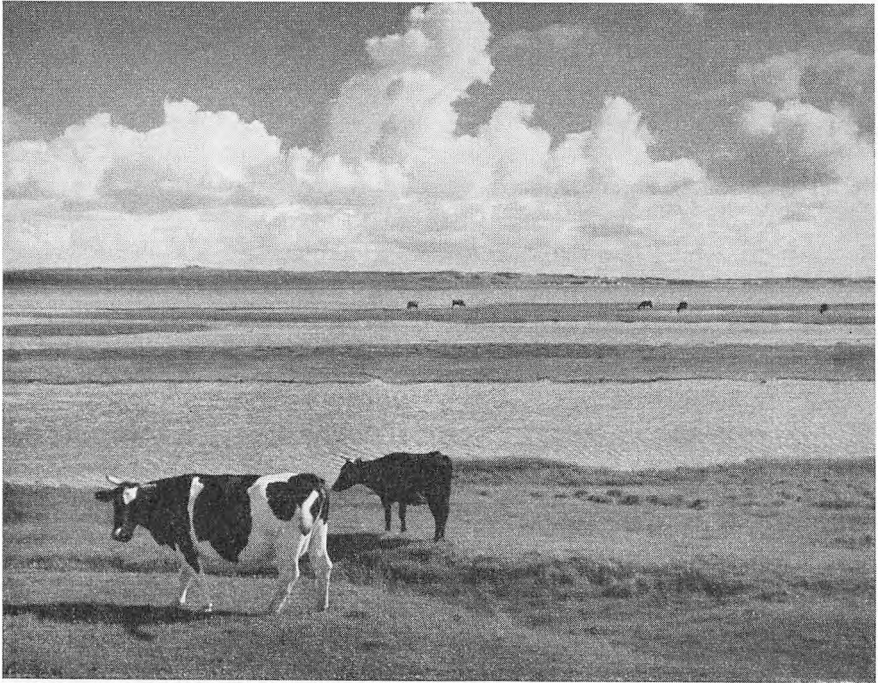
Ved Aggersund er strømmen igen snævret ind til cirka en halv kilometer. Og igen havde stedet interesse allerede i gammel tid. Her er idag bro, og

med Limfjordens broer er en ny æra inde for hele fjordlandets verden. De gamle færger klarede trafikken i århundreder, sandsynligvis enkelte steder i årtusinder, men alverden til trafik magtede de ikke at føre over vandet. Idag ligger broerne rede døgnet rundt uden hensyn til lys, strøm, vind og isgang. Det vil i årtierne fremover mærke landene nord og syd for fjorden, det vil langsomt ændre bygdernes organisation og navnlig deres tanke om deres egen plads på landkortet og i Danmarks samfund.

Ved Aggersund lå Aggersborg.

Hvad man ikke vidste meget om for få år siden. Ordet »Borg« findes talrige steder i landet, uden at det betyder noget i retning af en borg, eller man har de fleste steder ikke opdaget noget, der tyder i den retning. Aggersborg vidste man en smule om. Her blev Knud den Hellige jaget på flugt, da det nørrejydske oprør brød ud, og han søgte sydpå mod Odense og sin egen helgendød i St. Albans Kirke. Men selv vore videnskabsmænd havde ingen klare tanker om, hvordan den »borg« egentlig så ud, som Knud flygtede fra. Man tænkte sig løseligt, at det kunne være et lille planketårn eller måske blot en kongsgård, noget i retning af en almindelig bondegård. At det skulle kunne dreje sig om noget særligt troede ingen, for det var een gang for alle vedtaget, at vore primitive fædre ikke magtede ret meget. Det var en myte, der passede til nederlaget i 1864, vort lands lidenhed og magtesløshed, og så skånedes den for overvejelser og arbejde. Hvor intet var at finde, behøvede man ikke at søge.

Ved et rent tilfælde blev hele den historie dybt rystet og er endnu ikke bragt frem til fuld klarhed. En motorklub ville gerne lave sportsbane i en gammel voldring på Sjælland. Volden hed »Trelleborg«, og der var gravet lidt i den af fagmænd, men der var intet fundet. For en ordens skyld gravede man lidt igen, før motormændene fik den overladt som legeplads — og de blev snydt. For i ringvolden fandt man det nu verdenskendte borganlæg, der for alle tider har vendt op og ned på vore begreber om den danske vikingetid: Trelleborgs militære og præcise kaserneanlæg dukkede af jorden. Og inden man var færdig med at grave på Sjælland, gentog miraklet sig i Nordjylland. På bar mark — her var ingen imponerende ringvold — fandt man Knud den Helliges Aggersborg, og det viste sig, at sagen var ikke gjort af med en gård eller et lille kluntet trækastel. Aggersborg var bygget i samme plan som Trelleborg på Sjælland, blot tre gange så stor: det samme system af kasernebygninger lagt i firkantede, sluttede gårde med gader imellem, men mens der i Trelleborg var fire karréer med fire haller i hver, ser det ud til, at Aggersborg har haft tolv karréer med fire haller i hver, eller ialt 48. Uden om det hele en ringvold med pallisadeværk og fire porte, strengt solvendt nord-syd og øst-vendt.

Her ved Aggersund samledes vikingeflåderne til englandstogt.

FOT.: H. DALBY

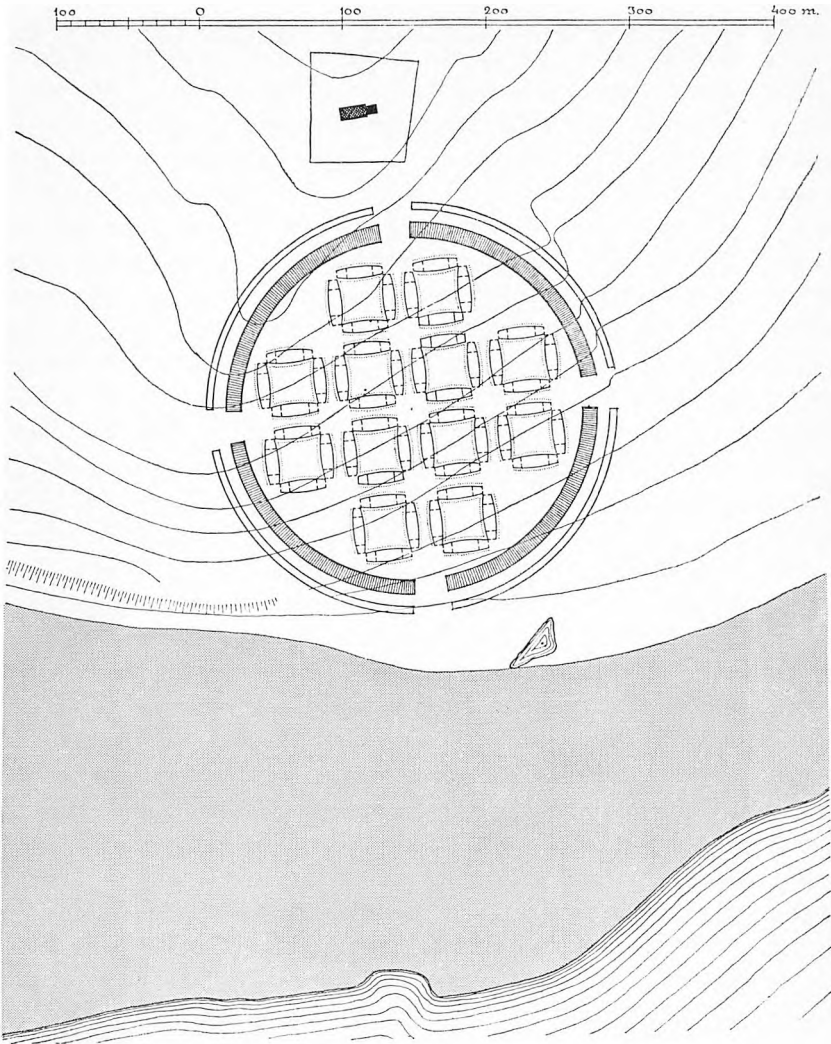
Helt sikker er sagen ikke, for udgravningen af Aggersborg er ikke ført til bunds, ret store arealer er endnu ikke gravet ud, og iøvrigt er det endnu ikke helt sikkert, at volden var en cirkel, som i Trelleborg. Et stykke af den manglede, da man prøvede at følge voldgraven hele vejen rundt. Den ender nede i de side enge ved fjorden, og det kan se ud til, at vandet har skyllet en del af borgpladsen bort. Men det er også muligt, at cirklen aldrig har været sluttet. Præcis sådan ser også en engelsk ringvold i Nordfolk ud, og man må tænke på Hedeby syd for Slesvig, hvor volden har hesteskoform. Det er muligt, at borgområdet har kontaktet søen, så der har været en slags kaj eller landingsstrand, som i Hedeby. Men før udgravningen af Aggersborg engang er endt, kan det naturligvis ikke siges. Sikkert er, at her har ligget et vikingeanlæg af Trelleborgtypen, og siden er anlæg magen til fundet ved Hobro og i Odense. Det er givet, at der Danmark om har været langt flere, for det er usandsynligt, at vi har haft held til at finde netop de fire, der var. Adskillige steder ligger landet over voldrester eller andet, der kunne friste til at tro, at en gravning ville lønne sig, men foreløbig kan man kun gætte på, hvor tæt de har ligget og hvad

meningen er. At Aggersborg af Knud den Hellige bruges som flådebase til det Englandstog, han havde planer om, siger ikke absolut sikkert, hvad de første borge af den art blev brugt til, men man må vel ane den forklaring, at borge af den art har hørt til en vis distriktinddeling af landet. Når det meget store Aggersborg ligger just på grænsen mellem Øster- og Vester-Hanherred, og netop i et område, hvor grænsen har et knæk, så borgen ligger på en øster-hansk halvø inde i det vestre, så kan man gætte på, at de to bygder har været fælles om borganlægget, som ølandske bygder jævnligt var fælles om en folkeborg. Men sikkert er det ikke, og om hver storbygd har haft sin flådelejr kan ikke siges, før vi har fundet flere af dem og véd bedre besked. Men her, ved Aggersborg, er det rimeligt at søge det sted, hvor Englandsflåderne også samledes allerede i Svend-Tjuge-skægs og Knud den Stores tid, for Knud den Hellige bygger så fast på de gamle traditioner om Danmarks vestlige eventyr, at han uden tvivl har brugt den gamle flådebase. Han har næppe bygget Aggersborg.

Men under den regelmæssige og fantastisk dygtigt planlagte ringborg med de pinligt korrekt placerede kasernehaller ligger noget ældre. Det er også fra vikingetiden, så vidt man kan skønne, for det er huse omtrent af samme type med de mærkeligt buede langvægge. Men om det er en landsby, en handelsbygd som ved Lindholm Høje, eller en forløber for det strengt militære Aggersborg-anlæg, altså nok en slags flådebase, men bygget før planerne var blevet så udarbejdede og skolede — det kan man endnu intet sige om. Kun at Aggersborg er ikke lagt på bar mark, stedet var i forvejen brugt. Her er det vel igen færgefarten, landevejstrafikkens møde med sejladsen, der har bestemt det.

Og så åbner fjordens smalle løb sig brat i Løgstør Bredning, den største af Limfjordens havflader.

Her er kysterne meget forskellige. Nordover ligger den mærkelige rad af lave, lange holme fra Aggersborg til Bygholm Vejle. Smalle sunde og kanaler slynger sig ind imellem dem, ikke nemme at sejle i, for der er ikke vand nok under kølen, men tar man sig på en eller anden måde frem i det sumpede land en sommerdag, er man badet i fugleskrig, alverden får at vide, at freden er brudt og hvor man er, hvad man iøvrigt knap selv ved. Man blir mæt af den fede lune dyndlugt, man vader i græs og siv, tuer og væde, så det render lindt og pløret oven ind i gummistøvlerne, og man kan drømme sig til Øvre Kongos sumplande eller Gangesdeltaets vildsvinholme, det er en stedløs verden, mødet mellem vand og land så moset og vådt og kompliceret som få steder i Danmark. Andetrækket skal være godt, siger folk der sætter pris på sligt. Men kom igen en vinterdag, med fygesne og hård frost, gule sivstokke op gennem den hvide rislende sne,

Plan over Aggersborg-lejren, rekonstrueret på grundlag af de hidtidige iagttagelser; af de 48 huse er de 10 lokaliseret. Øverst Aggersborg kirke og kirkegård, nederst Limfjordens kyst, det grå felt er hævet fjordbund. Tegnet af E. Norn. Nationalmuseets arbejdsark 1949.

og mørkegrønne fugtige pletter på den hvide ru is. Landet ligger lavt og trykket i kulden, øde og nøgent, frysende. Sibirien. Bygholm Vejle blev eng, her er dæmning og måske korrekte kanaler, meget nyttigt og pænt. Men sydover ser Bredningens kyster anderledes ud, vel fordi vandfladen

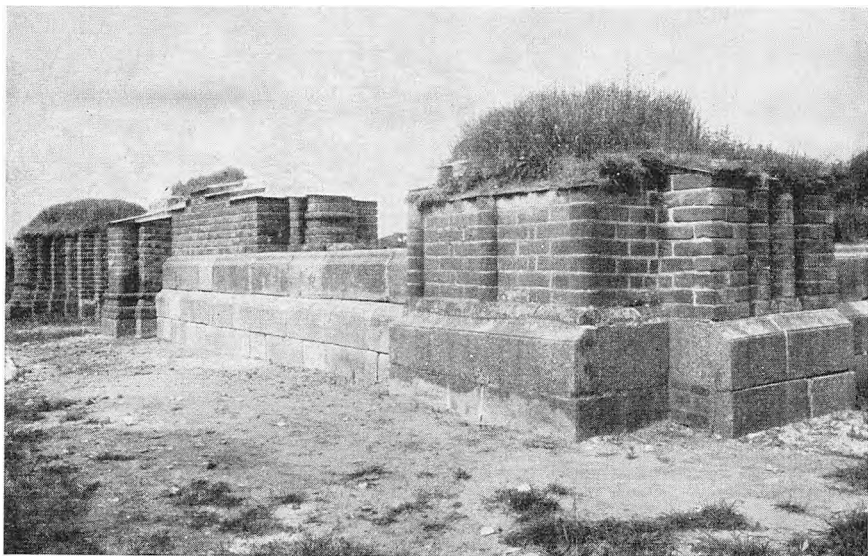
er stor nok til at bruge kræfterne, når vinden rejser sø. Himmerlands pande er ikke de samme sølede strandenge. Forskellen på kysten nord og syd for Aggersund er let at se og forklare. Mod nordøst er der så at sige ikke vand. Løgstør grunde har kun henved 1 meters dybde og det er Limfjordens vanskelige sted. Derfor kan der ikke stå nogen sø op mod nordøst og spule det mærkelige sumpede øland væk, og derfor groede Løgstør frem just her. Det var som i Nibe navnlig sildefisket, der rejste byen, så kraftigt endda, at Ålborg greb til at være illoyal og ville hindre byen blev købstad. En illoyalitet som adskillige bystyrer op gennem tiderne har præsteret. Sydover ligger Himmerlands vestkyst skarp og klar, her har vandet magt til at holde kysten ren, og den løber roligt, i store buer mellem pynterne, Rønbjærg og Ertebølle Hoved.

Landet var fra gammel tid stærkt dør inde. Allerede i jernalderen gør det sig kendt sydpå, for det var vel herfra, Kimbrerne kom, selv om adskillige forskere stadig er skeptiske, *bevises* kan sagen jo aldrig. Langt op i middelalderen var Himmerland et stærkt land med solidt landbrug og velstand. Skarpsalling kirke er ikke bygget af en fattig udbygd, derimod er den blevet ret mishandlet ved restaurering i en tid, der manglede lødigt guld af anden art.

Gennem brede egne glider Bjørnsholm Å ud i fjorden. Engdraget snævrer sig sammen ude ved kysten, og det gav den oplagte mulighed for at lægge en god vandmølle her, vand var der nok af dengang, før Danmark blev gennemdrænet, og allerede Kimbrerne rejste sydpå og fortalte, at deres hjemland sejlede i oversvømmelser. Den snævring af landet omkring åmundingen blev opdaget og brugt af de forudseende og kloge munke, der her lagde grunden til *Vitskøl Kloster*.

De danske klostres placering i landskabet er et stort, endnu uskrevet kapitel, og der gælder ganske bestemte love. En stor del af dem er lagt på et gammelt helligsted, som kirkerne blev lagt på helligbanker og på de gamle gudehavs pladser, men andre klostre, netop åbenbart navnlig Cisterciensernes og Benediktinernes, søgte de gode og brugelige steder i naturen, og muligheden for mølledrift og for fiskeri i en vandrig å hørte med i overvejelserne. Sagen blev vel ikke altid grebet så raffineret an som af præmonstratensermunkene i det skånske kloster, der nu er herregården Bäckaskog. Dør ovre ledte munkene åen ind gennem køkkenet og satte ålerusen under køkkenbordet. Intet moderne hotel har præsteret en så effektiv *service* til fremskaffelse af garanteret frisk fisk på bordet. Men i Vitskøl i Himmerland var mulighederne ellers gode nok, både for fiske i åen, for fiske i fjorden, for studeopdræt og mølleri og alt hvad et driftigt kloster ellers kunne få sat i gang. Klosteret voksede og blev rigt, og det

blev tidligt rigt beskænket af kronen. Da Valdemar den Store havde sejret over sin konkurrent Svend Grade, takkede han Gud ved gode gaver til munkene i Vitskøl, eller som det egentlig hedder: *Vitæ Scola*, livets skole. Og munkene drømte stort om deres kloster og kirke. Op gennem Jylland gik den hovedvej, der førte trafikken frem og ned igen mellem Europa og Norge. Så mange pilgrimme strømmede nord på til Hellig Olavs grav i Trondheim, at deres gaver strakte til ikke alene at bygge den katedral, som det i vor tid foreløbig har kostet et halvt hundrede millioner at genrejse, men også til at udstyre den langt kostbarere og rigere end den nogen-sinde igen vil blive det. For munkene i Vitskøl var den tanke nærliggende, at pilgrimmene kunne trænge til en station på den lange vej, og for at få trafikken bøjet en smule bort fra hovedlinjen måtte der rejses en klosterkirke, der virkelig kaldte. Planen blev storslået. Var Vitskøl-kirken blevet bygget og skånet til idag, ville den være et monument på linje med Ringsted, Lund, Århus og Roskilde, sandsynligvis tilmed endnu skønnere og rigere end nogen af de andre. Dens korplan er den mest komplicerede i nogen nordisk kirke, og tanken var ganske tydeligt, at her skulle mængden af andre trække pilgrimme til fra hele Europa. Men kirkens vældige kor blev ganske vist bygget, tilmed korsskæringen og pillsystemerne op i fuld højde med hvalv og tag. Men stort længere nåede man ikke. En tværmur blev rejst lige foran korsskæringen, længere var byggeriet ikke fremme, hele det store kirkeskib manglede. Det skete for hundreder af middelalderlige kirker, at byggeriet gik i stå en tid, og det skete for endnu flere, at de fik denne tværmur foran koret, fordi man så kunne bruge koret, mens resten af kirken blev bygget. I Vitskøl blev kirken aldrig færdig, reformationen satte endelig bom for alle drømme om gigantkatedraler i Himmerland. Fremover var der brug for en stiltfærdig sognekirke, den skulle betjene de stedlige bønder. Pilgrimsrejserne var slut. I Trondheim gik katedralen i forfald og blev en »nedrig ruin«, siger en rejsende Dansker i 1700-tallet. I Vitskøl blev det vældige kirketilløb brudt ned. Lige syd for kirken, på klosterets plads, blev herregården Bjørnsholm bygget, delvis med brug af klosterets mure. Kirken blev så jævnet med jorden, at kun en bred grus- og brokkedyngede viste, hvor den lå. For nogle snese år siden blev dyngen gravet ud og de lave grundmure kom frem i lyset og vakte undren. Man anede ikke, at de himmerlandske munke havde vovet at drømme så vældige drømme om deres klostres fremtid. Idag er det sidste af kirkens rester en ruinpark, men man skal unægtelig vide en smule besked for at se korhvalvene over hovedet på sig i den blå luft, som de engang var. Et dybt tab for dansk kultur er det, at kirken aldrig blev færdig – eller at ialtfald det levnede ikke fik lov at stå. Men problemet efter reformationen

FOT.: C. M. SMIDT

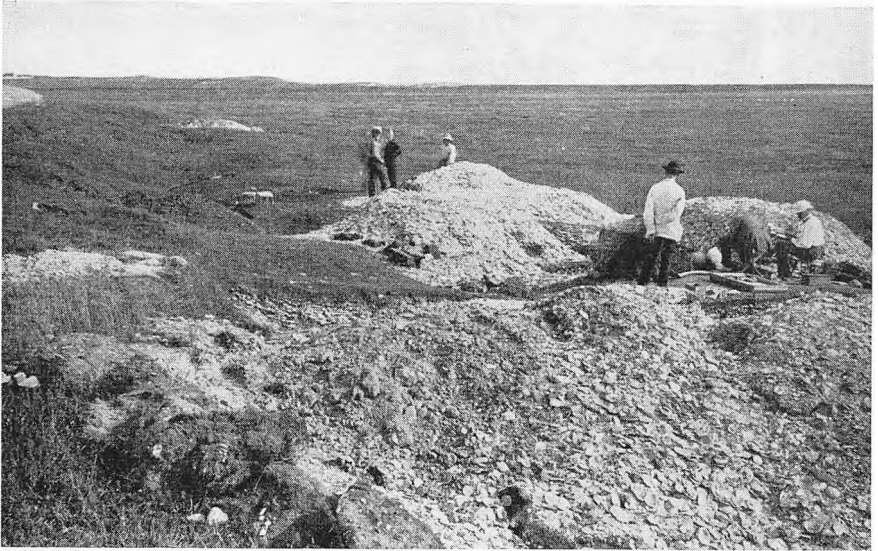
*Grundmurene af den store Vitskøl Klosterkirke.
Bjørnsholm, Himmerland.*

var, hvem der skulle holde en kirke af de dimensioner ved lige. De stedlige bønder magtede det ikke, og for herremanden på Bjørnsholm ville det ha været uhjælpelig fallit, hvis det havde været hans pligt. I den ny lutherske kirke havde katedral-tilløbet ingen *funktion*. Det døde det af. Idag stryger vinden over strandengene ved Bjørnsholm, som den gjorde det før herregården blev rejst, før klosteret fik kirke, før de første munke fandt ud af, at her kunne ligge en vandmølle. Himmerland er gammelt land. Selv et kloster fra den tidlige middelalder er kun en ret ny episode.

Sydligere ligger Trend skov og hedestrækket, idag kongelig ferie og jagtbane, hvor Majestæterne holder deres ferier, og hvor de kan færdes mere ugeneret end i Fredensborg og Gråsten.

Men ud for Trend, ved Ertebølle Hoved, ligger Ertebølledyngen. De fleste véd vel, at det er en »køkkenmødding«, det vil sige et bopladslag fra stenalderen. I lange tider var det ukendt, at vore ældste fædre havde efterladt sig andet end dysser og økser. Selv økserne kneb det med at få anerkendt som »ægte«. En så klog mand som Ole Worm skrev, at i den danske jord finder man økselignende kiler af sten, som styrter ned fra himlen, når det lyner, og – siger han med anelse af en mistanke: »Vidste man ikke bedre, skulle man tro, de var lavet af mennesker.«

Det var i forrige århundrede man kom ind på den tanke, at en del af de lag af skaller og ben, der mange steder ved vore kyster findes i jorden,

*Videnskabsmænd fra Nationalmuseet
foretager undersøgelser i køkkenmøddingen ved Ertebølle.*

FOT.: NATIONALMUSEET

havde noget at gøre med fædrene, for lagene var jo fulde af stenredskaber og benspidsler. En del videnskabsmænd hævdede hårdnakket, at lagene var lavet ved opskyl fra havet, og der kunne så tilfældigt være kommet både sten og harpunspidsler i. Andre hævdede, at det var virkelige bopladslag, selve de steder, hvor de gamle smed deres madrester og affald ud af hytterne. Idag er det let at smile overbærende af de halsstarrige, der protesterede. Men har man set en del af de gamle lag nærmere efter på stederne, forstår man dem ganske godt. Der er nemlig mange steder tale om bopladslag, der virkelig er skyllet igennem af hav, så skaller og sten og – sjældnere – ben ligger smukt og klart aflejret af havet. Men enden blev at sandheden sejrede: de gamle skaldynger var fædrenes møddinger, deres gnavede knogler, deres mislykkede redskaber, og her kunne man hente viden om, hvad de spiste, hvilke dyr der dengang levede i landet, og hvor højt de gamle østersædere stod i kultur. For at spise østers er ikke i sig selv en overklasseforøjelse. De fiskere, der den gang spiste Limfjordsøsters af en størrelse, der idag kan få tårerne i øjnene på os, var meget langt fra at være overvelsignet af tilværelsen.

Men her ude i den store dyng ved Ertebølle, der kun er delvis undersøgt, men idag fredet, så kun videnskabsmænd har lov at rode i den, blev en del af de afgørende undersøgelser gennemført, der gav det endelige svar på skallagenes gåde. Hele den tid, da man levede på den måde i landet, fik

FOT.: JONALS

*Salling kan på sine steder virke blidt
som Sjælland, men blæsten kan også mærke træerne. Kaas.*

navnet »Ertebølletiden«. Man troede dengang, at det var en tid, hvor folk *kun* levede ved kysterne og spiste østers og jagtdyr. Siden har man opdaget, at situationen var noget mere indviklet, men derfor levede de gamle Ertebøllefolk her alligevel. De har fisket i fjorden, jaget i skovene, måske har de haft mere forbindelse med folk bagude i landet, end man tidligere mente, men *her* var det. Blot må man ikke tro at det *kun* var her. Det var hundreder af steder langs Limfjordens kyster.

Det er Himmermanden, der stikker sin lange næse ud i vandet sydvestpå, omtrent over til Sallingland, og danner Hvalpsund. Her er færge og ingen bro. Syd for deler vandene sig, og mellem Jels Odde og Knuds Hoved står man ind i Lovns Bredning. Navnet Knudshoved findes mange steder i Danmark, og det sættes gerne i forbindelse med St. Knud. Det er muligt. Det er også muligt, at det er et ældre navn, der er kristnet, og endelig kan det måske snarest hænge sammen med en *knude*, en bakkeknold på spidsen af en pynt, som Rubjærg Knude.

Lovns Brednings blånende indvand borer sig sydpå i en snæver tragt, og gennem Virksund, der kun er godt 200 meter bredt, står man ned i Hjarbæk Fjord, der krummer sig sydpå og brat østover, til den taber sig i lave engdrag. Her delte fjorden sig engang, udenom Skalsknuden, og rakte ret dybt ind i landet, hvor nu Skals og Simested åer ligger med deres brede stude-enge.

*Den hårde vestenvind lægger her vejtræerne østover.
Landevej ved Skive Fjord.*

FOT.: THOMAS PEDERSEN

Sydligst rager en vældig banke frem i vandet og rejser sig tung og dominerende. Kommer man langs kysten nordfra over Ulbjærg, Låstrup og Skals, ligger Vorde Bavnehøj som en tung Bjærgås i syd, kronet af Vorde store kirke, men kirken ligger ikke på bankens top, det gør en lille flad gravhøj. Der er ingen tvivl om, at bavnehøjen havde funktion i bygdernes liv engang, men hvordan og hvad kan vi ikke sige meget om. Tre sysler rækker frem hertil, Himmer-, Omunger- og Sallingsyslerne. Her har de mødtes til stævner, om det så har været helligt eller profant, de har åbenbart alle tre anset det for livsnødvendigt at kunne nå frem til bjærgtet. Idag er der, som den gang, udsigt alle vegne hen, mod nordøst op i Himmerland, op langs de brede enge langs åerne, der ligger som solrige nildale spættet af bittesmå brogede køer. Man ser langt ned i Jylland mod Viborg, op i Sallingland, og op over den blå Hjarbæk Fjord – endnu blå, meningen er at den skal spærres ved Virksund og afvandes, for over det meste af fjorden er der kun knap 2 meter vand. Det blir gode enge forhåbentlig. Vorde Bavnehøj vil miste af sin rejsning, man bør besøge den mens tid er. Men fra Lovns Bredning kan man stå vespå ned i Skive Fjord. Man har Sallingland i vest, Lundø kirke og Bådsgård Vig mod øst.

Skive by er gammel som andre danske byer, den rækker tilbage i den tidlige middelalder, men man véd ikke meget om den. Der lå et slot eller en kongsgård, Skivehus, egentlig Skivegård, på Valdemar Sejrs tid. Op

igennem tiderne har byen levet af fiskeri og af sit opland, men alverden blev det ikke til. Så sent som ca. 1770 har den ialt kun godt 400 indbyggere, det er ikke det halve af, hvad der er i Gudhjem idag, når byen er alene hjemme. Jernbanen har uden tvivl betydet det afgørende i dens nyere skæbne, sammen med åbningen af sejladsen på Vesterhavet gennem Agger-rangen. Men det er som Sallings hovedstad, byen idag er til. Sallingland er et stort kapitel, noget andet end Himmerland. De to sysler, der ligger hinanden så nær, kan ikke sammenlignes. Salling er en anden verden, andre mennesker, andre kirker, landskabet er anderledes, ret vanskeligt tilgængeligt. Ikke i den forstand, at der er uvejsomt, men det tar tid, inden Salling lukker sig op, og man begynder at få fat på, hvad der egentlig er Sallings særheder. Kirkerne kan man gå til een for een, de har alle noget at vise, og vestpå i landet ligger de to gamle herregårde. Det barske Kås, idag vanskeligt at komme ind på livet, er en af vore bedste herregårde at få lov at se, og Spøttrup, der i menneskealdre stod i dybt forfald, til den nu blev restaureret. Dens dobbelte volde og grave er den største oplevelse. Gården selv er en oplevelse af anden art, men som så ofte ved restaureringer, århundrederne tog skade på deres sjæl. Gården er alligevel langt finere og nænsommere behandlet, end man gjorde den slags for et par menneskealdre siden. Som gården ser ud idag har den aldrig set ud, og det er der heller ingen der hævder. Hele den øverste etage er borte. Alle tre længer var et stokværk højere, og det gir jo en anden bygning at se på. Det er altså hvad der er tilbage, man kan studere, når man husker, at det er kun en levnet rest. Alligevel er Spøttrup et vigtigt monument, og det er meget væsentligt, at den blev reddet fra at gå aldeles til grunde i vanrøgt eller blie revet ned. Det er indlysende, at da staten lagde tunge pligter på de gamle herregårde, påtog staten sig også et tungt ansvar. På dette sted førte overvejelserne til, at gården blev reddet for en lang fremtid, og som den ligger bag sine volde i de gode engdrag, glemmer man den ikke, når man een gang har set den. Nord for Sallingland den lille ø Fur.

Det er en af Danmarks gåder, hvorfor denne lille ø er så kendt af hvert barn, ikke som ø eller for hvad den ejer, men navnet sidder fast. Øen er, velvilligt målt fra spids til spids, otte kilometer lang og godt fire bred. Også her er et Knudshoved i vest, og enkelte af øens stednavne viser meget langt tilbage, men ellers er det vel »Rødstenen«, folk har hørt om.

Det er en rødlig jernsten-knold, der rager op af øen, og den er vistnok mindsket svært i de senere århundreder. Men om Rødstenen er der mange sagn både med underjordiske og andre troldfolk. Der er ingen tvivl om, at Rødstenen engang var hellig og blev dyrket, for en sær ting kunne enhver se at den var. Idag griber den os mere med geologisk interesse end ved sin

Ved Sallings, Mors' og Furs kyster findes der flere steder klinter. Her er nordstranden på Fur med Rødstenen.

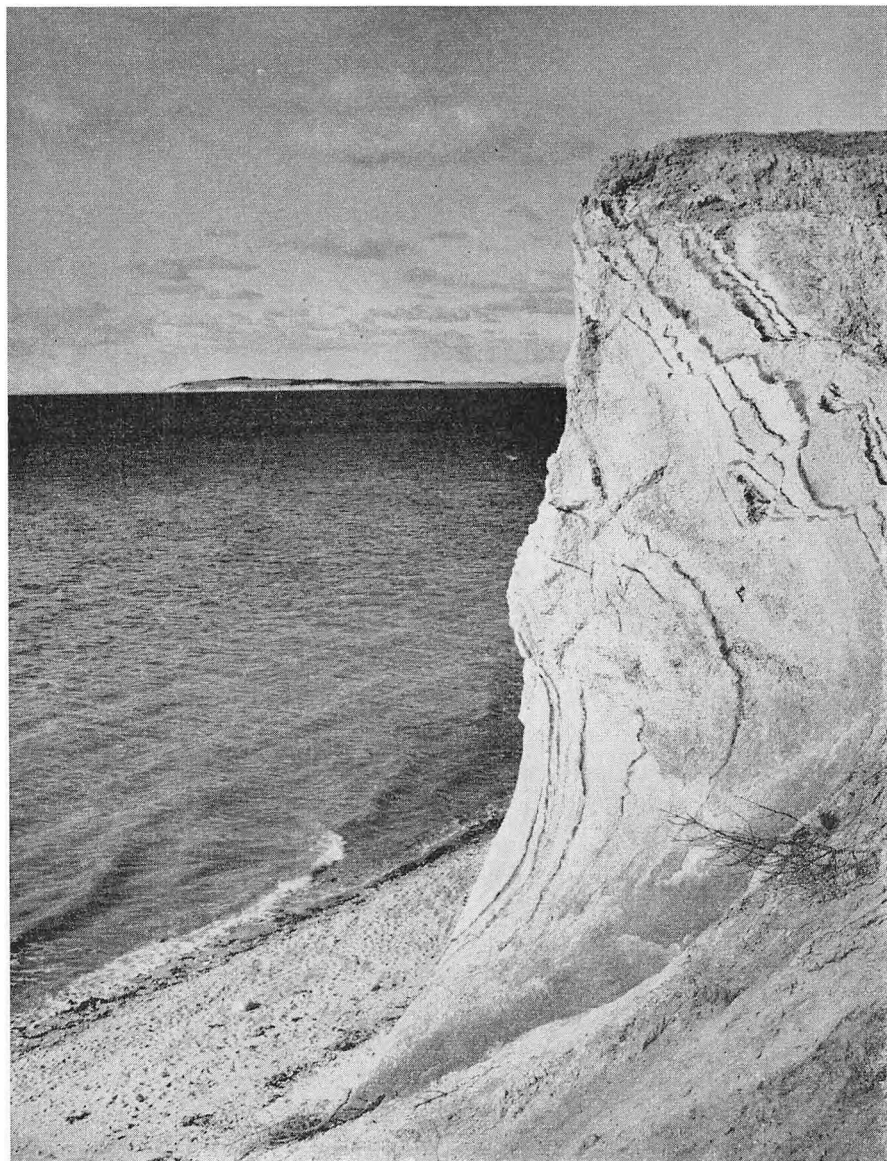
L. B. FOTO. ESRJERG

magiske virkning, men i ældre tid stod der en vis rædsel om den. Her gik det underlig til. Så sent som da Christian den Ottende besøgte den, havde »de underjordiske« pyntet Rødstenen med blomster, fortæller folk.

Nord for øen er Livø Bredning, og det er en fortsættelse af Løgstør store vand, som vi forlod for sydgående. Hele nordkysten af den samlede indsø er et af de områder af Limfjorden, der er mest ændret i vor tid. Det drejer sig om udtørringen af Han- eller Bygholm Vejle og Vesløs Vejle, to dybe og komplicerede fjorde, der tidligere gravede sig op i Thy, så der fra bunden af Bygholm Vejle kun var tre kilometer ud til Vesterhavet. Det er meget store engdrag, der er fisket op af fjorden, og det er mange kilometer kyst, der er borte, for alene Bygholm Vejle rakte, målt i lige linje, 11 kilometer op i Thy, før dæmningen lukkede for vandet. Et par store søer er tilbage på de dybere steder, men atter er hundreder af småvige, smug og holme borte. Landet er ændret til ukendelighed.

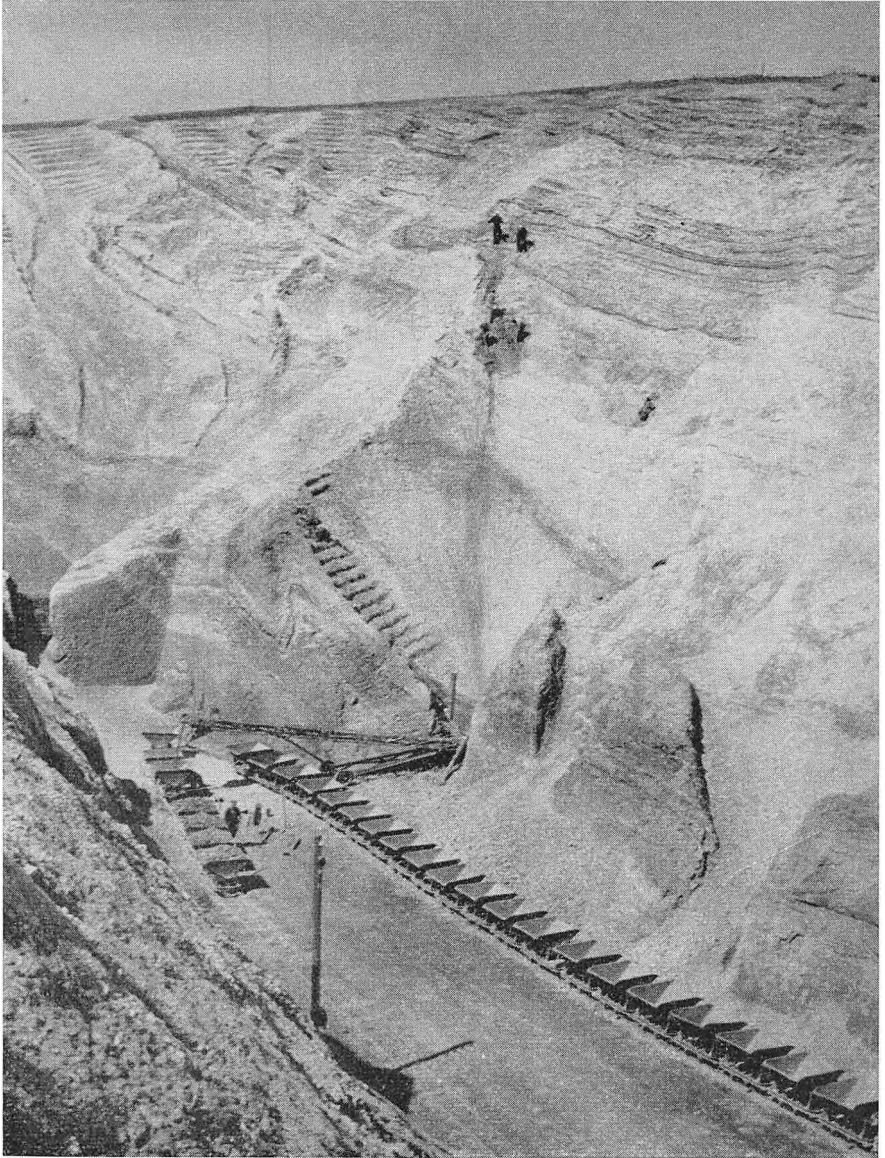
Og så står man ud gennem det smalle Feggesund og kan ikke se, at det store land i syd er en ø, Mors, med sin hovedstad Nykøbing.

Morsingboerne må sammen med de forrædere fra Thy evigt bære smerten af deres spontane reaktion i slaget, hvor tilbage stod de Vendelboer, de ville ikke fly. Visen er jo nok gjort af en Vendelbo, og bortset fra, hvad

CLAUSEN FOTO

Molerskrænter på Fur. På Mors, Fur og et enkelt sted i Salling findes der molerlejer. Molerværkerne, der er ialt syv, forarbejder leret til mursten og isolationsmateriale.

FOT.: V. JENSEN

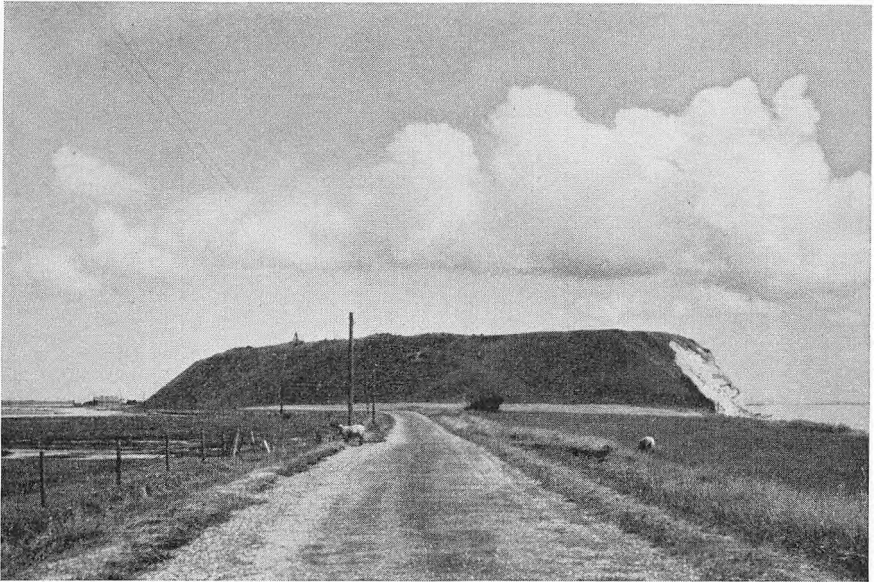
Molergrav på Fur. Der fremstilles årligt ca. 35 millioner sten af moler, hvoraf hovedparten eksporteres. De to største molerværker, Skarrehage og Ejerslev, ligger på Mors.

FOT.: AAGE PEDERSEN

I Nørrejylland giver gravhøjene endnu landet karakter. Snedsted, Thy.

der skete den dag, så er det underligt helt op i vor tid at spore de gamle bygdeskel i Nørrejylland, ikke blot i det administrative, men i sindet. Der er ikke ligefrem fjendskab, og grænsefejder ligger udenfor, hvad der kan ske, men en vis studs lukkethed lever stadig, et nedladende og ikke alt for venligt syn på de omboende bygder. Man er nok landsmænd, sådan da, men det er ikke eet fedt det hele, og en karl er ikke lige god, hvor han så kommer fra. Ligefrem gifte sig med pige eller karl fra de andre bygder var helt op i vor tid en dristig handling, og man vidste, at det førte til vanskeligheder. Hun fik det ikke mere end morsomt med nabokonerne. Men her er det, at Limfjorden sprænges, så man knap kan få det hele med. Løbet norden om Mors beherskes af Thisted, og så mærkes herude Vesterhavets nærhed. Luften og solen er anderledes. Himlen blir lettere sølvgrå, til gengæld er den også hårdere, mere nådeløst ren og klar, når den virkelig slår ud i det blå. Man mærker saltet i næsen, når vestenvinden stryger ind – man siger uvilkaarligt »udefra«, for den smule land, den skal over, tæller ikke rigtigt. Det er Thys sydvestligste tunge ende, der vender ryggen mod Vesterhavet med sine klitrækker og ind mod Limfjorden løser sig op i et virvar af bugter og vige. Det er Visby Bredning, der smalner ind i Næssund mellem Mors og Thy, og Bodum ligger på sin idag landfaste ø med Skibsted Fjord.

*Feggeklit rejser sin græsklædte knold
på nordspidsen af Mors.*

FOT.: THOMAS PEDERSEN

Hele det sydligste af Thy, idag Thyholm, var naturligvis engang en ø, nu hænger det fast i landet ved den smalle tange Draget, der bærer både jernbanen og landevejen, og hvor man kører tæt langs Nissum Bredning. Men det er Thyholm land, der rager så langt ned, at Thy har kunnet hage sig i det vestjyske nede ved det smalle Oddesund. Det er broernes tid, der har ændret billedet. Her var færge, og man måtte vente. For hundrede år siden måtte man jævnligt vente meget længe, for strømmen kunne være meget hård. Idag kører man tværs over strømmen på broen. I kommende år vil der antagelig blive bygget flere broer over Limfjordens smalle steder, men allerede nu er hele den del af landet revolutioneret. Snakker man med de stedlige, vil de ikke gerne være ved, hvor meget det har betydet, man klarede sig også helt godt, da man havde det mere i fred, og så vældig vigtigt er det vel heller ikke at ha alverdens fremmede rendende op over sig. Alligevel er sagen klar for enhver: de egne var afsides indtil vor tid, og broerne har virket som trolddom, ikke alene på mentaliteten, men også økonomisk, og det sidste tæller først.

Men med det meget fremskridt – få alligevel tid tilovers til et smut fra vejen. Drej ud ved Strandbjærggård sydøst for Humlum kirke, og få færgemanden til at sætte kursen over det yderligt smalle sund til Venø. Her er ingen bro endnu, og det varer vel en tid, før den kommer. En Lim-

FOT.: THOMAS PEDERSEN

*I sig selv er fjordlandets banker
ikke imponerende, men set mod fjorden*

fjordsø, der i sig selv er nok til mange dage. Følg dens strande, oplev det sære land om Nordskov Vig, en sommerdag er det bugten i en koralø, og her er man alene med landet endnu, alene med et gammelt land, om man vil, landet før mennesker kom. Man kan svømme ud fra kysten og vade omkring, lægge sig i siv eller lyng og se skyerne drive. Man kan komme igen, og man blir alligevel aldrig helt færdig. Man har fat yderst ude i noget, som man gerne vil fange, men som man ikke har tid til og må tage bort fra, før man har helt fat i det. Ensomheden, stilheden, den dybe tidløse fred – eller man *havde* fat. I de seneste år er det med vestlig vind en stadig syngende hilsen fra motorvejen og jernbanen på den anden side af Venø Sund, man oplever mest endeløst.

Struer som de andre Limfjordsbyer, engang fjordfiskeriet, siden kom to afgørende skred: Aggertangens gennembrud og broen op nordpå, men også jernbanen satte skel, hedens dyrkning og rigere bondebygder. Struer lå engang meget langt fra resten af Danmark, også dens skæbne er ændret. Da Jyllands jernbanenet nåede byen, blev den medlem af bysamfundet. Men som næsten altid, når byers vej frem afgøres: byerne ligger hvor de ligger, lagt på deres sted engang af betingelser og muligheder, der jævnligt er totalt ændret, måske borte. Hvordan det fremover går en by, bestemmes sjældent af den selv. Det er dens omverden, der gir den chancerne eller

FOT : THOMAS PEDERSEN

og imod den fjerne kiming virker de
alligevel storladent magtfulde. Toftum Bjerge.

stjæler dem bort uafvendeligt. Byen kan registrere det ved at vokse eller sygne, gøre meget fra eller til kan den ikke.

Men med Oddesunds smalle løb er vi ude i Nissum Bredning, det sidste og vestligste af Limfjordens indvande. Her ligger Lemvig ved sin dybe rundede vig, og her rager Gelleroddes lille mærkelige land ud i en sær bule omkring Geller sø. Nordpå rækker Krik Vig op lige bag Vesterhavets klitrækker på den smalle Agger-Tange. Norden for ligger et øde land med strandsøer og klitter, der rækker ind i en tør lyngverden, som kun langsomt vil blive nyttigt land, vel aldrig det hele. Ved Krik Vig ligger Vestervig Kirke, idag restaureret som andre kirker, men det er alligevel synligt, at den er noget for sig. Den er et af vore klareste monumenter fra de tidlige tider, da den danske kirke fik sine indskydelser fra England. Vestervig har sine nærmeste brødre på den anden side af Vesterhavet.

I Vestervig kirke, eller mere korrekt *ved* kirken, ligger den mærkelige ligsten, som sagn og myter har svævet om uden at kunne slippe den dunkle legende. En lang og smal romansk ligsten, der tydeligt er smykket til at dække to grave, og med den dunkle indskrift, der siger, at den er lagt over to, *cum fratre sororem*, en søster med en broder.

Sagnet siger, at her hviler Liden Kirsten med sin elskede Prins Buris. Og videre fortælles, at Prins Buris var forelsket i Liden Kirsten, men efter ka-

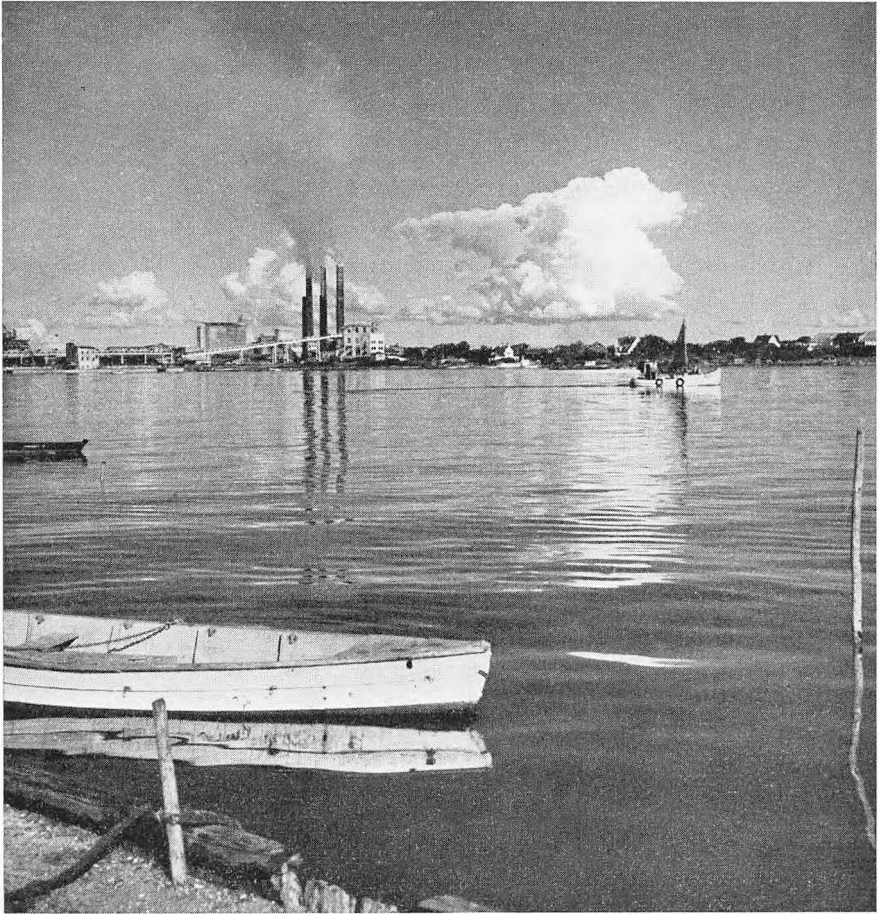

FOT.: H. DALBY

Den nordlige kystlinie af Lovns bredning.

tolsk lov var de for nær i slægt til, at de kunne gifte sig, og det kunne heller ikke ske, fordi Kong Valdemar var skinsyg og ville ikke ha det. Men i deres kærlighed kom Prins Buris alligevel Liden Kirsten »for nær«, og hun blev sendt i kloster heroppe og døde. Man siger, at Buris blev lænket med en lænke, der rakte, så han kunne nå frem til hendes grav, og efter sin død blev han gravlagt sammen med hende. Iøvrigt fortælles sagnet meget forskelligt og meget usikkert. For et par menneskealdre siden løftede man stenen og fandt to grave, og i dem to skeletter, som man mente var af en mand og en kvinde. Hvad man tog for bevis: Her lå virkelig Liden Kirsten og Prins Buris.

Desværre er den nøgterne historie skeptisk igen. Prins Buris led og døde

Udsigt over fjorden mod Nørresundby.

CLAUSEN FOTO

ikke for sin evige kærlighed, men af politiske grunde. Saxe er meget adræt i sin dans udenom de vanskelige detaljer i Valdemar den Stores magtovertagelse, og det er der intet at sige til, for Saxe skrev, mens Valdemar den Store levede, og han afleverede sit livs værk til Valdemar den Stores søn Valdemar Sejr. Men så meget er dog klart, at Valdemar den Store er interesseret i at få sat stopper for de endeløse fejder mellem de danske kongsemner, og det opnås på mystisk vis, ikke nærmere klarlagt, ved at de efter tur og meget hurtigt beslutter sig til at dø, de fleste i en ung alder. Men just Prins Buris er ikke så medgørlig. På Vordingborg ting nægter han at godkende Valdemars og hans efterkommerets eneret til tronen, og det skaffer ham i Søborg Fængsel, vistnok både blindet og gildet, som man

brugte det med kongsemner også i Norge på den tid. Hans frygtelige skæbne er der ingen grund til at tvivle om, og det ser ud til, at han dør kort efter. At han skulle ha elsket »Liden Kirsten« kan vi ikke modbevise, men det lyder ikke umiddelbart troligt, for hun var på den tid en ikke ganske ung dame, bedre egnet som hans tante, hvad hun da også var. Kærlighedens veje er underfulde, og den unge prins kan naturligvis godt ha sværmet for sin gamle tante.

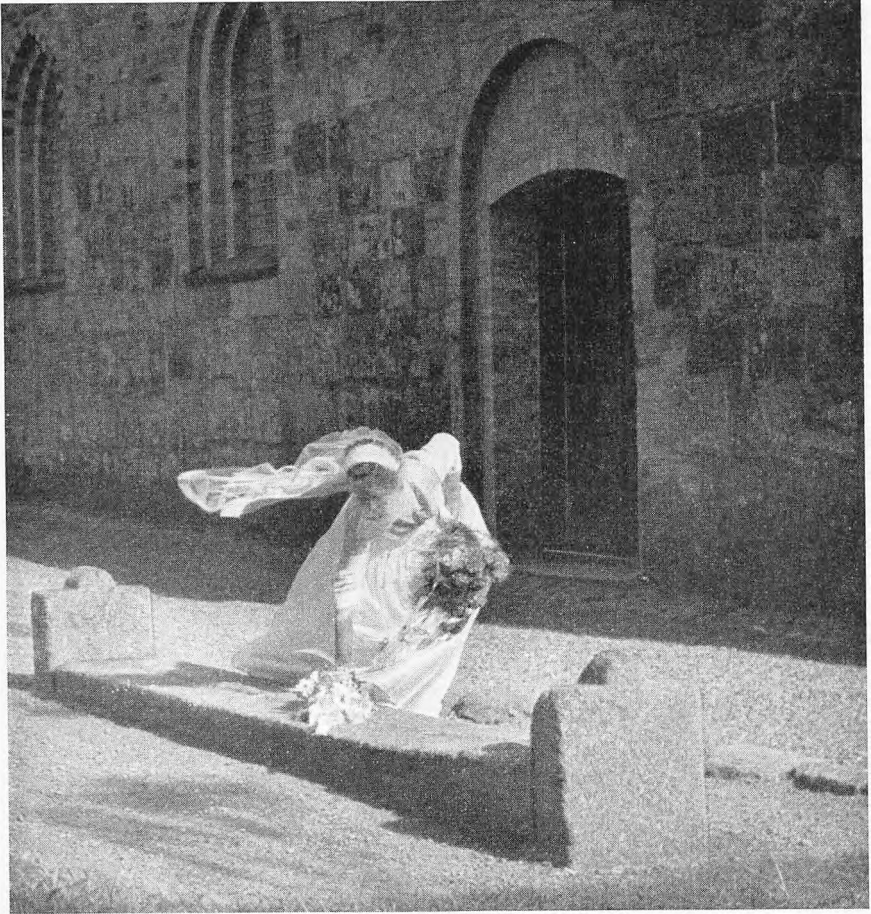
Men hvordan kommer Vestervig ind i billedet? Det har vi sværere ved at sige, men det skulle være sært om der slet ingen forbindelse var. Vestervig var dengang en vigtig kirke, og her var et klostर्सamfund. Om den martrede og lemlæstede Prins har endt sine dage her kan ikke siges, det er muligt. Det er heller ikke utænkeligt, at Kirsten har boet her, men vi aner intet. Tilbage er den lange gode ligsten af granit, i sig selv et stærkt monument fra vor tidlige middelalder. Hvem der så er gravlagt her, *cum fratre sororem*, de har dog levet.

Mod vest Limfjordens aktuelle problem. Aggertangen.

Hvordan det vil gå eller ikke gå, her trak Harald Hårdråde sine skibe over land ud i Vesterhavet og slap bort. Det havde han ikke behøvet i dag. Men havet æder udefra, bønderne klager over saltvand i engene langs fjorden, fiskerne vil gerne ha vigenes læ og let udfart til havet. Der arbejdes på at sikre tangen, der diskuteres om man skal åbne eller lukke. Måske løser Vesterhavet en skønne dag selv problemerne udenom al debat og alle høftebyggerier.

Limfjorden er ikke en statisk verden. Den er levende, den skifter ansigt og vil gøre det i årene fremover. Man lærer den aldrig at kende i hver krog og vig, det er den for vældig til. Men før man lærer den nogenlunde at kende, skifter den ansigt igen, blir ny. Gamle vige dæmmes ind til eng, sindige slyngede åløb reguleres og blir rette kanaler. Øde strande får høfder og diger, sandede drag får veje og baner, stille sunde får broer over sig, og det nyere: langs værdiløse lyngstrande, der til fornylig lå øde under hjejlernes lange, bløde fløjt, gror rader af knaldhytter op, sommerfolket, der elsker naturen, men bare vil ha byen med ud i den. Disse steder, hvor tusind mennesker kommer sammen for at nyde stedets ensomhed i fællesskab, med isboder, radio, babygolf og hvad andet nogle må styrte sig ud i for at få den ferie til at gå.

Men glid Limfjorden rundt, uden plan, uden program. Gør landgang på holme, hvor kørerne står med store bundløse øjne, hvor hestene endnu kommer gungrende henover engfladen for at se, og hvor fuglene har deres reder som i Danmarks unge morgen.

*Det er i Vestervig tradition,
at bruden lægger en buket på Liden Kirstens grav.*

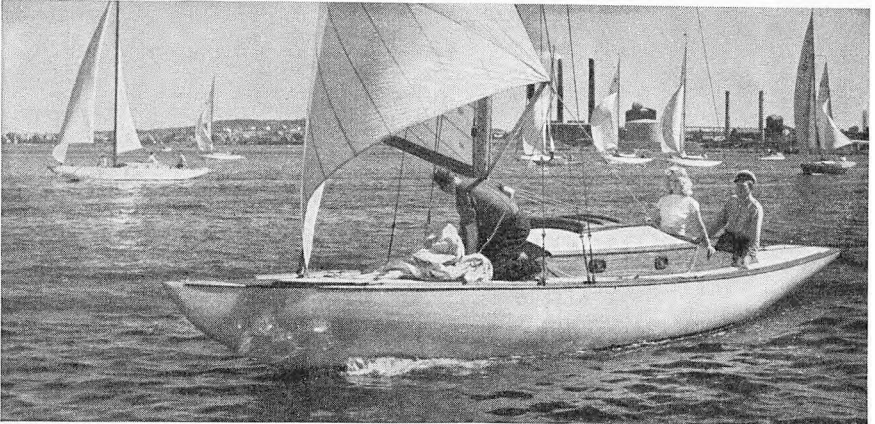
FOT.: V. JENSEN

Gå i land i byerne, der er ens og alligevel så dybt forskellige. Se bøndernes huse, forskellige fra herred til herred, men overalt, selv i det mest moderne, med gammel jysk landsbygdtradition i sig, den solide gård lagt i eget land. Hanklit på Mors, med græssets bløde gulvtæppe lagt over den knortede undergrund. Lemvigs hvide kirke med det ålborgske Budolfi-spir over byens tage, Thisted i det flade grønne agerland, Aggersundbroens to, Odde-sundbroens tre stålbueslag over strømmene, de mange ukendte holme og smalle vandløb mellem flade grønne øer, langelige sommerdage med sol og salighed i fjordens enge. Danmark har 7500 kilometer kyst, en ikke uvæsentlig part af dem smyer sig langs Limfjordens krumninger. Det er

Limfjord fra øst til vest

umuligt at blive færdig med det store fjordlands historie, natur, fugle, bygder og herligheder, det er umuligt at give blot en udtømmende oversigt. Enhver vil savne just det, der blev oplevelsen på en eller anden tur, eller fordi man bor på stedet eller boede der i sin barndom. Limfjordslandet er et af Danmarks rigeste. Man kan køre det omkring i bil, på cykle, man kan vandre langs bredderne og se tusind gange mere, end nogen bilist nogensinde får at se. Man kan sejle i båd, i jolle eller kajak, og husker man, at Limfjorden ikke blot er til i den korte sommer, men også har sin høst, oktoberdage med kold tynd luft, vintre med sne og is, med tåge, med silende regn, eller med den jyske blæst steget til storm, eller oplever man fjordlandet i den første grønne spirende vår, når natten piber af vadere, gæssene kalder og tranerne står nordpå efter hvil i engene, så har man for resten af livet en del af sit hjerte her, en længsel der kan komme over een som et sug. Blot det at mindes dens mangfoldighed, dens endeløse leg med sine mange muligheder, kalder atter derop. Jo tiere man kom jo mere noterede man sig, som man må prøve at få oplevet næste gang.

Plat for vinden.

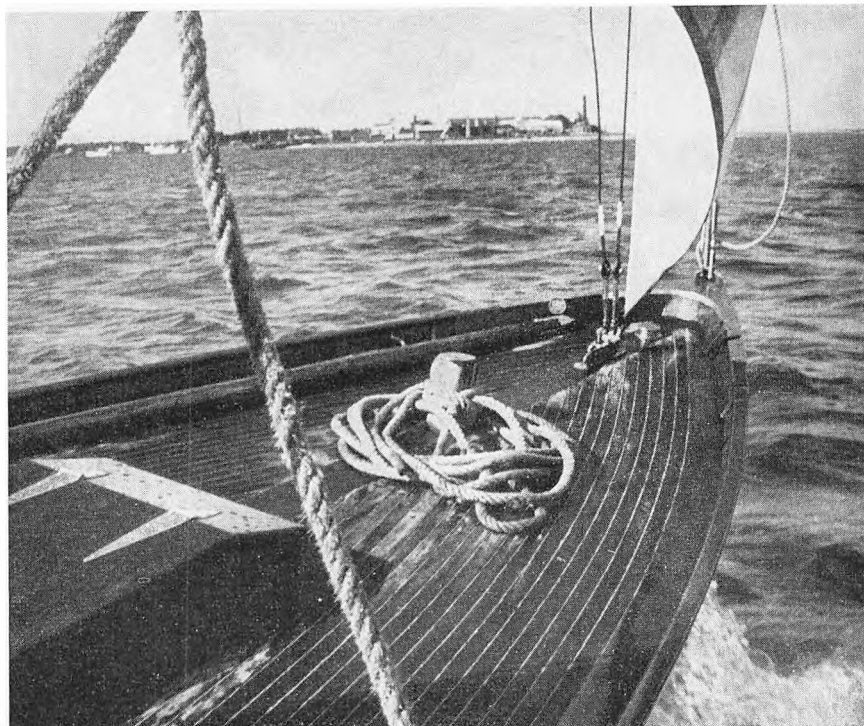
FOT.: H. DALBY

LYSTSEJLADS I LIMFJORDEN

Af H. NØRGAARD PEDERSEN

DET er rigtigt, at du kan opleve Limfjorden ved at rejse ad land langs dens kyster og ved at sætte over sundene, hvad enten det sker ad bro eller med færge, ja, du kan få et endog stærkt og uforglemmeligt indtryk af landskabernes særpræg og skønhed; men langt mere intens kan din oplevelse blive, hvis du berejser fjorden i båd, en naturlig måde at rejse på for den, der tilhører den nation, hvis folk plasker husvant til søs. Det er også en god måde at rejse på i andre henseender: båden er dit transportmiddel, som byder dig kamp med naturkræfterne og forhåbentlig sejrens glæde; den medfører din kabys og din køje, og dens kahyt byder dig hygge efter dagens strabadser; her kan du i samvær med kammerater spinde dine ender, her lægger du planer for kommende dage og øver dig i selvbeherskelse, når du ligger indeblæst i en lun vig eller under høje skærmende klinte.

Tag dit søkort frem, og betragt det farvand, vi benævner Limfjorden, og som ikke er en fjord, men et ca. 140 km langt sund. Læg mærke til den stærke opdeling i fjorde og bredninger, adskilte ved snævre sund, hvor strømmen til tider løber stærkt. Fik du indtrykket af, at farvandet vil være vanskeligt at besejle? Det er det ikke. En motorbådssejler med alle sanser i orden vil være i stand til at sejle fjorden igennem fra ende til anden uden anden hjælp end et kompas og et generalstabskort, selv om

FOT.: TAGE NIELSEN

Med Ørodde foran for tværs om bagbord.

han vil være bedre faren med et søkort. Et sådant vil være nødvendigt for sejleren, som under kryds ikke altid kan stå langs kysten.

Det er iøjnefaldende, at sejlere har en voldsom respekt for kysterne, og det er selvfølgelig rigtigt at være forsigtig, men fjordens vandspejl kan i de fleste tilfælde udnyttes betydeligt stærkere, end det sker. Se på dit kort, og vurder med en rimelig sikkerhedsmargin 2-meterkurvens afstand fra strandkanten, og du vil aldrig gå på grund. Grudstødningerne får du i nærheden af kostene, fordi du regner med, at der er dybt vand helt op ad kosten. Det er der ikke altid. Kostene på odder, tappe og hager passeres i respektfuld afstand, navnlig hvis du løber langs grunden. Kan du sejle din båd og bruge dit kort, så kan du undgå grundstødninger, for kortene over Limfjorden er der ikke noget i vejen med. — —

Du kan komme ud for en indfødt, der fortæller, at bunden nedenfra kan finde på at springe op på kølen. Tro ham ikke. Du har truffet en af dem, der søger at finde undskyldning for sit nøje kendskab til grunde. Der findes i »Den danske Lods« en mængde gode »mærker« at sejle på, og

For motor gennem sundets solglitrende vand.

FOT.: TAGE NIELSEN

lokalkendte, som du træffer i havnene, vil hellere end gerne kramme ud med deres viden om andre. Der er en egen tilfredsstillelse og glæde ved at bruge mærkerne som vejvisere, og det giver stor sikkerhed, da de bedste af mærkerne er så fremtrædende i landskabet, at fejltagelse vil være næsten umuligt selv for begyndere.

Limfjorden kan ikke beskrives under ét, og egentlig skulle jeg slet ikke beskrive, men give appetit på at besøge det farvand, der fremfor noget andet dansk vandområde egner sig for lystsejlsads, fordi det byder på en mangfoldighed af muligheder. – Her i Limfjorden vil du finde spor af begivenheder fra kridt-, tertiær- og istid, fra efteristid, både istidshavets og stenalderhavets, og spor af Danmarks historie spændende fra vikingetid til vor tid. I vore teknikeres kamp mod Vesterhavet, i de mange inddæmninger, udtøringer og brobygninger osv. ser du nutidsmennesket som en geografisk faktor, hvis opbyggende virksomhed overgår naturens i hurtighed og effektivitet. Når fjorden så yderligere stiller krav til dig som navigatør og giver dig erfaringer om mennesker, hvis hverdag kan

CLAUSEN FOTO

Aalborg lystbådehavn bærer præg af storbyen.

være hård nok, men som dog i sprog og væremåde røber venlighed og lune – ja, så kan du vel forstå, at her også er noget for dig.

Vi kan lide at se fremmede sejl lyse over fjorden, og mange kommer år efter år; ofte har vi hilst på englændere, som er kommet over Vesterhavet i store moderne fartøjer, som vi beundrer lige så stærkt, som de vel engang beundrede vore langskibe.

Sejleren, der stævner mod Limfjorden fra Kattegat, bydes velkommen af Muldbjerg, der er det første, der viser sig af Jylland. Nu ved han, at kursen ikke var helt forkert, og når Hals Barre fyrtårn er fundet, kan han føle sig bjerget, for nu går farten ind i fjorden, ledet af to kosterækker. Farvandet mellem Hals og Aalborg kaldes Langerak, og langt kan det føles, især under kryds og østgående strøm, men vinden er ikke altid i vest. Langerak minder om et flodløb, blot af større dimensioner, end vi har dem her i landet; det er ca. 1 sømil bredt med 2-meterkurven liggende

Startskuddet går ved kapsejlad i Hjarbæk fjord.

FOT.: GEORG PE

nær land, det er fri for grunde og byder ingen vanskeligheder; det er det stærkest trafikerede strøg i Limfjorden og har derved og på andre områder en egen charme. Forude venter Aalborg på dig med en god fortøjningsplads og megen hjælpsomhed og mange bekvemmeligheder i sin udmærkede havn. Aalborg er på lystsejladsens som på de fleste andre områder Limfjordens store by med mangt og meget, der kan trække stærkt i en sejler, som gør landgang.

En hviledag i Aalborg kombineres snildt med et besøg på Egholm. Man løber op i farvandet mellem Egholm og Vendsyssel, hvor der er flere muligheder for fortøjning. I øvrigt er der en god ankerplads Ø. for kosten ved Egholm østpynt: $57^{\circ} 3' 50''$ NB., $9^{\circ} 53' 30''$ ØL.

Strækket mellem Aalborg og Løgstør hører til dem, man skal have overstået, og helst så hurtigt som muligt. Sejladsen går ad kosteafmærkede løb, hvor der ikke er megen plads at røre sig på, og dog befinder man sig på en stor bredning. Der er langt til land, og da de nærmest fjorden liggende

landområder er lave, får det hele noget grænseløst og ukarakteristisk over sig. De landskabelige dyder mangler dog ingenlunde. De ligger blot tilbagetrukne fra bredningen. – Vel er løbene smalle, men de er godt afmærkede, med kostene stående så tæt, at man altid fra en kan finde den næste. Det vil være klogt at afkrydse en netop passeret kost i søkortet og gøre sig klart, i hvilken retning den næste skal søges, en foranstaltning, som vil røbe, om der skulle mangle en kost. Jeg har engang siddet fast på Dynen med en 5 tons kragejolle fra kl. 4 eftermiddag til kl. 6 næste morgen, fordi en skonnert havde sejlet to-kosten på Dynens nordende under vand. På den samme tur til Nordjydsk udstilling i Aalborg sad vi 6 timer på Nordmandshage, men den grundstødning kan jeg ikke finde nogen undskyldning for. Stigende vande hjalp os af Dynen; en flink fjordskipper trak os af Nordmandshages bløde grund efter at have slæbt på os i 1½ time, og så ville han ikke modtage betaling. Sådan er mange af de limfjordsskipperne og -fiskere, og sjældent hører man om en, som har forsøgt at udnytte en uheldig sejlers situation.

Der er ikke mange ankerpladser på denne strækning; under hensyn til vind og dybgående gøres opmærksom på følgende pladser. Ved Nørholm Hage i løbet rundt Dynen: i SØ.-enden af løbet: 57° 3' 40" NB., 9° 48' 5" ØL. og i N.V.-enden af løbet: 57° 4' 0" NB., 9° 46' 20" ØL. – Ø. for toprikken ved Beistrup løb, men på den sydlige side af linien »Båkerne overet« (der må ikke ankres i løbet): 57° 0' 53" NB., 9° 23' 15" ØL. – I nærhed af den smukke Aggersundbro kan der ret nær land ankres.

I Løgstør havn ligger man lunt, og navnlig føler man sig tryk, hvis man får sig puttet ind i kanalhavnen. Lad det nu bare blæse, for her er en dag ikke det mindste for lang til at besøge bakkerne over Løgstør med den storslåede udsigt over grundene og Limfjordens største bredning. En spadseretur langs Frederik den Syvendes kanal fremmaner fortiden, da skibsfarten på dette sted formeligt gik over land. Før kanalen blev gravet, har skibe i hundredvis i visse perioder ligget ved Løgstør og ventet på højvande og gunstig vind for at slippe over grundene. Måske er bevidstheden om det liv, der må have rørt sig her, medvirkende til, at man føler sig tiltrukket af den lokalitet, men det er nu nok også det, at Løgstør er ligeså havfrisk som selv de vestligste egne.

Fra den yderste kost i Løgstør rende står vi sydover, forhåbentligt for østlig vind eller i magsvejr, så der kan ankres op ud for Næsby. Landet bag de høje skrænter er Vesthimmerlands frugtbarreste egn med en meget snæver v-formet dal med en bæk i bunden og rig vegetation på siderne. Havtornen gror højere her, end jeg har set det andre steder.

Mod vest ligger Livø, som tilhører De Kellerske anstalter. Man gør vist

FOT.: TAGE NIELSEN

*I blæst og frisk vejr er lystsejleren i sit es.
Når tågen har lagt sit udviskende slør over fjord og fartøj, er han mindre tilfreds.*

ikke landgang her uden tilladelse, men det er umagen værd at indhente en sådan. Navnlig den nordlige del af øen er dejlig med højt vokset egekrat og enebærhede.

I sydøst løber Livø ud i en lang, lav tap, som fortsætter i en langt udløbende undersøisk revle, som der skal advares imod; thi selvom der er masser af plads mellem Livø tapkøst og kysten på Rønbjerg hage, så sker det jævnligt, at både løber ind på revet. Det er det store sydfor liggende vands midterlinie, der trækker sejleren mod vest. – Sejladsen sydpå til Hvalpsund byder ellers ikke på vanskeligheder; de fleste både behøver end ikke at gå uden om Rindgrund, hvis lægeste sted har 1,8 m vand. Bl. a. på grund af den fremherskende vind vil man, de fleste gange man passerer Risgårde bredning, have ringe chance for at gøre landgang på himmerlandssiden, kedeligt i grunden, for landskabet mellem Bjørnsholm

og Hvalpsund ejer megen skønhed, så magert det end sine steder er. Det er typisk vestvendt limfjorslandskab, stærkt præget af plantager og læhegn og med lutter hvide gårde, der lyser og derfor i højere grad gør sig gældende i billedet end f. eks. Sallings bygninger. I Risgårde brednings sydligste område ligger de to Rotholme, som kan passeres østom eller vestom efter behag, men der er bedst plads østom. Det vestlige løb er smalt og afmærket med tre koste, hvoraf styrbordskosten står for Tyvholm hage, et navn, der er kendt fra gammel tid, men ikke findes på hverken søkort eller generalstabskort. Mærket: »en højtstående vindmotor på baglandet syd for Hvalpsund overet med kroens lave tilbygning« fører gennem løbet og mod Sundørekosten. Hvalpsund havn er stærkt optaget af fiskerbåde, men der kan altid knibes et par lystsejlere ind. I øvrigt er lejet præget af driftige fiskere, kroen og den sydfør liggende sommerhusbebyggelse. På sundøresiden er der ingen havn, men der er fine ankerpladser både nord og syd for hagen, og her er læ for de fleste vinde. Helt ned mod vandet ligger *hotellet*, hvor man spiser godt og billigt, og som til hverdag har den gamle krohygge i nutidige lokaler med den skønneste udsigt. Stedets attraktioner er ellers spadsereture under de høje Thise bakker og mødet med Hvalpsundfærgens hyggelige besætning. Følgende ankerpladser i Risgårde bredning kan anbefales: Ud for Risgårde: $56^{\circ} 45' 38''$ NB., $9^{\circ} 13' 25''$ ØL. – Vest for Rotholm rev (ikke med vinde fra NV. til NNØ.): $56^{\circ} 43' 45''$ NB., $9^{\circ} 10' 50''$ ØL. – Under rette læforhold langs hele Sallingkysten fra Junged øre til Sundsøre.

Der findes tre områder i Limfjorden, som har en blidere karakter end de øvrige. Det er den vestlige og sydlige kyst af Hjarbæk fjord, østkysten af Salling og østkysten af Thy. Fælles for dem er, at det er lækyster med en rigere vegetation; ofte er kysten klædt til strandkanten, småskove og træklynger findes i stort tal, og der er færre skredne klinte end andre steder, ja, Hjarbæk fjord har overhovedet ingen. Fremmede sejlere haster langs Sallings østkyst, men den lokalkendte forstår at værdsætte perler som Junged øre med plantagen. Junged krat, Mogenstrup bakker, Eskær skov, men fremfor alt Astrup vig; der gives ikke skønnere ankerplads i hele Limfjorden, og her kan man finde læ for alle vinde med undtagelse af østlige og sydøstlige. På vigens nordside ligger den ufriserede Knud skov og sydfør Grønningøre med plantage, krat og en ypperlig badestrand. På den smalle del er der dybt vand helt ind til øret på den nordlige side. – Fra Grønningøre må du tage bestik efter Resen kirke til Lundø hages halmprik er passeret – og så er hele fjorden din. Rendeafmærkningen har kun interesse for store fartøjer. I Skive står to havnebassiner til din rådighed, men gå ind i den sydlige, og lad den gemytlige havnefoged anvise

FOT.: GEORG PE

*Ved Hjarbæk fjord.
I baggrunden Lynderup land med Lynderup hage.*

dig plads, inden du sætter dine fortøjninger altfor fast, så slipper du for senere at skulle flytte.

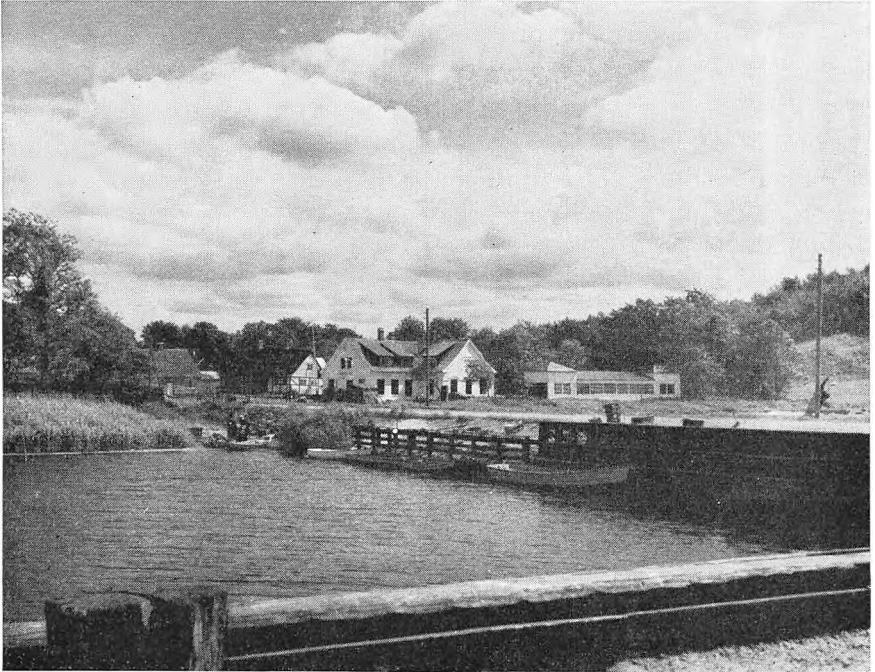
Ja, det er rigtigt, at der her midt inde i landet ligger en stor, særdeles velholdt havn – helt inde under en frodig skov, som giver læ for den fremherskende vind. Havnen er byens bedste aktiv, men for lille, hvorfor en ny er projekteret. Strandpromenaden og den 1 km lange vej til byen gennem skoven og det selv en større og rigere by værdige anlæg hører – sammen med udsigten fra kirkebakken – til det, skivingen med stolthed viser den fremmede.

Skive ligger ved den inderste ende af sin fjord; man oplever derfor alle herlighederne igen, blot i omvendt rækkefølge, når man sejler derfra. Den sejler, som har lyst til at betræde veje, som ikke enhver færdes ad, skulle

stå ind i Bådsgård vig. Det sker snildt i mærket: »Ørlevkloster kirkes tårn overet med to hvide huse nær stranden inderst i vigen«. Vigen har »ren« bund og byder på gode ankerpladser – og så er der mulighed for landgang på Lundø med *ren* kaffe og rigeligt brød i *Magdas etablissement »Hesteskoen«*. – På Lundø er der store strækninger, der ligger hen som for mere end hundrede år siden. Vel er der hist og her plantet, og vel lægger man af og til en bid hede under plov, men endnu forhindrer dette ikke, at man får et stærkt indtryk af noget oprindeligt i øens natur. På vej ud til Bjergmandsbakkerne kommer man forbi den forblæste kirkegård med maleren Hans Knudsens grav. Den ubeboede nordlige del af øen kaldes Norge og løber ud i den meget lange, smalle Jelseodde, som skiller Skive fjord og Lovns bredning. De mægtige, gule klinter, som ses over det smalle farvand mod nord, bærer to navne: den vestlige del Melbjerg hoved, den østlige Knudshoved. Naturbegejstrede himmerboer holder af at besøge de såkaldte Skovbakker med de dybe smeltevandsdale, med enebærhede og med en henrivende skovrest ved Hessel skovhuse. Det er et af de steder, man er parat til at besøge, hver gang der byder sig en lejlighed.

Man gaar ind i Lovns bredning, idet man runder Jelse-odde i respektfuld afstand. I øvrigt besejles farvandet med stor sikkerhed efter følgende anvisning, som ikke findes i Den danske Lods: Allerede i Skive fjord sejles Ulbjerg kirke ind i den nordlige trediedel af den lyse klint under Klinthøj østligst i bredningen. I dette mærke går man klar af Jelse odde. Derefter sejles kirken ind midt på klinten, og dette mærke fører fri af Knudshoved hage og af Trangmanden. Med en øjehøjde på ca. 1½ m (som fra cockpitet af en mellemstor lystsejler) vil man have den nordlige riskost på Trangmanden tværs om styrbord, i det øjeblik Ulbjerg kirke, dukker under klinten. I Virksund holder man sig til nordsiden, hvor bugten afgiver en ideel ankerplads. Virksund er blevet opdaget; sommerhusene skyder op så hurtigt, at man ser forandring, hver gang man kommer her. Det er ikke få mennesker, der søværts og ad landevej besøger Virksund, og *restaurationen* i det grønne træhus trives godt, og det er fortjent. Hvis du hellere vil besøge *eroen i Sundstrup*, så hejser du blot signalet på pælen ved landingsstedet, og kromanden kommer selv over for at hente dig i robåd. Kromanden er også færgemand, og så har han nogle specialiteter for søens folk, men spørg viborgsejlerne.

Fra Virksund mod Hjarbæk følges den østlige kyst i en afstand af ca. 300 m; der kan styres på Taarup kirke til mærket: »Vorde kirke overet med en let kendelig lavning mellem to skrænter nær stranden«. Sejlad i dette mærke fører fri af Lynderup hage og nord om riskosten på Kvals hage. Når sidstnævnte er vel passeret, kan kursen sættes på Hjarbæk havn uden

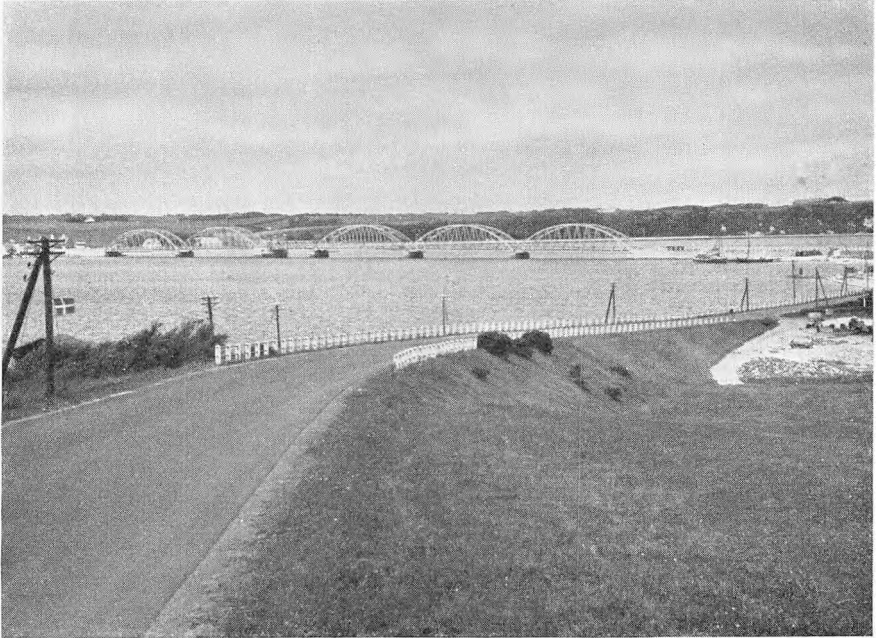
FOT.: GEORG PE

*En af de mange gode kroer,
der ligger på sejlernes vej gennem fjorden. Hjarbæk.*

at der som ellers bliver taget hensyn til rendeafmærkningen, som forøvrigt ikke her stemmer overens med søkortet.

Hjarbæk fjord er Limfjordens inderste krog, og den landskabelige karakter drager uvilkårligt tanken hen på østjyske og østdanske fjorde. Man forstår godt, at maleren Rasmus Christiansen holdt af at bo her, og stuen på *Hjarbæk kro* er berømt for en række af hans malerier af sortbroget jysk kvæg. Også i anden retning har man hørt noget fordelagtigt om den kro. I de smukke bakker ligger viborggensernes sommerhuse, og Viborg sejlklubs medlemmer har – delvis med egne hænder – skabt sig et paradis ved havnen. Det ses tydeligt, at deres både, som træffes overalt i Limfjorden og ofte udenfor, er bygget til saltere vand end Hjarbæk fjords.

Når man har vendt ryggen mod Skive og Hjarbæk, løber man langs Sallings østkyst med kurs mod Grønner odde til mærket: »Fur kirkes gavl midt i tårnet« (eller som lokalkendte udtrykker sig: »glamhullerne overet«). Det mærke fører nord om Kirkegrunden, fra hvis étkost kursen kan sættes ret op gennem farvandet ved Branden. – Furboerne har aldrig gjort sig større ulejlighed for at tiltrække turister. Men på anden måde tager

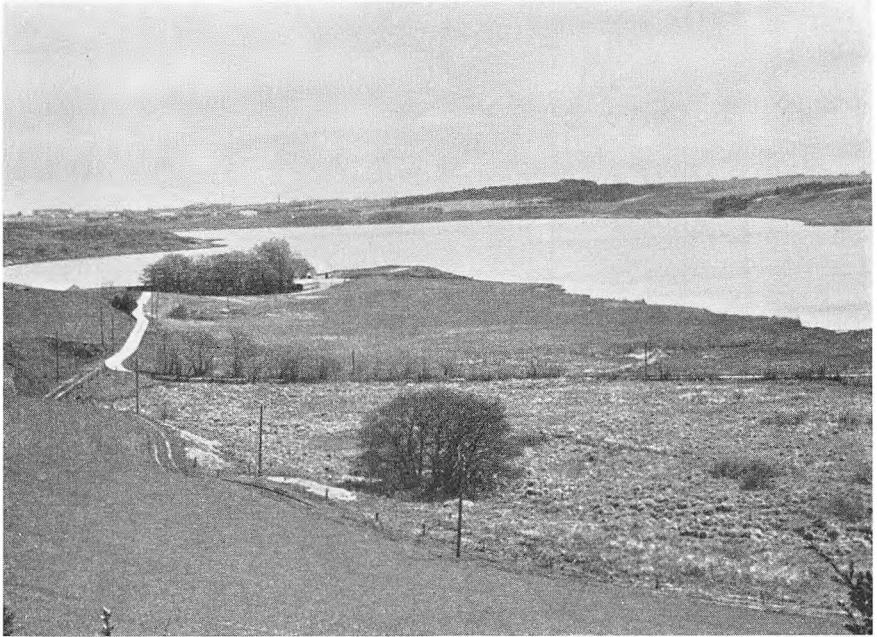

FOT.: THOMAS PEDERSEN

Broen over Vilssund mellem Mors og Thy.

Fur venligt imod den fremmede. Det er f. eks. altid muligt at finde en god ankerplads, ligegyldigt fra hvilket verdenshjørne det blæser, og Fur har nu en dejlig havn, som vist udskiber større tonnagemængder end nogen anden af de vestlige havne i fjorden. – Fur ejer alt, hvad limfjordsegne kan opvise, men i sær dyster udgave; det er ikke underligt, at de mange slugter, Rødsten, den røde sten ved nordstranden og svenskehulen i folketroen er blevet befolket af bjergfolk og underjordiske.

På vej vestud af det skønne Fursund holder man sig midtfarvands, men har dog god plads til evt. kryds. Degen odde kan løbes tæt af. Sæbygaards hage om bagbord er Sallings nordvestlige forpost, og så er vi i farvandet mellem Mors og Salling, og vi skal nok få at mærke, at vi stævner mod Vesterhavet. Det er, som om luften bliver skarpere, mere salt, og vandet er mere grønt, hvis der er sol; for i gråvejrr har det lyst tinskær til gråsort, alt efter hvad himmelen og dens skyer bestemmer. Og så har det dog sin rigtighed med Limfjordens utroligt blå vand, et fænomen, som kun forekommer de færreste dage – oftest om foråret og på de smukkeste sensommerdage, – men ikke blot i Limfjorden, hvor betingelserne for de rette lysbrydninger på grund af den stærke bassinopdeling måske dog er særlig rige. – På bagbordsside har vi Sallings rygside med vekslende landskabs-

»Kilen«, den inddæmmede inderste ende af Struer bugt.

FOT.: V. JENSEN

former fra Sæbygaards strandene i nord til Kaashoveds mørke knude i syd. Særlig skønhed byder Glyngøre bakker på. Det driftige fiskerleje på øret har en stor flåde af kraftige, velbyggede fiskerbåde, de såkaldte »penalhuse«, en bådtype, som er særegen for Limfjorden. Fiskerne i Glyngøre må have haft gode foregangsmænd; for der er altid den fineste orden i deres grej. Glyngøre har fiskeindustri og et bådeværft, som eksporterer store fiskekuttere. Ved færgestedet Pinen, ved Kybehuse og Vile træder de store bakker nærmere til vandet; plantagerne på højderne fortrænger heden, men tager det karakteristiske af bakkerne. Syd for Langør odde skærer Lysen bredning sig ind i Salling og fortsætter i Harrevig, hvor østersen vokser sig stor og lækker, ophængt på nylonliner mellem pæle. Over skrænterne ved Knud får man et glimt af Spøttrup. – På styrbords-siden har vi passeret Ørøde med Østerskompagniet og Søren Larsens kendte skibsværft. Inderst i Klosterfjord ligger Nykøbing med færgeløje, havn og lystbådehavn. Badestranden er i en klasse for sig; der er et smukt anlæg, og sommerhusbebyggelsen ved Skelholm har jeg kun set mage til ved Dragør. Sydligere ligger Refshammer og Faarup, hvor sallingsundbroen får sin vestlige landforbindelse. Få steder klæder plantage og bakker hinanden så godt som i Legind bjerge. I Sillerslev bugt kan der ankres.

STRUER TURISTF.

Kleppen i Venøbugt.

Her var den oprindelige færgeforbindelse med Venø, endnu går der en robåd.

Vanskeligheden ved at passere Kaashoved består i at komme langt nok ud i farvandet mellem Kaas og Jegindø uden at løbe på Jegindø tap. I sigtbart vejr klarer man sig let med kort og kompas; i usigtbart vejr er mærkerne, som Den danske Lods anviser, intet værd, altså skal man finde en af kostene på Kås sand eller halmprikken på Jegindø tap, før man kan gå videre. Lykkes dette ikke, kan man ankre under Aalbæk strand eller i krogen ved tappen. – Venø bugt er let at besejle. Læg mærke til, at der er mindst 2,5 m vand lige til roden af både Nygaards hage og Venø tap, hvorfor man ikke behøver at respektere disses koste. I Venø sunds snævring er der smalt, men dybt, og Venø sund har ganske smalle landgrunde. Ved indløbet til Struer bugt holder man godt mod nord; Vrald odde er nemlig langt udløbende og dårligt afmærket. I Struer havn er der gode forhold for lystsejlere, og havnen er dejlig nær byen. Vær sikker på, at du er velkommen.

På vej mod Oddesund bør man aflægge den 8 km lange, men mindre end 2 km brede Venø et besøg. Havnen har en vanddybde på 2,4 m, altså mere end nok for de allerfleste lystfartøjer. – Det er ikke Venøs bygninger, der kalder på den fremmedes interesse; de står som alle limfjordsøers meget

FOT.: A. V. FRANKEN

*Odde Sundbrücken, set fra Thylandsiden.
Forrest Sunddraget, i midten Grisetå odde, derefter Venø og Salling.*

langt tilbage for sydjyske og østlige øers bygninger, hvad skønhed, hygge og velholdthed angår. Her er – eller har været – en forbindelse til befolkningernes ydre kår. Venø har imidlertid så meget andet: Strandsøen Klovvig med det rige fugleliv, heder, frugtbare agre, strandenge og – selv om øen kun hæver sig 27 m over fjorden – en herlig udsigt i alle retninger, som den, der er her første gang, må glæde sig over, mens vi andre undres over, at de kendte lokaliteter tager sig sådan ud set i det nye perspektiv. Øens beboere kan fortælle om naturkatastrofer ved oversvømmelser, og om de gamle fiskere, som i sjægtenes tid var ansete for at være Limfjordens dristigste sejlere.

Ved Odde Sundbrücken bør man gøre sig klart, hvor stærk strømmen løber, og hvilken retning den har. Forholdene kan være af en sådan art, at en båd for sejl ikke kan klare gennemsejlingen, men almindeligvis lykkes det. – Når den røde etkost ud for Lemvig er passeret, kan man snart vente at se Knopper huse, der er det første, der dukker op over kimmingen. »Knopper« er den toning, man må styre på for at ramme anduvningen af det fin afmærkede Sælhundeholm løb. Thyborønhavn løber man ind i med forsigtighed, at ikke strømmen, som ofte her løber 5–6 sømils fart, skal sætte fartøjet

FOT.: OTTO FRIIS

Ingen telefoner og ingen støj. Sommerdag på Skive Fjord.

ind i det ene eller det andet molehoved. Strømmens retning og fart bedømmes ved iagttagelse af koste eller andre faststående genstande. – Fra en amatørsejlers synspunkt er det ikke ligegyldigt, hvordan forholdene bliver ordnede her i og for fremtiden. Hvis det kun drejede sig om at pleje lodsvejernes interesser, så var en total lukning af Aggertangen eneste løsning, for så vidt man kunne forudse de følger, man stræber imod, men det kan man jo ikke. Heldigvis er der andre interesser, der også skal tilgodeses, og jeg mener ikke, at det er lystsejlernes; de tæller mindre end lidt i dette spil; men vi har et stille håb om, at skalle, brasen og aborre aldrig må komme til at boltre sig i Nissums brednings nu så friske vande.

I vigen mellem Aggertangen og Thyland ligger den lille bebyggelse Krik med sin lossebro. Herfra er der kort vej til Fladesø og Ørum sø og ikke langt til det nordfor liggende klitområde, hvor vestenvinden huserer. Imidlertid er det vel nok så meget Vestervig kirke – landets største landsbykirke – der drager. – Det er forståeligt, at den mindre erfarne sejler vil betænke sig på at sejle fra Thyborøn til Krik gennem Langholms løb, Kobberø løb og renden til Krik; men det er meget mindre indviklet, end det fremgår af kortet, ja, det lader sig let gøre, når blot man inden starten læser kortet grundigt igennem og under sejladsen »holder regnskab« med passerede

FOT.: V. J. STEFFENSEN

Spilsejlad op gennem Thisted bredning.

koste, og noterer sig, om den næste er en styrbords eller en bagbords kost, og i hvilken retning den står.

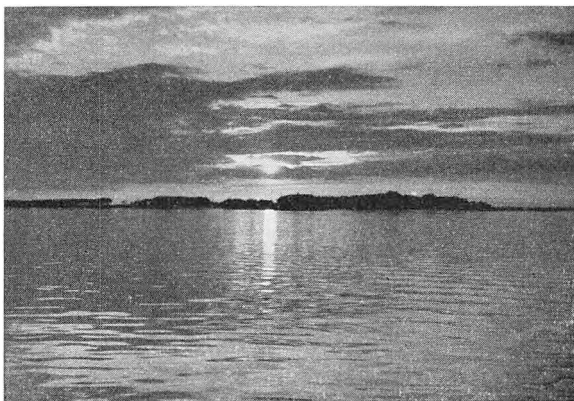
Der er en egen charme ved at befare fjorden ved nat, hvad enten det sker ved midsommer eller i mørke sensommernætter. Ligger man i Thyborøn og agter sig østover, har man i godt vejr med passende vind mulighed for at opleve den særlige fornemmelse, der er forbundet med at give sig fyrenes lysvinkler i vold. Under den form for navigation er man uafhængig af al anden afmærkning. Hensynet til andre trafikanter stiller dog større krav til sejleren under natsejlad end under dagsejlad, idet det er vanskeligere at bedømme, hvem der skal vige, og hvordan der skal viges. – Længere end til Løgstør kommer man imidlertid ikke på den måde, da fjorden ikke er »belyst« længere; fyrene er sikkert også forlængst slukkede under den ca. 50 sømil lange tur, og så kan det under besejling af Løgstør bredning have sin vanskelighed at finde lys- og klokketønden, der ligger for Løgstør rende. Det gøres på følgende måde: Når Livø er passeret, trækker man denne ø's nordende ind over den lave vestlige del af Fur (Faskær). I dette mærke stævner man lige på renden.

Hvad enten det bliver på udturen eller på tilbaketuren, så må der aflægges besøg i Lemvig, hvis fjord er godt afmærket ved nat som ved dag. Byen

ligger lunt under skærmende bakker med hårnålesving på de stejle indfaldsveje. På strækningen fra Struer over Toftum til langt vest for Lemvig er der det smukkeste samspil mellem morænelandskabet og fjorden.

På Jegindø har jeg oplevet, at fiskerne har flyttet to både, for at vi kunne få den bedste plads i den lille havn. Sådant er de, gæstfri og hjælpsomme; det er erfarne folk i nær kontakt med en ofte ublid natur; derfor kan amatører lære af dem, men det er bedre at begynde med at fortælle end med at spørge ud. – I Tambosund er der en virkelig god ankerplads. Her mødtes Limfjordssejlerne tidligere til et såkaldt træffestævne, og så var der ålegilde på *Tambohus kro*. En ældre sejler har fortalt, at man havde krav på, at ålebenene kunne nå tallerkenkanten rundt, og at kromanden gav den 5. dram. – Der står endnu glans om navnet Tambohus.

Farvandet vest og nord om Mors er det oftest beskrevne og det stærkest priste. Jeg har været her mere end en snes gange, og dog ved jeg, at der er meget her, jeg endnu ikke har set. De kendteste steder er Skibsted fjord, Thissinghus, det idylliske Doverodde med den gamle *hyggelige kro*, Gudnæs strand, Vildsund, Hovsør havn og Feggesund med den gamle færgekro; her står den på rulleål. – En af mine sejlervenner sagde engang: »Hvis jeg skulle flytte, og et farvand skulle være bestemmende for, hvor jeg skulle flytte hen, så ville jeg vælge Thisted, for jeg kan ikke se, at nogen anden by byder på så mange muligheder – og Limfjorden vil jeg i hvert fald ikke flytte fra!«

Fissegarn til tørring.

FOT.: THOMAS PEDERSEN

LIMFJORDSFISKERI I TUSINDER AF ÅR

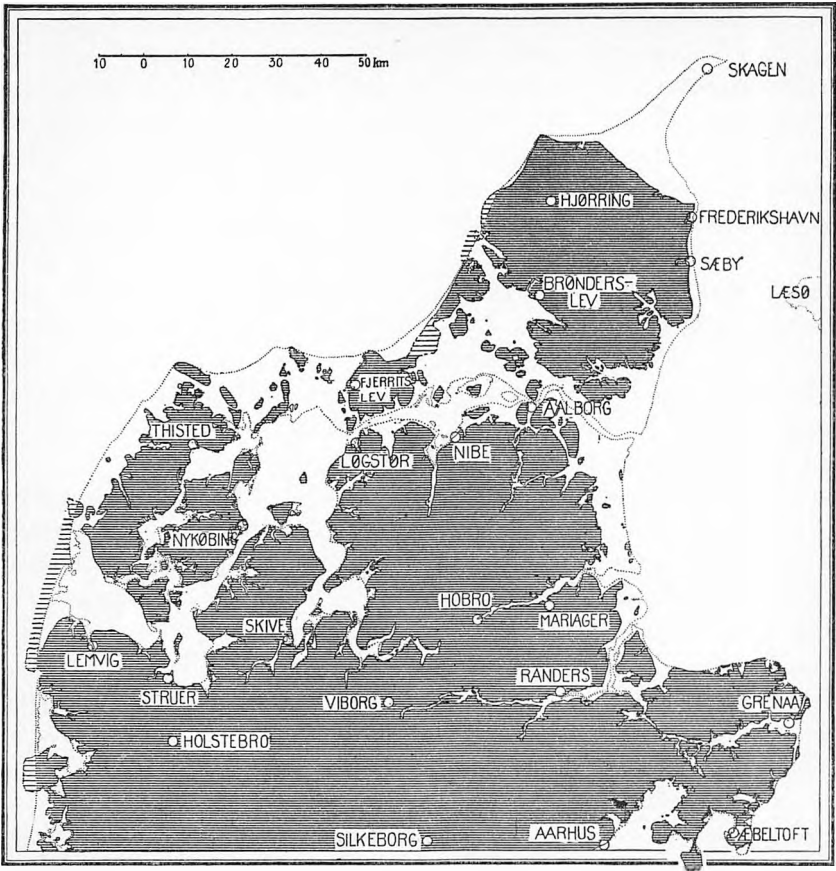
Af HOLGER RASMUSSEN

VOR ældste skriftlige beretning om fiskeriet i Limfjorden er fra Saxos fortale til sin »Gesta Danorum«, hvor det hedder, at i Jylland »ligger den såkaldte Limfjord, der er så rig på fisk, at den sikkert yder indbyggerne lige så megen føde som hele agerlandet tilsammen«. Men fra langt ældre tid findes i fjordområdet selv arkiveret – så at sige – det rigest tænkelige materiale til oplysning om fiskerbefolkningens virke på en tid, da fjorden var et sund med hundreder af større og mindre øer. Her tænkes på køkkenmøddingerne, hvoraf en – Ertebøllebopladsen – ligefrem har været navngivende for epoken. Ved lune vige og langgrundede kyststrøg har stenalderens jægere og fiskere holdt til. Her har de formet og brændt gryder og potter af bakkernes ler, tildannet sig våben og redskaber af flint, ben og træ og jaget skovens dyr og fanget havets fisk. Som direkte synligt bevis for deres ophold på stedet ligger nu møddingen tilbage, ofte af overraskende stort omfang. Køkkenmøddingen ved herregården Bjørnsholm var 2–300 m lang og 30–40 m bred, men er nu delvis bortgravet. Ertebølledyngens udstrækning i nord-syd var ca. 140 m med en bredde på 20 m. Det, der er tilbage af den, ligger endnu smukt og karakteristisk under en meget tydelig strandskrænt, men hvor fjordens vand i stenalderen slikkede lige op til dyngens fod, breder der sig nu en kærflade med en bredde på mere end 300 m, en udmærket illustration til, hvordan landet siden dengang har hævet sig.

Da bopladsen var befolket, og møddingen stadig øgedes, har der været en skrap hørm på et sådant sted. Den gennemtrængende lugt er væk nu, men tilbage ligger det mindre flygtige: Knogler, skaller, sten og skår; altdominerende af alt dette er havbløddyrenes skaller, først og fremmest østersens, men også hjertemuslingens og blåmuslingens findes i tusindvis. De er vidnesbyrd om, at der har været rigelig og let adgang til at samle dem overalt langs kysterne, men de angiver også, at der skulle fortæres mange, førend det kunne mærkes i en sulten mave. Det forstår man, når man ved, at der skal 120 østers til for at give samme næringsværdi som en liter mælk. Nu var man heldigvis ikke henvist til bløddyrene alene. Både ferskvandsfisk og fisk fra havet havde man i mængde. I møddingslagene findes knogler af flynder, torsk, kuller, pighaj, hornfisk, ål, laks, aborre og skalle, som må være fanget med fiskeredskaber af forskellig art. Kroge, lystre og vidjeflettede ruser kendes fra denne tid, og måske har man også forstået at binde garn af plantetrævler. Også store køddyr kunne man hente fra havet. Hval- og sælknogler vidner derom. Dyrene er vel blevet nedlagt ved primitive jagtmetoder, som endnu kendes og bruges i Nordeuropa. Sæler kunne man overraske, når de soled sig på kysten, og dræbe dem med stokkeslag, før de fik tid til at plumpe i vandet. Og småhvaler kunne man drive på grund i bugter og vige og dræbe dem med spyd og lange knive som det endnu sker på Færøerne eller forhen brugtes af marsvinsjægerlavet ved Middelfart.

Fra Ertebøllekulturens tid følger en lang periode, hvor vi så godt som intet ved om Limfjordsfiskeriet. Men i denne periode har naturforholdene stabiliseret sig derhen, at farvandet er blevet lukket som beskrevet i et tidligere afsnit. Hermed fulgte en opdeling af fjorden i en østlig del med saltere vand, hvor først og fremmest silden dominerede, og en vestlig del med brakvand, hvor ferskvands- og brakvandsarter som helt, gedde, aborre, skalle, hork og brasen holdt til. Ål fandtes derimod overalt i fjorden. Ekstra understreget blev forskellen mellem de to områder, efterhånden som sandbarren ved Løgstør tiltog i mægtighed. Ikke alene spærrede den for sejladserne, men den dæmmede også op for havvandet, der østfra trængte ind med tidevandet. Mens saltholdigheden øst for Løgstør svingede mellem 8 og 24 promille alt efter strøm og vind, kom den ingensinde vest for grundene over 6 promille.

Uligheden mellem de to fjordområder bestod dog ikke blot heri. Den lå også i fjordbækkenets udformning. Fra Hals til Løgstør var det forholds-mæssigt smalt med tydeligt markeret sejløb. På begge sider af løbet fandtes lavvandede grunde med frodig bevoksning af bundvegetation, hvor sildestimerne fandt gunstige ynglepladser. Vest for Løgstør bestod farvandet af en mængde bredninger og sidefjorde, forbundet med et utal af sunde.

Kort over det nordlige Jylland, der viser, hvorledes Limfjorden så ud i stenalderen og i en del af bronzealderen. De skraverede dele langs vestkysten betegner landstrækninger, der nu er forsvundne. Den punkterede linie viser kysten som den nu er.
(Efter V. Nordmann: Menneskets Indvandring til Norden).

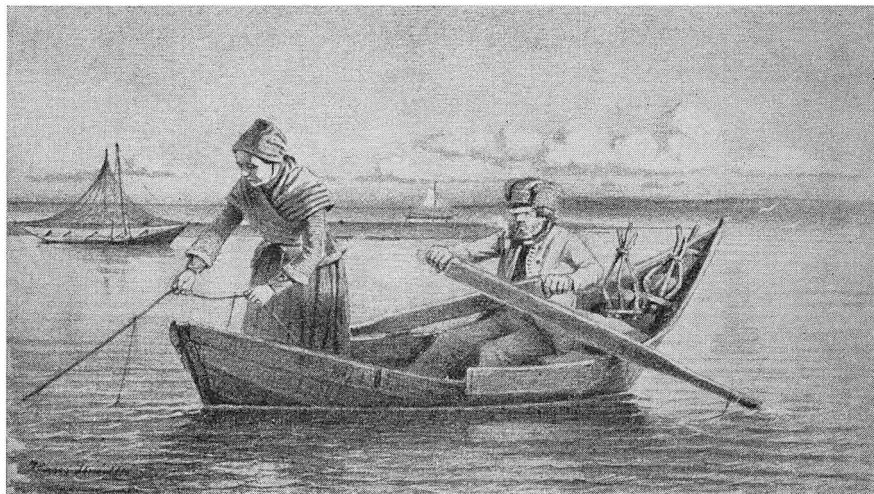
Grunde var der færre af; mest bredte de sig fra Løgstør nordpå mod de talrige vejler ved Tømmerby og Østerild. For stående redskaber var de østlige dele af Limfjorden det klassiske sted, mod vest var det landdragningsvåd og pulsvåd, der dominerede.

Bygget på erfaringer alene uden vor tids systematiske havbiologiske undersøgelser at støtte sig til var fjordens befolkning fuldt ud klar over disse væsentlige træk. Det kommer klart til udtryk i en skrivelse fra 28 navngivne Nibefiskere, dateret 3. oktober 1736 og indsendt til en da siddende kommission over Limfjordsfiskeriet. Det hedder heri, at »Løgstør grunde gør ligesom skel imellem tvende fjorde, thi derpå falder et meget grundt

vand, og derfor ikke kan flyde uden små fartøjer med nogen ladning over dem op til Tisted og de andre købstæder der ovenfor beliggende. Vel kaldes det tilsammen Limfjorden fra Hals tønder og langs op igennem landet forbi Lemvig til Harboøre; men fjorden vesten for Løgstørs grunde er snart som hav at regne imod fjorden østen for grunden og ud til Hals, formedelst det hule og dybe vand overalt, så der ikke nogensteds i særdeleshed er at kaldes kongens sejldyb, således som østen og nedenfor grunden til Hals, hvor fjorden ikkun falder ganske smal. Og deres fiskeri både af ål og sild vesten for Løgstørs grunde er snart ikke lig det fiskeri, der falder her neden og østen for, thi der fiskes aldrig en ål her i Nørlå eller såkaldet Nibe fjord, af den art og natur som vesten for Løgstør i bredningen. Vores almindelige og meste sildefiskeri, som kaldes fuld sild, er ikke heller af den art og natur, de sild er af, som fiskes deroppe i fornævnte bredning med deres sildevåder, ikke heller gives på de tider, her fiskes sild«.

Denne tingenes tilstand bevirkede, at fiskebestanden i Limfjorden fik en rigdom og variation, som intet andet dansk farvand kunne opvise magen til. De kortvarige gennembrud, som er omtalt i afsnittet om Limfjorden åben og lukket, kunne vel bringe forstyrrelser, men ikke afgørende ændringer heri. Først gennembruddet i 1825 skabte en helt ny situation, der afgørende ændrede fjordens natur og dermed fiskeriet.

I fiskerigdom på sild kunne Limfjorden vel ikke måle sig med Øresund, men da fangsten her mod middelalderens slutning blev mindre stabil, og Skånemarkedernes betydning derfor mindskedes, hævdede sildefiskeriet i

Tegning af Hans Smidth: Limfjordsfisker. (Nationalmuseet).

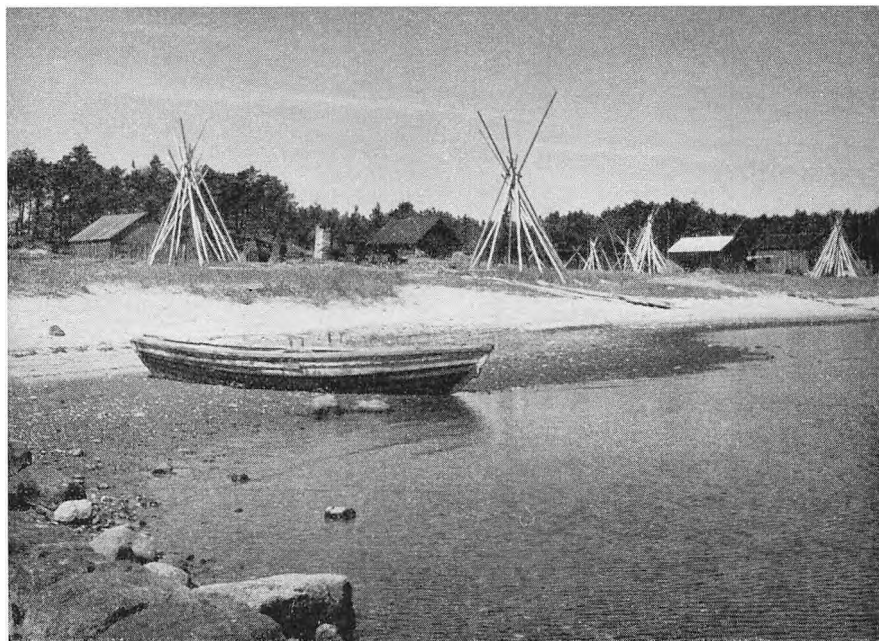

Tegning af Hans Smidth: Limfjordsfiskere trækker en båd med passagerer. (Nationalmuseet).

Øst-Limfjorden sig som Danmarks betydeligste. Allerede længe før havde fiskeriet i fjorden dog tiltrukket sig opmærksomheden. Hugo Matthiessen¹⁾ har påpeget, med hvilken iver klostre og andre gejstlige institutioner søgte at erhverve sig besiddelser ved fjordbredderne og over fjordens fiskegrunde for at kunne sikre sig forsyninger til eget brug, men utvivlsomt også for at kunne hente direkte økonomisk vinding derved. Et enkelt eksempel vil tydeliggøre det. Cistercienserklostret Vitskøl grundlagdes af Valdemar den Store tæt ud til Livø bredning, i sig selv en fremragende placering for fiskeri, og kom desuden ved gaver og mageskifter til at beherske store strøg af Østlimfjordens fiskegrunde først og fremmest ved besiddelsen af de store gårde Krastrup, Vår og Lundbæk og af hele Hals sogn ude ved fjordmundingen.

Gejstlighedens dominerende stilling ved Limfjorden tog en brat ende med

1) Hugo Matthiessen: Limfjorden (1941), 48 ff. — I det hele må henvises til denne inspirerende bog, der i afsnittet: Fjordens Rigdom bringer en fylde af oplysninger om fiskeriet, det har været umuligt at give i denne lille oversigt. Her kan den interesserede også i kildefortegnelsen finde frem til de værker, der yderligere kan udbyde emnet.

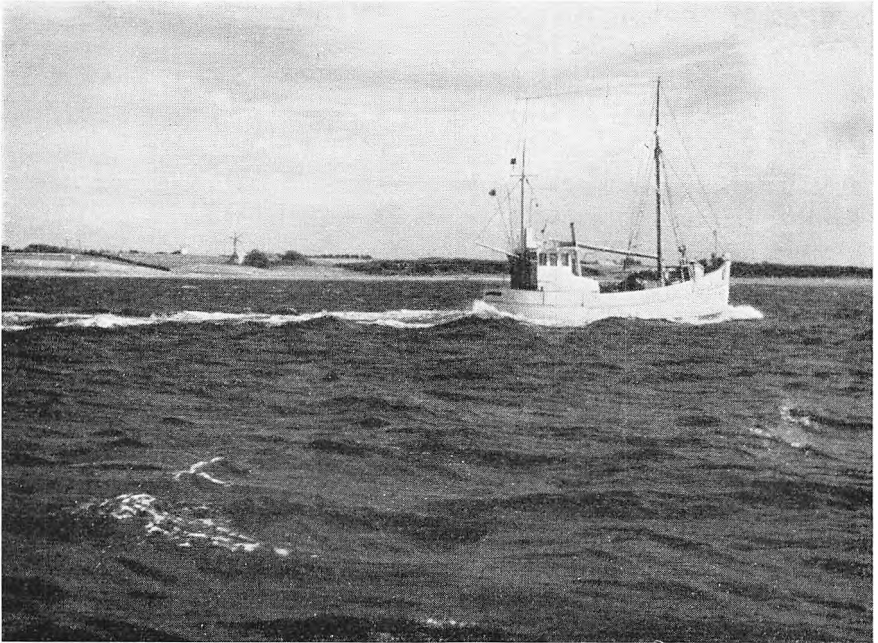

FOT.: OLAV JENSEN

Bundgarnspøle i fiskerlejet Virksund.

reformationen. Kongemagt og adel delte byttet, og blev kronen derved den største parthaver ved fjorden, varede det ikke længe, før hovedparten af godset ved mageskifte var kommet i hænder på adelen for derefter til sin tid, efter 1660, at glide over til godsejere af jævnere byrd.

Selv i den tid, da gejstligheden sad på hovedparten af fjordens fiskeri, søgte kronen dog at håndhæve sin overhøjhedsret. Fjorden skulle som farvand være fri, sejladsen måtte ikke hindres, og ingen formenes i at udnytte dens rigdomme. Dette hensyn til det almene bedste fastholdes gennem en række forordninger, uanset at kongemagten jævnsides hermed stadfæstede gamle, lovligt erhvervede fiskerirettigheder som adkomstbreve til faste bundgarnstader og eneret til fiskeri på visse strøg. Konflikter dukkede ofte op, både når grundejere ville udstrække deres rettigheder videre, end der var hjemmel til, og når Aalborg forsøgte at gøre fjorden til et lukket indvand, hvorfra man helst ville udelukke borgere fra andre byer. Fiskeriet i fjorden var simpelthen så vigtigt, og interesse modsætningerne så store, at en regulering fra den øverste myndighed i landet måtte til, for at det hele ikke skulle ende i kaos. Allerede tidligt udformedes der derfor for dette fiskeriområde en række bestemmelser, der i sit hovedindhold uændret blev optaget i Christian 5.s Danske Lov. Bemærkelsesværdigt er det, at paragrafferne om

Fiskekutter for udgående, i baggrunden Langer odde, Salling.

FOT.: TAGE NIELSEN

fiskeriet udelukkende omhandler Limfjorden, og at der ikke findes andre bestemmelser om fiskeri i saltvand end disse.

At kronen direkte skulle have været interesseret i fiskeriet i fjorden er der derimod ikke mange vidnesbyrd om. Ganske vist krævedes der store mængder saltsild og tørsild til forsyning af hoffet, orlogsskibene og proviantgården men normalt fremskaffedes de på den måde, at de kongelige salttere i Nibe og Mov sogn ved fjordens munding opkøbte dem af private fiskere. Dog har kronen undertiden drevet direkte fiskeri. Det ses således af en skrivelse fra den borgerligfødte lensmand og landsdommer Niels Clementsøn til kong Hans om overtagelsen af herreder, som havde ligget under bisp Erik Kaas i Viborg. Bispen hævdede, men kunne ikke bevise, at han havde Slet herred i pant, og tilføjer Niels Clementsøn »kan eders nåde ingenlunde undvære Slet herred for det fiskeris skyld med tørre sild, som kommer til København og Kalø om året, og det fiskeri kan man ikke bruge, uden man har herredet til hjælp«.

Det var ikke blot de kongelige salttere, der var interesserede i at få fat på de blinkende sild. Også de tyske stæder ved Østersøen mødte op for at sikre sig »Aalborgsild« eller »Nibhering« (Nibe-sild). I Lübeck fandtes et »Aalborgfarer-kompagni«, der i årene 1576–1602 ivrigt sejlede på Lim-

fjordens hovedstad, hvortil det bragte varer fra det store europæiske marked og vendte tilbage fra ladede med sild. Hovedafsætningspladserne var ellers Danzig og stæderne i Lifland, der holdt fast ved handelen trods ofte ytret utilfredshed med uredelig pakning, uensartethed i sildetøndernes mål m. m. Markedet i Balticum bevaredes længe. Endnu i årene lige før det store gennembrud i 1825 sejlede handelsskuder med sild fra Aalborg og Nibe på Østersøen og vendte hjem med hamp, flådholt og andre nyttige ting til fiskegarnenes fremstilling.

Aalborgs stræben gik ud på at skaffe sig et reelt monopol på fisketilvirkning og omsætning med det færdige produkt. Derfor forsøgte byen som nævnt at udelukke udenfjords konkurrenter fra at befatte sig dermed og at holde de indenfjords nede. Ingen af delene lykkedes til fuldkommenhed, fordi byens politik trods alt ikke blev bakket op af regeringsmagten.

Af konkurrenter i fjorden selv talte egentlig kun Nibe, selv om de andre fiskelejer periodevis spillede en rolle. I de åbne breve om at tilstå salterne frikøb på visse dage i ugen opregnes regelmæssigt fiskerlejerne i Nibe, Sebersund, Stavn, Øland, Gøl og Nørholm, alle beliggende ud til den centrale fiskeplads for sild i Nibe bredning. Bortset fra Nibe var de alle landsbyer, der ikke nåede videre.

Nibes historie, der kan følges fra 1400-årene fremefter, er uløseligt knyttet til fiskeriets forløb. Gik fiskestimerne rigeligt til, var der relativ velstand til huse, svigtede de, som det skete i perioder, stod sulten for døren, og ynkelige nødråb sendtes til nærmere og fjernere øvrighed. Hertil kom så Aalborgs skinsyge vogten på, at fiskersamfundet ikke fik for megen magt. Under kong Hans fik den således flyttet det vidt navnkundige pinsemarked ved St. Jost i Nibe til Aalborg, og kunne Aalborgerne ikke få øvrigheden med sig, tog de retten i egen hånd, som det mest grotesk og brutalt kommer til udtryk i overfaldet den 6. juni 1676. Foranledningen var, at Aalborg by og underliggende distrikt skulle stille 70 bådsfolk til orlogsflåden i anledning af den skånske krig. Magistraten fortolkede ordren derhen, at der med det underliggende distrikt måtte forstås Nibe, hvorefter et hundrede fuldt væbnede borgere med borgmestre, viceborgmestre og et par rådmænd i spidsen foretog en selvbestaltet »udskrivning« af mandskabet i byen.

Trods alt lykkedes det ikke at holde Nibe nede. 1727 opnåede den at få købstadsret efter længe at have haft halvt købstadskarakter. Få år efter oplevede man det særsyn at se konkurrenterne, Aalborg og Nibe, stå sammen om en klage til kongen mod de fiskere, der vår og høst drev med sildegarn eller trak våd i sejllobet fra Hals til op forbi Aalborg. Efter klagernes opfattelse forhindrede de derved sildene i at nå til deres rette ynglepladser i Nibe bredning, hvor de matrikulerede fiskestader ventede på dem.

Typer på Limfjordsfiskere i havnen i Hvalsund.

FOT.: H. DALBY

De matrikulerede fiskestader, der her henvises til, skriver sig fra matrikuleringstiden i 1680erne. De jyske landmålingskommissioner havde fået ordre til at registrere, hvor der fandtes fiskeri, skov til gærdsel og bygning, lyngslæt m. m., »på det intet, som giver nogen nytte, må vorde forbigangen«. Der gjordes vel også et hæderligt forsøg på at følge instruksen, men overfor det betydelige og komplicerede fiskeri i Limfjorden måtte landmålerne give op. I stedet stillede de forslag om nedsættelse af en særlig kommission, der skulle taksere bundgarnsstaderne. Denne kommission kom efter langvarig udsættelse og mange besværligheder i stand i 1695 og afsluttede sit arbejde i 1697, hvor det endelige antal bundgarnsstader i selve fjorden fastsattes til 958 $\frac{1}{2}$. Ligesom en mark opdelt i vange og agre, var Limfjorden fra Gøl til Aggersund derefter opdelt i lænker og stader, hvis position i fjorden nøje fastlagdes ved »fiskemeed«, sigtelinjer til land. Som silden var karaktergivende for fiskeriet i Østlimfjorden, var ålen det

vest for Løgstør. I Østlimfjorden drev en og anden vel også på med ålefiskeri, men det var mest småkårsfolk, der brugte vade- eller strygeglibe eller trak med sandvåd på grundene, når sildefiskeriet ved midsommertid var til ende. Ofte var det ældre folk eller fruentimmere, der på den måde bjergede livet, til høstfiskeriet satte ind. Ved vintertid, når islæg bandt fjordens vande, brugte den samme fattige del af befolkningen ålejern.

Sådant kunne dog kun blive ålefiskeri i det små. Vestpå derimod efterstræbtes ålen på ganske anderledes effektiv vis. Her var hovedredskabet pulsvåddet, der har fået sit navn af det hjælperedskab, pulsen eller pulsekøllen, hvormed fiskene skræmtes i garnet. Fiskeriet foregik fra båd, og til hvert pulsvådslag hørte to både, hver bemanded med to mand. Redskabet selv bestod af en stor garnpose eller -sæk forsynet med to arme, hvortil var fastgjort lange vådtov. Det ene vådtov gjordes fast ved den ene båd, og så roedes garnet ud i en stor bue med den anden båd, der sluttelig lagde bi jævnside sit søsterfartøj. Nu kunne indhalingen af våddet gå for sig, og alt mens det stod på, stødte de to af fiskerne i vandet med pulsekøllerne. I sig selv så de ret beskedne ud, en klokkeformet, drejet og udhulet træklods på en lang stage, men rigtigt brugt frembragte de både lydelige plask og skinnende luftbobler i vandet; vidt og bredt høres »deres for fiskene frygtelige pulsen«, siger provst Schade i 1811, når han i sin beskrivelse over øen Mors kommer til omtalen af pulsvådfiskerne.

Denne afstandstagen fra pulsvådfiskeriet er så gammel som fiskeriet selv, og det kan følges tilbage til middelalderen. Gang på gang gav det anledning til indskrænkninger i dets brug eller til helt eller delvis forbud. Så tidligt som 1515 blev det sammen med andre mistænkelige fiskeredskaber ramt med et kraftigt forbud, der dog ikke kan have haft den tilsigtede virkning helt at afskaffe det, eftersom nye forordninger om det tid efter anden udgik, og en kommission i 1736 tilogmed fraråder pulsvåders afskaffelse, »såsom det ville geråde til mange hundrede familiers ruin, som ved sligt fiskeri have deres ophold«. Derimod blev deres brug tidligt begrænset til tiden fra St. Hans til St. Bartholomæi dag (24. 6.–24. 8.), for at den spæde fiskeyngel ikke skulle ødes af de finmaskede garn. Samme formål skulle de bestemmelser om maskemål tjene, der fra nævnte forordning i 1515 indførtes såvel for dette redskab som for andre garnredskaber, der blev anvendt i fjorden.

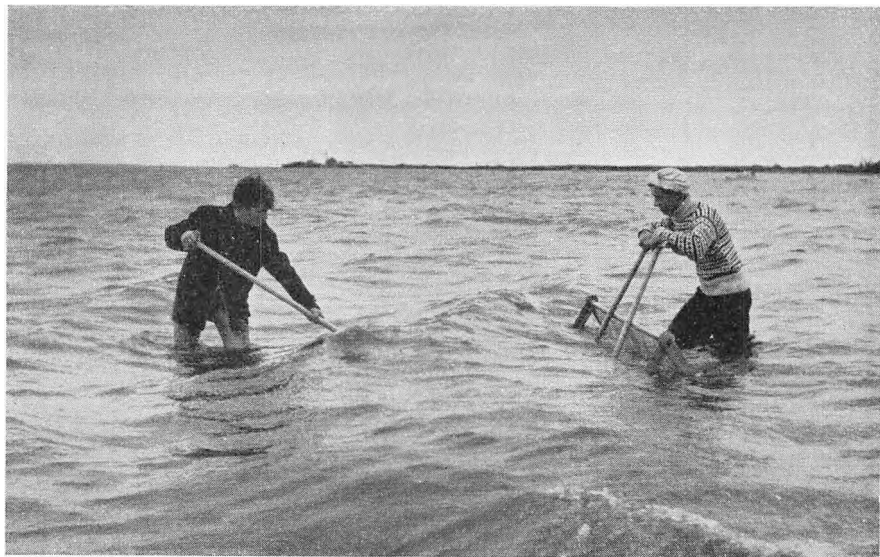
I den store kommission i 1740erne var pulsvåddene påny i søgelyset, og kommissionsmedlemmernes betænkning derover så afskrækkende, at kongen påtænkte helt at forbyde dem. Dog gjordes der i forordningen af 1750 en undtagelse for beboerne i Harboøre og Agger sogne, der ene fik tilladelse til i den fastsatte tid og med lovlige garn at vedblive med deres pulsvåd-

fiskeri. For dog at skåne fiskeyngelen, afspærredes alle indvige og -fjorde som »låse vand«, hvor ingen pulsvåd skulle tåles. Bestemmelsen om de »låse vand« var i kraft lige til 1867, men havboernes eneret på pulsvåders brug bestod kun til 1761, så blev det påny alle om fjorden boende tilladt at benytte sig deraf. Når havboerne i 1750 ene undtoges fra forbuddet mod brugen af pulsvåd, så skyldtes det deres ynkværdige tilstand. I afsnittet om Limfjorden åben og lukket er gjort rede for, hvordan deres eksistensmuligheder stadig forringes ved idelige oversvømmelser og sandfog. Til sidst havde de kun vandet at sætte deres lid til. På Vesterhavet fór de med deres havskibe for at hente torsk og kuller i land med deres krogredskaber, og de lange sandgrunde indenfor tangen udnyttede de til at trække deres små og tæt bundne sandvadder over for at skaffe sig madding til krogene. Andet fjordfiskeri

De gamle fiskertyper forsvinder; her er en af dem, fra Fur.

FOT.: V. JENSEN

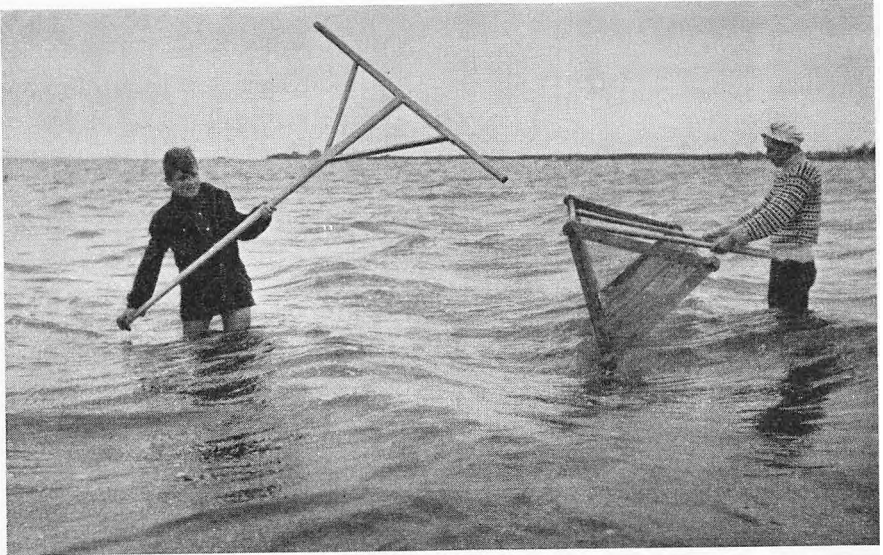

FOT.: H. DALBY

I de varme sommerdage driver beboerne langs Limfjordens kyster stadig glibning efter ål. Her ses apparaterne: Gliben og krojereren. Gliben placeres på fjordbunden med den åbne side mod krojereren.

kunne de ikke bruge i nærheden af deres hjem. Skulle ålefiskeriet tages fra dem, ville deres eksistens være truet, og nogle af deres skønneste dage i året være berøvet dem. For når de mod midsommer roede hjemmefra, stævnede de frem mod egne, hvor de var gammelkendt fra mange sæsoners fiskeri. På Livø, på Fur, ved Øsløs, ved Tisted bredning og mangfoldige steder langs østkysten af Mors havde de bekendte, hvor de lejede sig ind for de 2 sommermåneder og førte en tilværelse mere rigelig på mad og drikke end den, de var vant til hjemmefra. Noget surt bliver det udtrykt således i 1806 af byfogden i Tisted: »Aggerboerne og de fra Harboøre anse den tid, ålefiskeriet går for sig, som deres karneval; de frådse da til det umådelige, skylle gammelt øl og brændevin i sig som vand og fordrive den meste tid med søvn og lathed«.

Den hidtidige skildring af Limfjordsfiskeriet har som baggrund haft den forholdsvis stabilitet, som den lukkede fjord har medført. Da Aggertangen sprængtes i 1825 blev dette voldeligt ændret med fattigdom og forvirring som følge, ialtfald i en overgangsperiode, til forholdene i fjorden faldt i lave i et nyt leje. I årene kort forinden må der have været planer om at grave kanal gennem tangen, for professor Olufsen advarer i sin oversigt over Nationalindustrien i Danmark (1819) mod den skade, der vil blive tilføjet fiskeriet i fjorden, »ifald den nu i Jylland så almindelige råben på

FOT.: H. DALBY

Manden, der krojer, stryger forsigtigt »riven uden tænder« langs bundens ålegræs. Alen farer da ind i gliben, der hurtigt vippes bag over og løftes op af vandet.

at sætte Limfjorden og Vesterhavet i forbindelse ved at overskære den smalle jordstrimmel i Agger sogn finder noget medhold«.

Havet selv kom imidlertid alle videre planer i forkøbet, og snart mærkedes følgerne af gennembruddet langt ind i fjorden. Størst var virkningerne naturligvis i Vest-Limfjorden, hvor fiskebestanden havde tilpasset sig det brakke vand. Gennem den nybrudte kanal søgte saltvandsfiskene ind i fjorden og fangedes her og der i fiskeredskaberne. Utrolige mængder af gobler, »marskvalpe og mandædere«, som man aldrig før havde set på disse kanter, blev skyllet ind og fyldte garnene. Sandet førtes med strømmen ud over fjordbunden og ødelagde bundvegetationen. Og brakvandsfiskene selv dræbtes af det indstrømmende havvand, så de i hundredvis af læs lå opkastede på stranden, eller de søgte at undslippe ved at vandre længst ind i bunden af de smalle sidefjorde eller op ad åerne. Mange fiskearter forsvandt fuldstændig fra bredningerne og de større fjordstrøg. Andre som ål, ørred, smelt og helt tilpassede sig de nye forhold, omend ikke i så rigelige forekomster som tidligere.

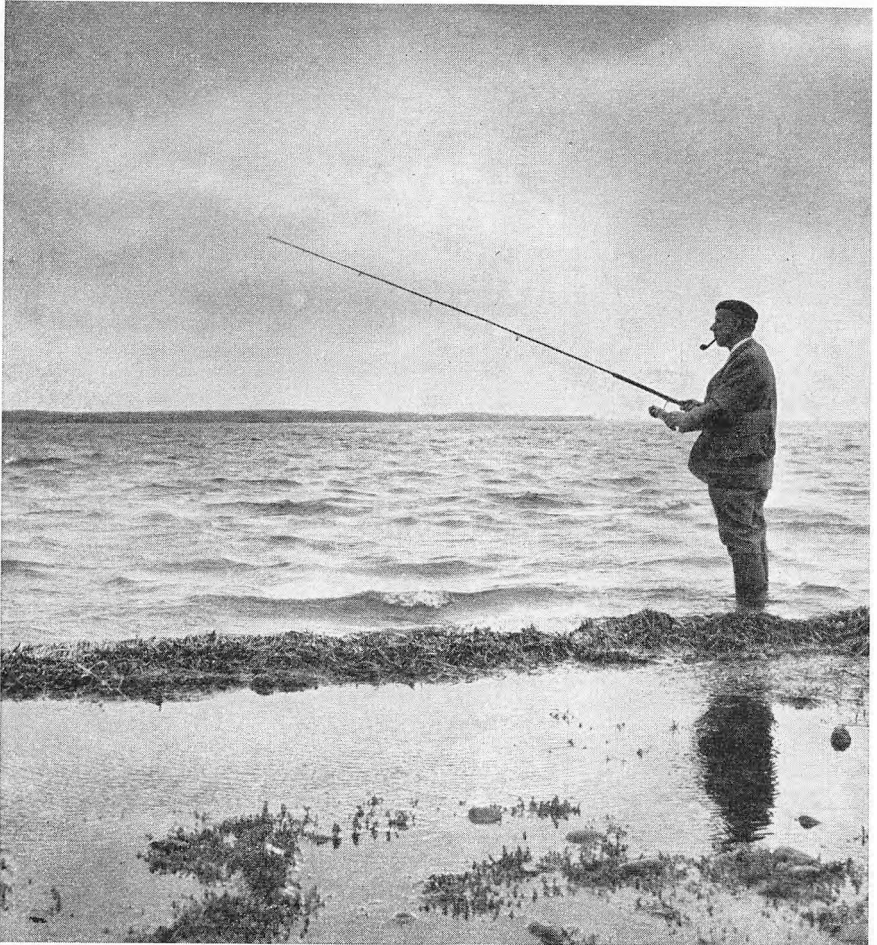
Det er forståeligt, at den del af fjordbefolkningen, der havde tilpasset sine arbejdsformer og redskaber efter fjordens gamle forhold, måtte blive hårdt ramt. Det kostede brud med tilvante forestillinger og kapital til fornyelse og ændringer af fiskeredskaber, kapital, som i mangfoldige tilfælde slet ikke

var forhånden, for at kunne indrette sig efter den nye situation. Overgangstidens vanskeligheder afspejles tydeligt i de amtsbeskrivelser, der befordres i trykken få år efter havets indtrængen. Således bemærkes det i beskrivelsen af Ringkøbing amt (1833): »Siden Vesterhavets indbrud i Limfjorden er desværre fiskeriet i denne fjord betydeligen aftaget . . . , og det er netop allermost tilfældet med de vigtigste fiskearter, såsom ål, sild, helt, aborrer, hvilke tilforn bragtes i stor mængde til købstadtorvene, men hvoraf nu næppe nok enkelt mere velhavende familie kan få til en ret. Mange fiskere har derved lidt et betydeligt skår i deres næringsvej, og Limfjordsfiskeriets aftagelse har desuden i mangfoldige husholdninger frembragt et savn, der især hårdt føles af den fattigere almue«. Og om Thisted Amt (1842) hedder det: »Fiskeriet var før gennembruddet i 1825 en hovednæringsvej, men er nu meget aftaget især i Limfjorden. Vigtigt var da ålefiskeriet og heltfiskeriet . . . Nu er dette fiskeri tildels gået tabt og mange familier er derved bragt til bettelstaven . . . Gråfiskefangsten i hele fjorden er ganske ophørt . . . ; ålefiskeriet er endnu det vigtigste, men fangsten er blevet ringere og ålene mindre . . . Mange husmænd, især i Ørding og Øster Assels sogne, gør sig en fordelagtig indtægt ved flynderfiskeriet om sommeren . . . Det er en stor herlighed for egnen, som nu savner anden fisk til husholdningen . . .«

Her skimtes da en lysning i forholdene. Saltvandsfiskene er begyndt at blive hjemme i fjorden, og befolkningen har begyndt at udnytte de nye muligheder.

Det var imidlertid ikke blot Vest-Limfjorden, der kom til at lide under gennembruddet. Også østpå i fjorden skete en alvorlig ændring, omend den kom nogle år senere. Tilsyneladende påvirkedes sildefiskeriet i Nibe bredning ikke af gennembruddet. Endnu i 1828 søgte sildene til deres ynglepladser i mængde som vanligt, men fra 1829 og århundredet ud var nedgangen stor og permanent, og sildefiskeriet på de fordum så rige fiskegrunde har fra da af kun været af forsvindende ringe betydning. Fra Nibe lyder jammeren højt; mange af de rige købmænd og fiskeriudredere gik fallit, og en almindelig armod udbredte sig over hovedparten af befolkningen, der havde haft sit ophold ved fiskeriet og fisketilvirkningen.

Med de ændrede hydrografiske forhold, som begivenheden i 1825 medførte, forskubbedes tyngdepunktet for fiskeriet mod vest. Det gælder både for silde- og ålefiskeriet som også for fiskeriet af de nyindvandrede fiskearter: Rødspætter og torsk. Redskaberne, der kom i brug under fjordens ændrede forhold, var delvis af samme type som dem, der havde været anvendt til fiskeriet i Limfjorden igennem århundreder, men nye kom til, indrettet specielt til fangst af fladfisk og torsk. Den betydningsfuldeste fornyelse af

FOT.: H. DALBY

*Lystfisker i Nibe bredning.
Limfjorden skal være det bedste havørredvand i Danmark.*

redskabsbestanden var snurrevåddet, der skal være opfundet af Limfjordsfiskeren Jens Væver og taget i brug i 1840erne. I sin brugsmåde minder det meget om det gamle ålepulsvåd, men fremstillede betydeligt større, især efter at man ved indførelsen af motorbådene kunne gå over til at anvende mekanisk kraft ved indhivningen.

Efter gennembruddet ved Agger opnåede befolkningen ved fjordens bredder for anden gang at se østers i dette farvand. Der var da gået flere tusinde år, siden de sidst havde haft hjemstedsret her. Østersen fulgte med Nordsøens salte vand og dannede banker, navnlig i den vestlige, bredere

del. Fiskeriet begyndte i 1852 og har lige fra sin start været betragtet som et regale, der blev drevet gennem forpagtere af den statslige rettighed. I årenes løb nøjedes man ikke med at fiske på de naturligt dannede banker; fra 1913 indførtes en rational østerskultur, hvor man så at sige dyrkede østers.

Her gik altså erhverv og videnskabelige undersøgelser hånd i hånd, og dette samarbejde var i Limfjorden betydeligt ældre. Allerede i 1870 var en biolog blevet knyttet som konsulent til østersfiskeriet, og da den danske biologiske station blev til virkelighed i 1889, tog den tidligt et arbejde op i Limfjorden, der også førte til praktiske resultater. Her skal blot nævnes den omplantning af rødspætter fra Nissum bredning, hvor de var talrige, men små, til de indre bredninger, hvor de fik bedre vokseforhold. Denne omplantning begyndte allerede i 90'erne, efter at lederen af den biologiske station, C. G. Joh. Petersen havde påvist, at rødspætten ikke yngede i fjorden, men indvandrede vestfra. Siden da er der årligt sket omplantning af smårødspætter, hvis tal løber op i millioner. Og ved dette smukke eksempel på samarbejde mellem praktisk erhverv og videnskabelig forskning kan passende beskrivelsen af Limfjordsfiskeriets historie finde sin afslutning.

Sommerdag ved Eskjær strand.

FOT.: OLAV JENSEN

DIGTERNE FORTÆLLER OG SYNGER OM LIMFJORDEN

Af HANS POVLSEN

VOR udsigt mod syd var Livø bredning, den største i Limfjorden, med Livø, Fur, Morsø, Salling og Himmerland i baggrunden. Vi begyndte dagen med et kik ud over fjorden, kunne knapt vente til vi fik tøjet på. Og det var også det sidste, vi foretog os, inden mørkningen om aftenen sænkede sig over jorden – fjorden fængslede os. Fjorden bølgede mod vor strand som et levende væsen.

Om sommermorgenen kom fiskerne i land fra deres natlige arbejde og spredte deres våd på stranden. Krejlerne østen under Holmtange hejste deres røde, barkede sejl og stod vester eller øster hen, eller de forsvandt gennem sundene, der spaltede horisonten mod syd – bort at hente træsko i Himmelbjergetegnen, pottemagerarbejde i Sorring eller Uttrup, for at omsætte disse ting til høkere og købmænd langs Limfjordens kyst.

Norske småfartøjer lagde til ved Søndergårds land for at sælge tømmerlasten til vor store købmand på Hannæs, der forøvrigt selv havde to jagter til at besørge sine fragter, indenfjords og udenlands. – Om efteråret lå der skuder på reden for at laste korn eller kartofler, der var opkøbt i Aalborg. Langt ude på fjorden så's til enhver tid sejlere den ene vej eller den anden i fjordfarten og større skibe, der fór på fremmede lande.

FOT.: V. J. STEFFENSEN

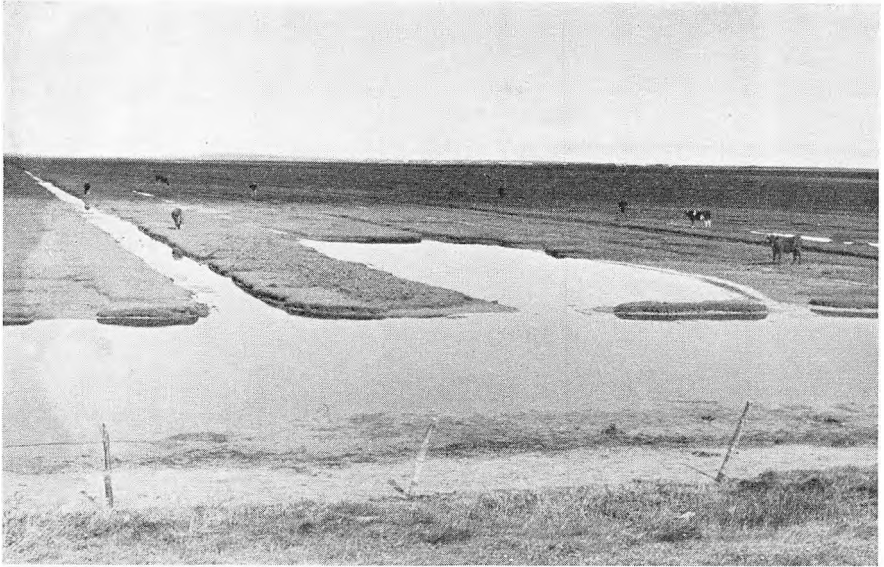
Ved Bygholm vejler, før en lavvandet stor fjordarm,

Ved vintertid var fjorden dækket med is, der stundom skruede sig i sære pakninger, der gik op på den høje fjordstrand, hvor krejlernes fladbundede dækskåge stod trukket op for vinteren, aftaklede, side om side i række. Udenfor færdedes ålestangerne med lyster og kælle.

Ja, fjorden var os til megen glæde både sommer og vinter . . . Fjorden var vor lyst. – I vestenstorm røg brændingen som et skummende hav. Få skibe fløj østerpå med rebede sejl som forrevne fugle, rask som de ikke rørte vandet. Stundom kom en skude drivende fra sin ankerplads og strandede på den stenede odde på Holmtange. – Stormdagene var dramatiske at skue, og vi fik en anelse om livets farer og mørke toner. De stille dage var fulde af en anden skønhed. Da gik vi drenge langs stranden og tegnede figurer med vor store tå i det fugtige, faste sand. Vi pjaskede i vandet, der skvulpede behageligt om vore nøgne fødder . . . Vi hørte bølgenes sagnetlige skvulpen, strandfuglenes pylren, enlige fugleskrig fra luften og sælhundenes bløde gøen fra Gårdbækshage, hvor de lå og soled sig på rullestenene – intet, intet andet.

Vi fornåm et svagt pust af jordens lyksalighed . . . Vi børn fra Hannæsland, – fjorden, havet, ja hele naturen suste og sang om vore vugger. Mest sælsomt mindes jeg svanernes sang, stemt mod højtid, et bud fra en anden, højere verden. Det himmelske orgels brusen.«

Sådan mindes digteren *Johan Skjoldborg* sin barndoms kyst. Mangfoldige

lever nu kvæg og frie fugle i det særprægede landskab.

FOT.: V. J. STEFFENSEN

gange vender han i sin digtning og sine erindringer tilbage til sine minder. Han er fjordens digter, født og opvokset så at sige i strandkanten – »i æfywesih« – og poetisk vakt af dens stemninger og liv.

I følgende hyldestdigt til Skjoldborgs 70-årsdag tilsigtede jeg en kort karakteristik. Det skulle tillige være en tak for arvegods:

Hyrde fra vejlerne,
søn af havet og fjorden!
Årle vendte du øjet mod syd,
mod solen og sejlerne.

Havet dernør gik brølgang mod jorden.
Du hørte det knapt;
du blev din nynnende moder tro:
f j o r d e n .

Ikke af havets kartover
vaktet din digtning til liv,
snarest af viber i vårnatten
– ensomme pib af ryler og spover,

af fjorden og sejlerne,
skibe i strid med et stille ...
Eensomme skæbners digter,
stridsmænds ven
blev hyrden fra vejlerne.

– Arvegods – ja, for der skal en sådan inderlig samleven med et landskab til for at gøre det til en ny litterær værdi. Som i sin tid Blicher i lyst og nød *skabte* heden og derved vakte et helt sæt af følelser til live i tusinder – således blev også ved Skjoldborgs formidling fjorden – med Limfjorden som prototypen – til som litterær landvinding. Levende stof for mange forfattere til ny og atter ny bearbejdelse.

FOT.: THOMAS PEDERSEN

*Nogle af landmændene med ejendom
ned til Limfjordens kyster har endnu båd, og ligesom deres forfædre »bruger de vandet«;
det vil sige fisker for fornøjelse og til husbehov.*

Kort at sige: Skjoldborg intonerede den koncert, som siden gik under navn af Limfjordsdigtningen.

Fra hans hånd ejer vi den klassiske skildring af livet på vejlerne i novellen Per Hywers sommerdag – og af Limfjorden i den overmåde simple og varme sang, hvis melodi (af Agerbye) har grebet den øde-stemning, der klinger i ordene: Øsløs-land:

A howe godt mi bette ti we fåes å mues håend,
wo huws i læ we prejstens haww å tæt we fywestråend.
Å fywren, åh-ja fywren ja! Sin a wust op te mand,
a oller hår en fywer sit som uwd for Øsløs land.

Di skjønnest land', te a wed o, ku sies fræ wor stråend,
Lyw å Fur å Himmerland å Mohs po hywer håend.
Å oll di skjib, dæ sejlt fobi, å fiskerbohnd i råend,
når di tow uwd fræ Øsløs-land en sommer-awtenståend.

Dæ gik i fywesih wi knæjt å wujed låndt å læng.
Jens Skrædders Jens å Søren Niels å oll di ajer drenng.
We fywren uwnt wi, å wi sow, we sjøngen å we suws –
A howe godt mi bette ti, mi fåes å mues huws.

FOT.: THOMAS PEDERSEN

På den stenede strand ligger nogle af de ældgamle bådtyper, længere ude de moderne fartøjer. Mange børn lærer her tidligt at ro og sejle en båd — Sillerslev, Mors.

Nu og da forekommer Limfjorden dog også tidligere i litteraturen. således hos *Goldschmidt*, *Blicher* og *J. P. Jacobsen*, eksempelvis i Blichers noveller *Livø* og *Kærlighed i Pinen* (Sallingsund). Om *Livø* fortæller han:

»Omtrent en halv mil ude i Limfjorden, hvor denne er bredest, ligger vest for Himmersyssel – nu almindelig kaldet Himmelland – den ovennævnte ø . . . Det lille land og det omgivende vand ernære ret godt de to familier, som udgør det hele antal af beboere. Fra meget gammel tid boede her ikkun een familie, men i de yngre blev den formeret med een til, og det på en underlig måde, som nu skal fortælles . . .« – Et kærlighedssagn om unge mennesker fra herregårdene *Vår* og *Krastrup*.

Den første af vore store digtere, som ved fødsel var knyttet til Limfjorden, er *J. P. Jacobsen*. Han er født og opvokset i *Thisted* – hvor hans grav også findes. Denne fremragende psykolog og sprogfornyer, hvis hele digtning kan rummes i eet bind, har i romanen *Niels Lyhne* (1880) i nogle selvbiografiske sider vist os, hvordan netop den nære Limfjord vakte hans barnesind til digterisk fabuleringen. Sammen med kammeraterne tumlede han sig på de herlige legepladser ved pakhusene, på sin morbroders tømmerplads og ved stranden.

FOT.: JONALS

Ved Kåshoved ligger heden som fordum med sine oldtidshøje.

»Muslingskaller sendtes ud som skibe, og når de standsedes af en tangbusk eller landede på en sandbanke, var det Columbus i Sargassohavet eller Amerikas opdagelse. Havne blev der anbragt og mægtige dæmninger, Nilen groves ud i det faste strandsand, og engang byggede de et Gurre af flinter – en død lille fisk i en østersskal var den døde Tove, og selv var de kong Valdemar, som sad sørgende hos.«

Dette emne vedblev at optage ham, og mange år efter finder vi det behandlet i hans fine digtcyklus Gurreange. Fjorden har rørt ved hans fantasi og tidligt ført den hen mod digtningen. Utvivlsomt har også hans drengestudier af dyre- og planteliv i fjordbunden lagt grund til hans senere udvikling som naturforsker.

Allerede i 12-årsalderen havde litteraturen grebet ham, så han »havde ikke behov at sætte sine opdagerdrømme ud at sejle i muslingskaller; en bog

Furs kløftede strandbakker med deres ro, stilhed og storhed.

FOT.: V. JENSEN

og et sofahjørne var nu nok.« – I længere perioder af sit liv søgte han – ofte syg – tilbage til sin hjemby ved fjorden – hvor han også døde, kun 38 år gammel.

Efter at Skjoldborg havde tændt sin bavn på Hannæs, viste der sig snart – som på en St. Hansaften – nye bål, der spejlede sig i strandene. Stærkt og længevarende blussede det op ved Aggersund. Her går bredningens vande ind gennem snævringen som en strid strøm. To digtere havde deres barndom nær sundet, *Jakob Knudsen* og *Richardt Gandrup*. Det skal vel kaldes et tilfælde, at disse to mænd fik noget af det stride vands sammentrængte væsen i deres forfatterskab, noget mørkt og ofte farligt svulmende. De har begge elsket egnen her mellem havet og fjorden, men de synger ikke – som Skjoldborg – lovsange derom, skuer ikke med åbne øjne og

hertensglad beskriver, hvad de ser. Det er, som om de mindes med lukkede øjne. Ja, Gandrup har vel næppe nok beskrevet den, men i trilogien *Det øde land* – overført sine minder på en østjysk fjord.

Titler som *Gjæring* (Jakob Knudsen) og *Mørket* (Richardt Gandrup) antyder jo stærke og dunkle processer. I *Mørket* findes en sjælelig indgående og sandfærdig skildring af en ung mand fra Hanherred.

I romanen *Gjæring* har *Jakob Knudsen* nået et kunstnerisk højdepunkt i den dramatiske beskrivelse af en katastrofe på isen ud for Aggersborg.

Der går så mange sære sagn om fjorden, om strømmanden og om gengangere. Børnene fra præstegården og Aggersborggård gysede derved midt i deres leg ved vandet:

»De stod alle tre og så ud over fjorden mod månen. Hvor er det underligt! sagde Karl. Kathrine siger, at hun altid synes, der går noget og hælder og svajer og flytter sig der længst ude under månen, hvor striben ender, sagde Henriette. Og Gammel-Mariane har fortalt hende, at det var alle dem, der druknede i fjorden om vinteren.

... Er du også bange, Karl? spurgte Anna.

Jeg kan ikke lide, når jeg er ene hernede om aftenen, og der så kommer bølger, der giver lyd af sig, sådan nede under bredden. Så synes jeg, de hvisker og hvisler så grimt; det er, ligesom de stak hovedet op af det mørke og rakte tunge, og så er de væk igen ...«

Disse stemninger i børnenes sind er som en forberedelse til det gribende kapitel: kanefærden over fjordens is. – Præstens kone og datter er med kuskens Johan kørt over til Himmerland i klart vejr, men da de er på hjemvejen, ligger en tæt tåge over hele fjorden, og de er vildse.

Præsten og svogeren Wintrup er gået ned til stranden, hvor snart en menneskemængde samles og i angstelse lytter til kanebjælderne ude fra isen. På bjældernes lyd høres det, at kanen kører i retning af »høllet«, en åben strømvåge. – Nu standsede klingeret på een gang, og de råber kuskens navn: Johan, Johan!

»Ja! – lød det langt borte – til øster.

Han holder stille, sagde Wintrup. – Bliv holdende! råbte han ud over fjorden. – Halløj! lød det derude fra.

Han kan ikke forstå, hvad du siger, sagde præsten.

Johan, Johan! råbte Wintrup. – De to andre sammen med ham.

Ja! kom det nu igen.

Hold stille!

Ja, sagde det. Men i det samme begyndte bjælderne atter at klinge.

Han forstår vos æt, sagde Wintrup. – Bjælderne lød svagere.»

... Der hentes halm fra gården, et helt læs, og et vældigt bål tændes, men

Limfjorden kan vise tænder, når isen bryder op.

FOT.: H. DALBY

tågen dækker ildens skær for de kørende. Og nu råber præsten til sin kone:
»Marie! – hold stille!

Ja! – Og straks efter holdt bjældernes klingren op.

Ved du, hvor I nu er? – Nej! – Kan du se bålet? – Hvad siger du? – Kan du se ilden? – Nej! – Kald på os! Syng! – vi kører efter lyden.

Så snart onkel Jørgen (præsten) istemmede: Alt står i Guds faderhånd! – sang alle med, og skønt der hørtes hulken fra flere sider, var der en mægtig jubel i de mange menneskers sang. Da det første vers var til ende, råbte onkel Jørgen atter: Marie!

Ja! – Bjældelyden standsede. – Ved I, hvor I er?

Nej – bliv ved at synge. Vi kører efter lyden. Det er så dejligt.

Og alle sang de: Sikre på, vor arv og løn er med Guds enbårne søn, af Guds nåde, til Guds ære . . . I stilheden efter versets slutning hørtes bjældernes klingren på ny. Men pludselig tav de – og der lød en drønende bragen over eller igennem isen. Det var som den slog revner på mange hundrede alen . . . Johan Kusks stemme hørtes ude fra isen: Hå-åh! Hjælp vos! Hjælp!

Men straks derefter blev der dødsstille.

Alles øjne vendte sig mod præsten. – Og da så man et underligt syn. Denne tog Henriette og Ellen ved hånden og sagde: Kom nu, børn! – og løb i det samme ud fra land. Lidt efter ude fra tågen hørte de, han gav sig til at synge: Fælles om hans liv og fred, lys og kraft og herlighed, af Guds nåde, til Guds ære, evig glade vi skal være i vor herres Jesu navn . . .«

– Som en skæbnetråd går fjorden gennem denne magtfulde roman. Man vil forstå, at de af os, det næste slægtleds litterære Limfjordsdreng, som havde den lykkelige længere tid i barndom og ungdom at færdes på dette sted, fik vor følelse for fjordens poesi og vældet mægtigt forstærket.

– – –

I Lemvig sad i disse år redaktør Larsen og skrev mærkelige vers, som ingen ville udgive. Han var for ny, og der ulmede en urkraft, en svovlet ild bag hans ro. Der var solild og torden, muld og fjord, stjerner og hele himlens hvalv i hans digtning. Mange fandt hans usminkede menneskeskildring rå. Men redaktøren passede sin avis og sine astronomiske studier – og kæmpede sin kunstneriske kamp uden bejlen og bøjen af. I dag står han – *Thøger Larsen* – som en af vore betydeligste lyrikere.

Mon ikke hans gode ven, *Kaj Hoffmann* netop har tænkt på ham, da han formede linjerne:

Det hændte tit, én for vide om
og kom tilbage, lige tonløs tom.
Og en gik rundt der, hvor han gik som dreng
og var den vide verdens harpestreng.

I al Thøgers Larsens digtning høres eller anes de strømmende vande, havets og fjordens:

Jylland.

O Jylland, mod dine sande
den evige mumlen går
af jordens rejsende vande,
og slørede røster fra tidens vår.

Om skibe, der kommer med fangster,
går skyggernes jag under havets skyer,
som tog af ilende angster,
der flygter ind mellem gårde og byer.

– – –

Min barndoms fjordland, hvor lærker
har kvidret sig ind i de saliges blå,
hvor sejlenes solhvide mærker
i sværmerdrift mellem kysterne gå.

Hvor tyrene brøler mod østen,
når gryet lufter fra jordens rand, –
hvor rugen hælder mod høsten
og blomsten mod natten. Min barndoms land.

Eller: Ved fjorden.

Jeg elsker de kløftede bakker,
hvorunder min barndom lyset så,
hvor skygger med tænder og takker
før aften langt over agrene lå.

Om morgenen flunked en gylden
solhud på fjorden dér ...

En susende fuglesvæven
var der ved stranden i sommervejrr.
Og frøernes knabrede dræven
om aftenen lød over eng og kær.

– – –

Jeg løb mellem bakken og fjorden
om kap i en overmodig hast
med skyernes skygger på jorden,
smådyr under foden som bobler brast ...

Alle danske kender og elsker sangen: Danmark, nu blunder den lyse nat –
seks ordsprogsfortættede strofer om, hvad det danske landskab rummer
af himmel og hav, sø og fjord og altings grøde og liv –

... sejl, som stryger om klint og næs
byger, som går og kommer –
det er den danske sommer.

Med visionær kraft har han tit malet badende ungdom, den nøgne skønhed
i glitrende sol eller under tordenens drøn – som i Du danske sommer, jeg
elsker dig –

Når dine bølger mod bredden gik,
beruset blå som gudinders blik,
en ungdom jubled din lovsang ud,
kun klædt i solskin og brunet hud.

Ned, ned, ned
til dåb i glemsel og evighed.

Og stundom ud af din fulde glød
sprang lyn fra skyen i jordens skød,
og tordenlatter og tordenregn
din trolddom spændte fra egn til egn.

Vild, vild, vild
er, skønne sommer, din kraft og ild.

Mon det ikke var Thøger Larsens kalden, der vakte så megen god digtning til live her i vesterlandet. – En række digtere har siden ladet sig høre fra Lemvig: *Anders Thuborg*, *Erik Bertelsen*, *Ivan Rønn*, *Søren Lind* – og fra Thy-siden *Bertel Budtz Müller* og *Jens Kirk*.

Det blev Erik Bertelsen, der – ind mellem sine vægtige romaner med skildringer af Harboørtangens folk og deres færd på havet og fjorden – fik lykke til at synge sangen om Limfjorden – både tekst og melodi fygende og folkekær:

Blæsten går frisk over Limfjordens vande,
rusker dem op til vågen flugt,
jager dem mellem de favnende strande,
fylder med toner hver en bugt.
Og sømanden synger ved sit rat
på krydstogt fra Nordsø til Kattegat.

— — —

Længsel er saltet i Limfjordens vande.
Her fik jeg fartens glød på kind,
her blev med kølige stænk på min pande
viet til uro mit sejlensind.
Ja, Limfjord, jeg elsker dit blå humør
i kuling fra Hals og til Harboør.

Anders Thuborg skildrer med humor mennesker fra En afkrog af verden, Lykkelige mennesker, Kæltringer, Dem, vi elsker o.fl. I nogle småskrifter dvæler han ved den kære fjord:

»Vi svømmede, fra vi var små, og sejlede som befarne sømænd på kryds og tværs mellem havnen og Gjellerodde ...

Når man er vokset op ved frit vand, hører det med til livet. Og man føler sig ikke vel tilmode andre steder, end hvor man har det i sin nærhed, helst så man kan se det fra sine vinduer. Naturen er for mig vandet – det store hav, den friske Limfjord og vandet omkring Danmark.«

— — —

– Om en augustdag digter *Søren Lind*:

Nu drømmer landet dybt i middagsheden.
Der er et skær af rigdom og af ro
og fuldbragt vækst over de gule agre.

— — —

Og fjorden ligger som i døsige dvale
og spejler himlens rene, hvide skyer.
Hvor gløder dog de fjerne, gule klinte
mod himlens blå og høje
lyngklædte, violette sarkofager.

Også *Budtz Müller* strejfer i sine barske thybofortællinger fjordsiden, de våde, lumske vejer, hvor hest og vogn kunne gå i bløde – »gå i Glombak« som de kaldte det.

Om Hjarbækvigen digter *Niels Jeppesen*:

Blæsten står fra Limfjord ind, forårsblæst og byger,
Haglens hvist med sne og regn over bugten stryger.
Lynderup og Tårupgård vender vinden ryggen,
Hjarbæk vil med åbent bryst ud at prøve lykken.

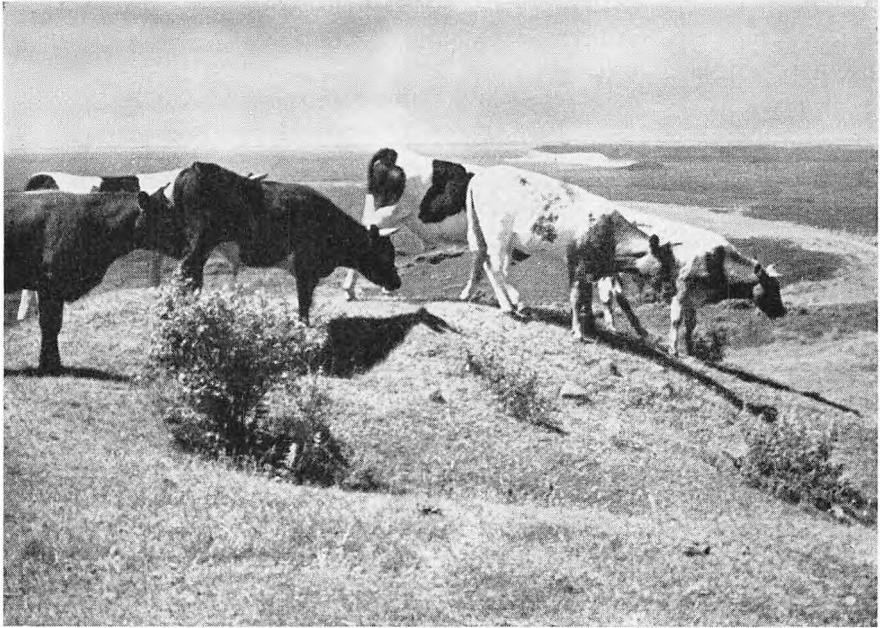
Ud fra Kvols en tange går lig et lille Jylland,
Viborgfolket stranden gør til et lystigt byland,
røde bliver skovens bær, tørven sat i skruer,
fiskermandens lejer ud deres pæne stuer ...

Globetrotteren *Job. Wøller* har i en rejsebog givet farverige skildringer fra østen, men slutter sin bog med følgende forelskede hyldest til – Morsø: »... selv ungdomsårene i Sumatras jungler kan intet tage af dens glans og glorie. Og hvad er skovene ved Fountainebleau og Compiègne, eller Tysklands bjergskove, eller Provences grå oliven- og fyrreskove, eller Norges graner og Sveriges birke? Ja, selv de femtusindårige sequoias i Californien — de er dværge mod de gamle bøge i Højriis skov. Thi den skov voksede ikke blot grøn og dunkel et sted mellem lyngen og fjorden, men den står for evigt høj og stille i barndommens mindeland, og den vil suse og skygge over vor sidste stund.«

— — —
I en diger roman, præmieret af Gyldendal 1931, har *Bent Steenberg* ladet hele handlingen foregå ved Sallingsund.

Her hører vi fjordisen bryde op: »... lyden af et kanonskudlignende drøn, hvormed sydvest-stormen og dens tro følgesvend højvandet sprængte fastisen mellem Salling og Mors, og hvis hult genlydende ekko rullede som en mangefold genlydende bølge mod bakkerne på begge sider af fjorden, indtil larmen tabte sig i det fjerne, hvorfra der med mellemrum hørtes lignende drøn, såvel fra bredningen ude i nordost som fra vandene vesterude ... Mægtige, næsten fjordbrede flager af over kvartertyk is brødes med oprørske, bristende og brækkende skuren mod hinanden i de svære, stormdrevne døninger, der i opstemt, ubændig frihedstrang pressede og skubbede på for at komme frem østover, indtil det uhyre opbud af naturkræfter her og der skruede flagerne hushøjt op på de fremspringende næs, som på et øjeblik forvandlede til hvide, skinnende forbjerge af søndret is, der lyste milevidt fjorden langs i det magiske skær af den synkende måne.

Inden Erik endnu havde nået byen, var hele fjorden allerede i fuld drift

FOT.: JONALS

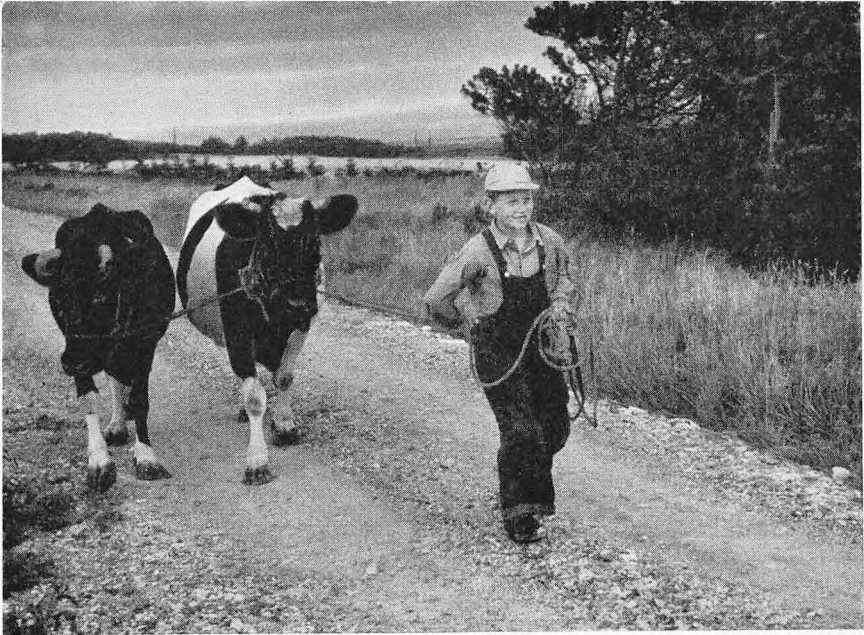
Digterne har sunget om de dyrkede marker, om klinter og badestrande, og om de grønne bakker og store engdrag, der kranser Limfjordens kyster.

med sorte, gabende render af åbent vand, som gult blinkende strakte sig fra kyst til kyst.«

Endnu en Morsø-forfatter, *Kristjan Bure* har som ældre vandret: »Ad gamle veje og stier« og fortæller derom:

»Af alle mine barndomsstier var den til fjorden mig kærest og den, jeg var mest fortrolig med. Jeg kendte dens lyd mod mine fødder.« – Stien var nu forsvundet, men en anden sti fandt han uforandret, den ned til »vigen, hvor resten af broen lå ... Op ad vejen var vikingerne kommet dragende med mærkelige og sjældne varer fra fremmede lande ... Ad den samme vej havde bønderne kørt i århundreder, ned med deres korn og uld og kød, og op med de få fattige ting, de havde råd til at købe. – I gamle dage, da fjorden myldrede af fisk, havde her på sine tider af året været liv og lystighed. En forbindelse over fjorden måtte der også engang have været, for de gamle i byen kaldte endnu stedet for færgebroen. Nu var det hele slumret ind.«

— — —
Ved Vesthimmerland ud mod Liv bredning — dog en mils vej inde i landet — havde *Thit* og *Jobs. V. Jensen* deres barndom. Vel har de ikke som

FOT.: TAGE NIELSEN

Her kommer vogterdrengen med sine køer, sammenkoblede efter gammel jysk skik. Han går og synger: Kom mi' bette kipkal, kom mi' bette kwi'.

de fleste af de førnævnte til daglig plasket i stranden, men føling har de dog altid haft med fjorden.

Ikke mindst med dens vinde – Himmerlands-blæsten, som *Johs. V. Jensen* fandt var den strideste, han havde mødt i verden. Begge vender de stadig i deres digtning tilbage til Liv bredning og fjordegnens folk. *Johs. V.* fortæller i Himmerlands beskrivelser om bonden som fisker:

»Herude ved de flade bredninger med udsigt til Livø og Fur bor der hist og her en himmerlænder af den yderst nøjsomme slags, der »bruger vandet« ... Hele kysten ned fra Løgstør til Hvalpsund og da for resten hele Limfjorden rundt bor der strandbønder ... Rimeligvis er det en urbefolkning. Hvad skulle have forandret det i årtusinderne, mens de uden tvang af herremanden ... gik og glibede de lange sommerdage hen i de solspejlende bredninger eller med lappede sejl stod farvandet ned over østersbankerne med skraben. Det er her ved Limfjordskysten ved Ærtebølle den bekendte store køkkenmødding findes fra den ældste stenalder i Skandinavien.« I romanen *Kongens fald* læses følgende karakteristisk-fantasifulde linjer: »En nat sner det igen. Luften er sne. Blæsten strømmer af kuld. Der kommer en rytter til færgestedet ved Hvalpsund. Der er ingen vanskelighed

ved at komme over, han sagtner ikke engang farten men rider i samme skarpe trav fra bredden ud på isen. Der går lynslag af lyd under ham, isen brøler milevidt ... Hesten kløver snestormen med strakt hals; det er en vældig travet, den kan smide skankerne. – Stormen slår rytterens aske-kappe tilside, han sidder nøgen i de bare knogler. Det er døden ...«

Meget vidner om, at *Thit Jensen* har levet i længsel efter fjorden. – Gerd, den kvindelig politiker i romanen *Afrodite fra Fuur*, drages stadig mod sin fødeø:

Det er en morgen så skøn som hun kun mindes den morgener i sit hjem, i lys af himmelspejlet i fjorden ... Morsøs højder kommer frem af morgenen. Nu kommer dyrene fra de mørke stalde ud mod solen, de lunter dovent, knapt vågne, garnene hænger på galgerne ved stranden, bådene plasker blidt i deres fortøjninger i strandkanten, sollyse måger svirrende i det bløde morgenlys – å, hvor livsaligt hun omfatter det altsammen, kender det altsammen, ånder sin barndoms liv ind ... Damperen fra Nykøbing går stille som et åndeskib forbi, den skrider fra sin egen damp, der hænger i bundter i luften efter den ...«

Hvor intimt kender ikke *Thit Jensen* vandenes liv:

»Under badetrappen bor der tre krabber, en lille hornfisk, der altid står med næsen lige mod pælen, som lugter den hypnotiseret til noget godt, en ulk holder til i en hullet rusten blikpotte på bunden af vandet, og en stor grånet reje, der har fænomenal færdighed i at rode sig selv ned i sandet og glatte efter med de lange følehorn, så kun de og de fremstående øjne er oven sande.«

Efter en yndefuld film af disse dyrs indbyrdes liv slutter kapitlet:

»... der kan ingen steder være skønnere end ved Limfjorden, tænker hun, og glider i det samme, smal og slank som hornfisken, ind under vandspejlet.«

Jeppé Aakjær kom først sent til at bo ved fjorden. Han var i sin digtning vendt mod heden og kærene – og åen, den »tungt henskridende Karup å«. Men da han flyttede ind på Jenle, grebes han af det store udsyn:

Hvor herligt du lyser, du krummede fjord,
der slynger de sløjfer i sønder og nord,
du vindenes orgel, du tonende vand,
der bræmmer med skummet din riflede strand.

Småøerne slumrer ved bredningens bryst,
og kirken hun lyser så kjønt på din kyst;
i spejlet mod bredden, når solen er lav,
står tårnet forsænkt som en elfenbensstav.

Men billedet skifter så let som en vind,
min fjord har vel tusinde masker og sind;
mod kvæld kan den kysse din stævn med et smil,
ved gry må den danse med stormen en ril.

— — —
— Hvor fattig du var dog, mit fædreland,
om ikke du ejed din fjord og din strand,
de krogede hager, de bittesmå næs,
hvor rylerne ruger i saltsvedet græs!

Men blev du end fattig på skov og på land,
du vandt dig crstatning i syngende vand,
og fjorden med vader og vejler og vig
den gør dig for øjet så kjær og så rig.

Også *Johannes Buchholtz*, fynboen, der som ung bosatte sig i Struer, blev Limfjordsdigter. »Vi elsker Limfjorden, som var den en kvinde,« siger han. »Intetsteds finder man skønnere skyformationer end over Limfjorden – hvide sommerskyer sejler i nord og vest – og om vinteren guld og sort og gråt over den fjerne, lave sol . . . Den kan være som belagt med rosenblade, og den kan være skinnende grønlig – – den kan være ubeskrivelig og utrolig. Jeg har oplevet nætter ved den vestlige del af Limfjorden så mærkelige, at jeg tvivler om, der findes noget lignende andetsteds.«

— — —
En af vor tids betydeligste digtere, *Hans Kirk*, har også tilknytning til fjorden, både til Harbør, faderens fødested, og til Aggersborggård, hvor han som dreng kom på besøg hos sin oldemor, gårdens ejerinde:

»Vi skal til Aggersborg. Vi kører i charabanc'en, for kongevognen er for fin til den kørsel. Vi skal nemlig over vejlerne, og vandet står op til hjulnavet. Der er noget mærkeligt i sådan at køre med vand til alle sider, og Lars Kusk er lutter årvågenhed . . . – Her er et fugleliv på det lave vand og engene omkring, aldrig har jeg set så mange storke, og i en vig står et par fiskehejrer på vagt i vandet. Over vore hoveder skriger måger og viber, som om de ville råde os til at pakke os bort . . .«

Af Kirks berømte roman *Fiskerne* citerer vi nogle linjer af 1. kapitel:

»Der stod en lille flok yderst på broen (ved Gjøll) og spejdede ud over fjorden i den lune sommeraften. – Det var fiskerne vesterfra (Harbør), som ventede på skibet med konerne og børnene.

Nu var det besluttet, at de ville slå sig ned her og blive alle dage . . . Solen var endnu ikke gået ned. Fra engen stod en mild duft af hø. Ude på fjorden badede nogle karle fra en båd. Når de svømmede, var deres kroppe sølvhvide som perlemor . . .

Povl Vrist havde gode øjne og så først skønnerten som en lille prik vester i fjorden. Og snart hørtes motorsmældet, som fjernt gav genlyd i bakkerne mod sønden.

Konerne stod i forstavnen og stirrede mod det fremmede land ...

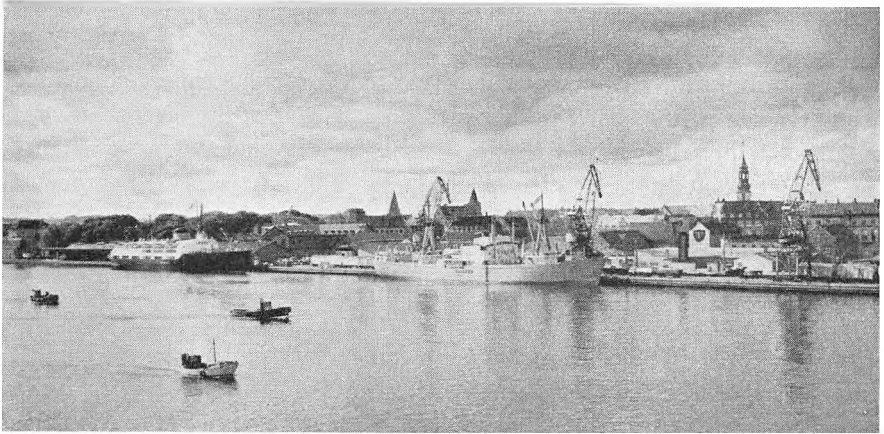
Hjemme var landet øde. Havgusen gik ind over sandmarkerne, og blæsten sved kornet sort. Her lå gårdene mellem høje, grønne træer ... Her var ingen vestenvind, som rev i husene. Og nu ringede kirkeklokken solen ned. Det var et skønt varsel, sagde Tea, men hvordan var nu de mennesker, man skulle stedes iblandt? Det var værd at vide. Tea var bekymret: hvad var alverdens herlighed, om man ikke havde Jesus i sit hjerte.«

— — —

For vendelboforfatterne – som *A. C. Andersen, Jens Thise, Thomas Olesen Løkken, Knut Becker, P. Jensen Kjærgaard* o.fl. – har fjorden kun betydet lidt. Dog har *Erling Kristensen* som den jæger, han er, færdedes ved og på vandet. Han har fortalt om en »troll«, kontrolbåden på natlig jagt efter en skovlvodsfisker »med et par mænd, der vover spillet for lidt til koner og børn«. Trollden ligger bag odden og har båden i kikkerten – »I kikkerten aner vi ham skærende udad gennem bølgerne. Sprøjtet fra hans hurtige stævn er det eneste, der fortæller, hvor han er ... Og i dette nu tænder »Troll« sin lyskaster. Dens hvide flammesværd hugger et par gange over bølgerne – så slår det ned på fiskerbåden og bliver liggende som en hundepote på en mus. Hvor meget båden hopper og springer i bølgerne, hvor meget den skynder sig østpå med kulingen i halen, den kan ikke komme fri ... Et underligt teater« – som naturligvis ender med, at båden fanges. »Lyskasteren slukkes brutalt. Mørket slår mod øjnene. Det er tæppet, der falder for en lille scene af nuets komplicerede brød-drama.«

— — —

Olesen Løkken, der plejer at holde sig til hav og klit og indland, har i sin roman *Stormosen*, omhandlende forrige århundredes midte, skildret en tørvesejlad gennem Ryå og fjorden til Aalborg med dampbåden *Fulton*, »en bredbuget flyder, der kun stikker tre, fire fod« ... »Fortøjningen løsnes, med det samme glider båden stille ned ad åen. Maskinen puster stilfærdigt nede i sit rum. Hjulene plasker let i vandet, rorgængeren rører ganske svagt rorpinden, så svinger de med strømmen ind og ud mellem de grønne brinker ... Men nu ringer klokken nede i maskinrummet: fuld fart på! Hjulene plasker ivrigt ... Landskabet glider forbi. Birkelse jorder, nogle gårde, endnu en bro, nogle enge, og her er den sidste bro ved Gjøl. Forude øjnes vand, Limfjorden, det står som en hvid stribe i kimmingen, i alt det skinnende svømmer tårnene inde i købstaden, *Budolfi* og *Vor Frue*, og høje huse løfter tagene op i disen, der flimrer over det lysende vand. –

Københavnerbåden lægger til i Aalborg havn.

CLAUSEN FOTO

Hej, her svinger de ud i Limfjorden. Den er bred, milebred, synes de, den anden bred ligger helt nede under vandet ... De går ud på dybet.«

»Der ligger store dynger tørv på kajen, båden har været tre gange oppe ved brohovedet i Ryå efter last. Snart sejler de langt ude i fjorden, forbi Egholm, der ligger som en svømmende, grøn slette ind bag Gjør og op ad åen. Birkelse slot ligger drømmende i sin have ...«

— — —
Aalborg – »landets friskeste by« kalder *Jacob Paludan* den. »Det står for mig, som om dens lygter altid flimrer af limfjordsbriser, i hvis bund man lige kan ane Vesterhavet.« – Paludan var den første betydende digter, der – bortset fra en lille afhandling af *Peter Nansen* – bragte Aalborg ind i skønlitteraturen, med *Jørgen Stein*. Det var i den morsomme gamle pontonbros dage: »under den rosa himmel væltede vandet i lyse silkelignende masser; strømmen var rivende som altid, dette vand var farligere end alt andet vand, det var store, lydøst drejende karrusseller, hvor svømning var spildt ulejlighed ...«

Næde digtningen end sent til denne egn af Limfjorden, så har den nu fået mange repræsentanter netop her.

Harald Bergstedt digter om pontonbroen:

Jeg ved en bro, hvor der står en mand
ved sin vagtkahyt og sælger billetter
såvel i myldret i sol og brand
som i lygteskær i regnstormnætter!
Er du en nok så fin person –
Fem øre, min ven! – før du går over bro'n.

Siden har en god romanforfatter, *H. C. Jørgensen* også dvælet ved sin barndoms bro:

»Vandet glider dovent som olie langs de frodige, dybgrønne algebræmmer på siderne af pontonerne. Ankerkæderne slappes og strammes og rasler rustent. – Så åbnes broen for en sejler: »Brovagten holdt inde med ringningen og klatrede sindigt ned i den ponton, der var udstyret med motor, og under lydløs tavshed ... sejlede det midterste broled ud i en bue og åbnede for gennemsejlingen.«

— — —

To af det yngste digterkuld, *Gunner Gersov* (i Nederlagenes by) og *Hans Lyngby Jepsen* (i Stenen i strømmen) har endevendt havnen og hele den gamle by indtil de skumleste kroge. Deres skildringer – Jepsens fra tysker-tiden og Gersovs beskrivelse af en natlig flugt for politiet i en båd på fjorden er dramatiske og stærkt »realistiske«.

Lars Ringsholt, født i Nørresundby, tilhører en vendelboslægt, »der sundt har kunnet gro i duft af limfjordsvandet« – »Hvor fandt vi vel så klar en strøm ..., der favned os så blid og øm med sine friske vande! Hvor trak vi vejret mere frit end her ...«

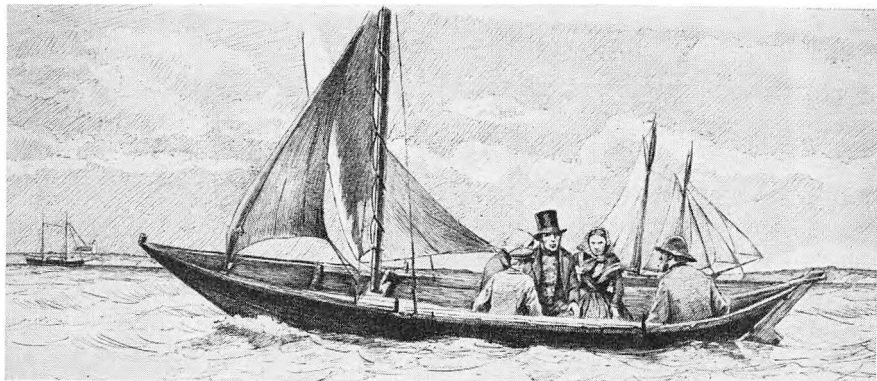
Alle har de fjorden at takke for inspiration. Også sømanden *Knud Vandmose Larsen* (præmievinder med romanen *Magnus* 1952) har i *Er der et skib til Nico* indflettet talrige små fine glimt af den »gråmankede fjord«. – Under sejlads på fjorden ser vi vejret klare op: »Bredningen forvandlede sig til en indsø, flankeret af fjerne blå kyster. Et sted nordpå lyste en skrænt som et hvidt forbjerg. Mod syd trak en milelang tange sit plovskær gennem fjorden. Landskabet bagud flød som en tømmerflåde på vandet. En kirke fangede lyset i sit fjerne hvide tårn.«

— — —

Sluttelig beder jeg om undskyldning, hvis nogle skildrere af »Danmarks Rhin« er glemt i denne oversigt.

Måtte jeg nævne en forfatter, i hvis hele produktion *Limfjorden* står som vandmærke i papiret, da skulle det være:

Hans Poulsen

Hans Smidth: Limfjordsbåde. Hirschsprungs Samling.

LIMFJORDENS MALERE

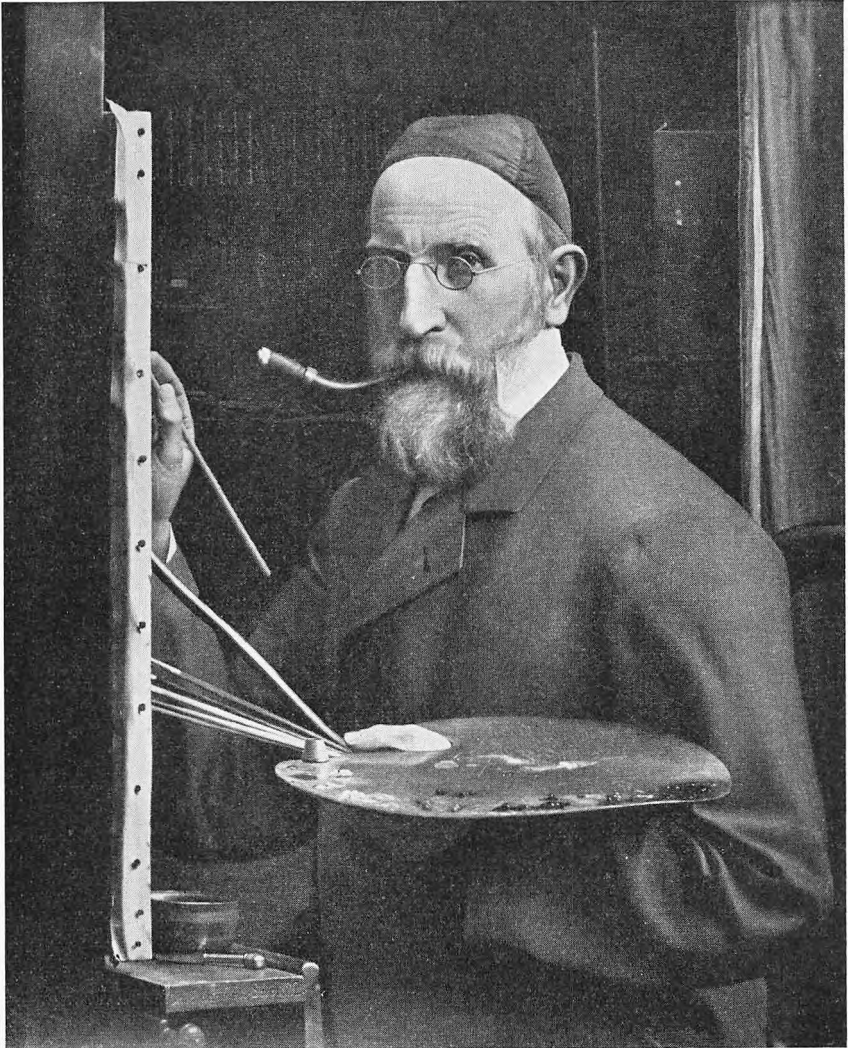
Af JAN ZIBRANDTSEN

DER er vel i de fleste af os nedlagt en mere eller mindre ubevidst trang til at lære vort land at kende, fordi vi nu engang af fødsel er rodfæstede her. For mange bliver det indgående kendskab til barndommens steder, de umiddelbart ind sugede naturindtryk herfra, et sikkert udgangspunkt og sammenligningsgrundlag for nye oplevelser af landet på ture, rejser eller ferieophold i fjernere egne. Uvilkårligt bliver øjet opmærksomt for de forskelle eller ligheder, der måtte fremgå af naturejendommelighederne i forhold til det allerede velkendte. Og hvor mangeartede, rige og fine oplevelser venter der os ikke, når vi drager fra sted til sted gennem landsdelene i vort dog i geografisk henseende så begrænsede Danmark. Overalt den åbne horisont, det lavt bølgende land, de friske kyster. Med små afvigelser er livet underkastet den samme store rytme med hensyn til lyset, vind og vejr under årets gang. Det er måske derfor, vort blik er skærpet for nuancens betydning for det enkelte landskabs særlige karakter, klimatisk og hvad jordbund, vegetation, form og farve angår. Mellem de kilder, der står os åbne, når vi søger bagud til Danmarks fortid, hører malerkunsten til de essentielle. Ikke fordi man ad denne vej kommer særlig langt tilbage i tiden, men fordi vore malere, da de i forrige århundrede for alvor begav sig ud i landet, med så stor almenhed og anskuelighed har udtrykt, hvad de dengang så af landskabelig skønhed og farverigt folkeliv, at vi i deres billeder synes at møde en art sindbilleder for dansk natur, der måske mere end alt andet lærer os at elske,

forstå og i erindringen at fastholde ejendommelighederne ved de steder, de har skildret. Og det gælder ikke mindst de malere, der som Lundbye og Dreyer gennem en poetisk fortolkning har løftet det sete op i et for fantasien nærende plan.

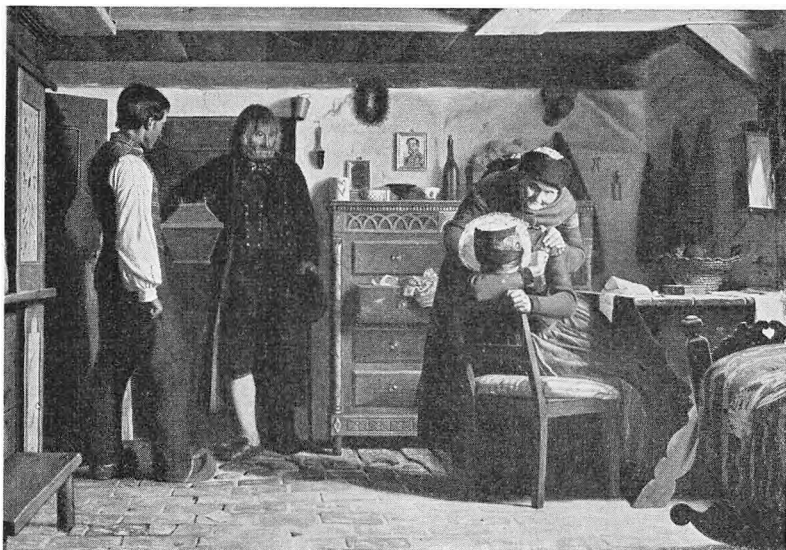
Når man på rejsen op gennem midtjylland kommer til Limfjorden, der som et himmelspejlende bælte skyder sig tværs gennem halvøen, overraskes man mange steder her ved pludselig at føle havets friskhed og åbenhed midt i fastlandet. Fjorden vider sig jo på sin bugtede og krogede vej mod vest ud i mægtige havagtige bredninger, der fra kyst til kyst giver det befriende, store udsyn over vandet. Det er landskab og befolkning langs denne vestlige del af Limfjorden, der især har fundet udtryk i dansk malerkunst. I tidsrummet fra 1840'erne til et stykke ind i vort århundrede må tre kunstnere i den forbindelse nævnes i første række: Christen Dalsgaard, Hans Smidth og Niels Bjerre. Det er, som om man i deres billeder, aldeles umiddelbart, føler en dybere sandhed om mennesker og egne, de har skildret. Hos Dalsgaard er det Sallingbonden og hans verden, hos Hans Smidth livet på himmerlandske markedspladser, i bondegårde, ved færgesteder og på fjorden, hos Niels Bjerre den vandmættede, ofte barske og stride luft over huse og skrænter længst vestpå ved Nissum bredning. Tilsammen viser de os forskellige kulturhistoriske stadier i disse afsides jyske egne. Og de giver os tillige hver med sin stærkt personlige male- riske opfattelse et indblik i den gradvise forandring, naturgengivelsen i dansk kunst har undergået i dette tidsrum. Den sidste fremtrædende kunstner med dybe rødder i Vestjylland er Jens Søndergaard. Han repræsenterer vor tid. I billeder af ham kan man opleve naturstemninger ved Limfjorden, der i moderne ånd giver storslåede udtryk for det jyske landskab på disse kanter af landet.

En af de første danske malere, der begav sig til Jylland for at male, var Martinus Rørbye. Det er særlig ved sin kunstneriske opdagelse af Skagen, at han indlagde sig fortjenester som fortolker af særpræget jysk natur. Hans tidligste Skagen-ophold var i 1833. Men i en lille skitsebog, der opbevares i Kobberstiksamlingen på Statens Museum for Kunst, har han nogle år tidligere med blyant og vandfarve nedfældet sine indtryk fra en rejse gennem Jylland og Norge. Det var i sommeren 1830. På strækningen mellem Viborg og Thisted har han gang på gang måttet gøre ophold for at tegne skitser af landskabsmotiver og folkelivssituationer, som han fandt mindeværdige. Han viser os herved noget af rejselivets poesi gennem de jyske egne i hine tider. Vi ser dagvognen i junisolen mod landskabets lysegrønne og gule toner. Og vi konstaterer, hvor stærkt et indtryk Limfjordens dybe blå farve har gjort på Rørbye. I en af akvarellerne hænger

*Christen Dalsgaard: Selvportræt. 1882. 86,5 × 69.
Charlottenborg Udstillingen.*

gråvejrsluften tungt over fjorden, og øen Mors dukker op på afstand som en præcist tegnet, mørk og stejl silhuet i blå afskygninger. Foran Limfjordens grålige flade ses i forgrunden en stående mand, mens en anden har tændt ild bag kampestensdyngerne. En båd er fortojet i forgrunden. Det er som oftest sådan i disse rejseskitser, at staffagen i forgrunden er prentet med en lidt stiv og sirlig nøjagtighed. De smukkeste kunstneriske

*Christen Dalsgaard: Landsbysnedkeren bringer ligkisten til det døde barn.
1857. 73,5×104. Statens Museum for Kunst.*

oplevelser viser Rørbye i helhedsopfattelsen af landskabet. Det gælder akvarellen »Vilsund ved Limfjorden«, dateret 15. juni 1830.

»Ved Salling Sund er der ikke meget malerisk, det Særegne ved et Færgested og de smukke Skrænter ved Limfjorden alene undtagne«, siger Rørbye i sin samtidige rejsedagbog. Der er senere i hans skitsebog færgesteder fra Norge, der i kunstnerisk opfattelse og motivisk karakter kommer de tilsvarende danske temmelig nær. Det blev da også senere kunstnere, der skulle bringe os Limfjordsmotiverne på nærmere hold. Rørbye så noget, og hans resultater er meget indtagende, men han så ikke alt. Han havde jo også kun kort tid til sin rådighed.

Anderledes med Christen Dalsgaard, der blev født 1824 på hovedgården Krabbesholm uden for Skive, hvor faderen var proprietær. Man har her et af de mest slående eksempler på, hvad hjemegnen og barndomsmilieuet kan betyde for en kunstner. Dalsgaard færdedes som dreng meget i det frie, dels i båden på Limfjorden og på den nære å og dels omstrefjende i mark og skov, optaget af fuglefangst. Tidligt var den kunstneriske interesse vågnet hos ham. Og han tog efterhånden jævnlig skitsebogen og malergrejerne med på sine vandringer, optaget af forsøgene på at gengive fænomenerne i naturen. Medaillør Krohns broder var præst på egnen. På Krohns anbefaling blev Dalsgaard antaget som elev på Rørbye i København, samtidig med at han tegnede på Kunstakademiet. Da Lund-

Niels Bjerre: *Harboøreboere ved kirken*. 1906. 147 × 231,5.
Statens Museum for Kunst.

bye i 1844 udstillede sin kostald, slog dette billedes sandhed i fremstillingen Dalsgaard i en overvældende grad. Men det var senere navnlig Sonnes og Exners arbejder, der tilskyndede ham til at tage folkelivsbilledet op til behandling. Dalsgaard blev den betydeligste af de malere, der fulgte Høyens opfordring til at give skildringer af almuens liv, og vel i det hele taget en af de mærkeligste begravelser i århundredets danske kunst. Størst var han i sin ungdom og manddom. Muligvis var det netop det forhold, at han ikke holdt sin ungdoms intense naturstudier vedlige, der gør de fleste af hans senere arbejder noget tørre, hårde og malerisk uinteressante. Dog må det siges, at et billede som hans selvportræt, malet 1882 til Charlottenborg-udstillingens samling af kunstnerportrætter, hæver sig højt ved menneskeskildringens dybde og prægnans.

Dalsgaard har selv berettet: »Efter at jeg var begyndt at male hos Rørbye, rejste jeg hver Sommer hjem til »Krabbesholm« i en to-tre Maaneder og gjorde sommetider Udflugter derfra, overalt flittigt malende Studier ude og inde. Rørbye holdt mig i det hele meget til at tegne i Skitsebogen, som han jævnlig forlangte at se, og tillige til at komponere.«

Gennem disse studier støbte Dalsgaard sin stil. Han gjorde sig ikke sagen let. Han var kompromisløs, når han satte sig det mål at trænge helt til bunds i et landligt interiør som ramme om optrin af almuens liv. Man kan i den forbindelse nævne nogle af de værker, der stærkest har befæstet

hans ry, »Snedkeren bringer Ligkisten til det døde Barn« fra 1857 og »Udpantning hos en fattig Bødker paa Landet« fra 1859, begge på Statens Museum for Kunst. Det er billeder, der er uvurderlige som kulturhistoriske dokumenter for almuens levevilkår ved århundredets midte. Netop sådan har der set ud i Sallingbondens stuer og i landsbyens bødkerværksted. Ikke mindst i det førstnævnte billede er der en overordentlig malerisk skønhed i den yderst detaljerede gengivelse af stuen med de malede udskårne møbler og andet husgeråd, der fanges af lyset. Hvilken sanddrøhed! Dalsgaard har på en måde i figurskildringen ligesom stillet sig objektivt på afstand af optrinets tragiske indhold. Han viser os den sønderknuste unge mor, der har mistet sit barn, viser os den trøstende bedstemor og den unge far, der med fatning modtager snedkeren, som just træder ind gennem døren med kisten under armen. Men det hele samler sig til et udtryk af idealiserende poesi, der også rummer Dalsgaards medfølelse og varme hjerte. Bag den mandighed og rankhed, der præger Dalsgaards kunst, mærkes hans sjælelige bevægelse. Der er et stort drag over hans ypperste værker, som til enhver tid vil gøre indtryk.

Men alligevel er der i hans direkte naturstudier fra de yngre år et fordomsfrit malerisk skarpsyn og en friskhed i oplevelsen, der ikke kommer til udtryk med samme styrke i de udstillingsbilleder, som han på grundlag af skitser og forarbejder gennemførte på malerstuen. Det er i disse friluftsstudier, man kommer Limfjordslandskabet allernærmest. Man føler her helt hans samhørighed med naturen. Han viser os planternes saftspænding, den lysmættede, mildt disede luft over engene ud mod vandet og Limfjordens udstrakte flade, hvor lange og lave bølgekamme som hvidlige og gråblå reflekser af himlens lys brydes med fjordbundens brune farver af vissent tang. Han sanser lufttonerne. Huse og trægrupper eller skrænterne på en fjern kystlinie er skildret med et dristigt og mærkeligt summarisk helhedssyn. Som lutter farvestrøg og farvetoner. Man synes her at møde koloristiske problemer og en naturbetragtning, som først årtier senere blev taget op til konsekvent behandling i dansk kunst af en yngre generation af malere.

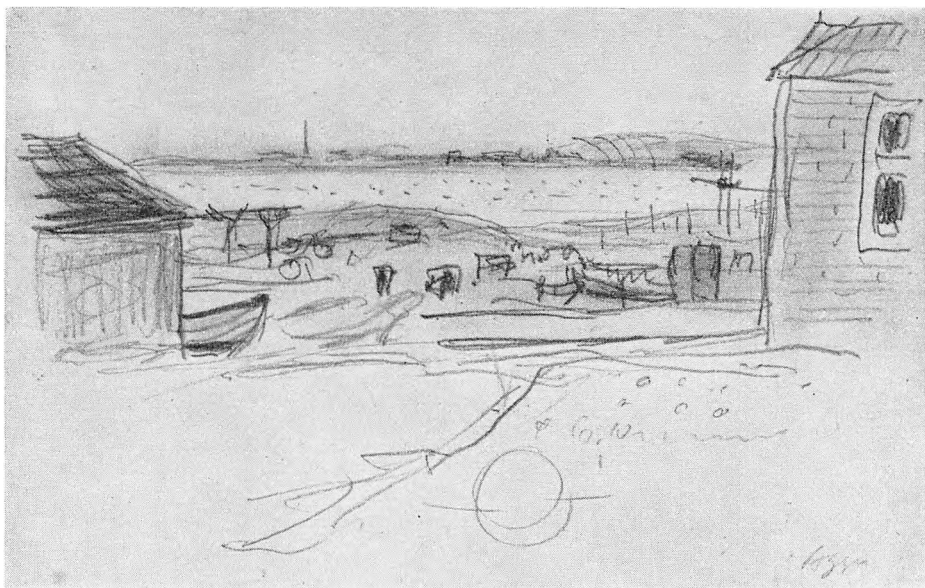
Uvilkårligt tænker man på Niels Bjerre, når man på Kunstmuseet ser Dalsgaards »Landskab fra Skiveegnen med Skivehus«, malet i september 1849. Der er foroven kraftige blå striber himmel synlige gennem de klare hvide skyer, malet med impulsiv bredde i penselstrøgene. Der kommer så en zone af regngrå, sammenhængende skylag. Længst ude over landskabet trænger den varme, gule septembersol gennem skyerne. Den behersker indirekte med sit gyldne skær marker og engdrag helt frem mod forgrunden, hvor en båd glider for fulde sejl gennem åen, der kun sparsomt er

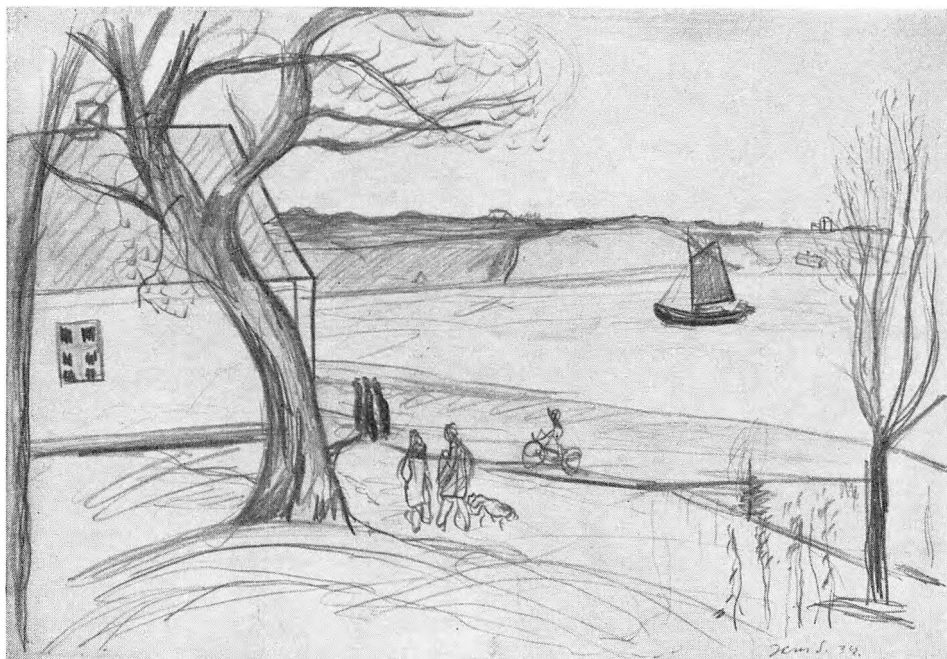
*Hans Smidth: Færgen til Fuur. 1917. 90×120.
Privateje.*

*L. A. Ring: Forår i Hals. 1892. 78×103,5.
Statens Museum for Kunst.*

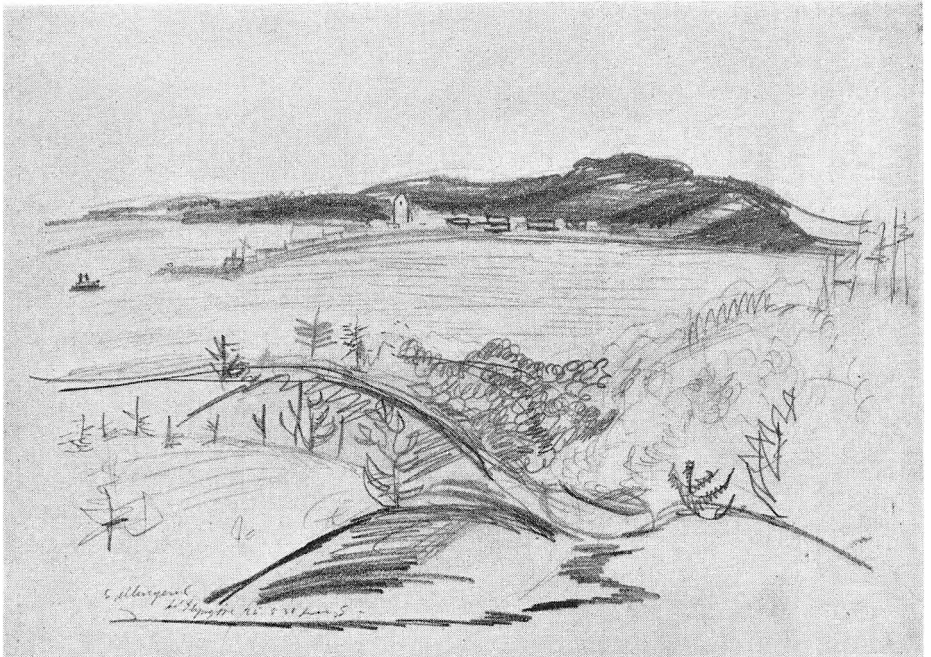
Knud Agger: Udsigt fra kunstnerens hus på Venø. 1950.
Blyantstegning. Kobberstiksamlingen.

Jens Søndergaard: Fra Sallingsund. 1939.
Blyantstegning. Kobberstiksamlingen.

Niels Bjerre: Udsigt ved Vedbjerggaard mod Venø.
Blyantstegning. Kobberstiksamlingen.

Jens Søndergaard: Sallingsund til Glyngøre. 1938.
Blyantstegning. Kobberstiksamlingen.

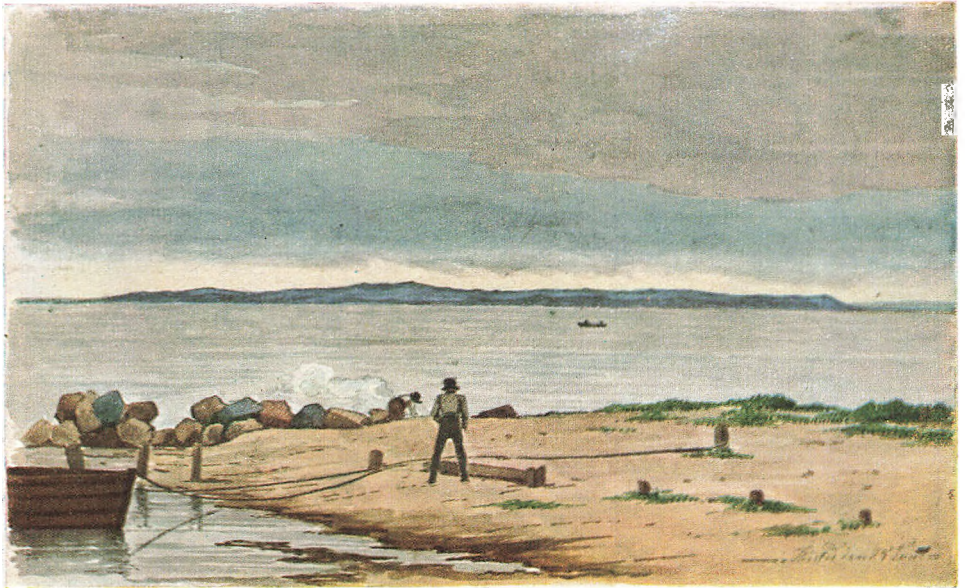
*Christen Dalsgaard: Skive fjord ved Krabbesholm. En strandet pram læses over i en vogn.
Maj 1849. Blyantstegning. Kobberstiksamlingen.*

*Hans Smidth: Glibfiskere i Limfjorden. Pennetegning.
Den Hirschsprungske Samling.*

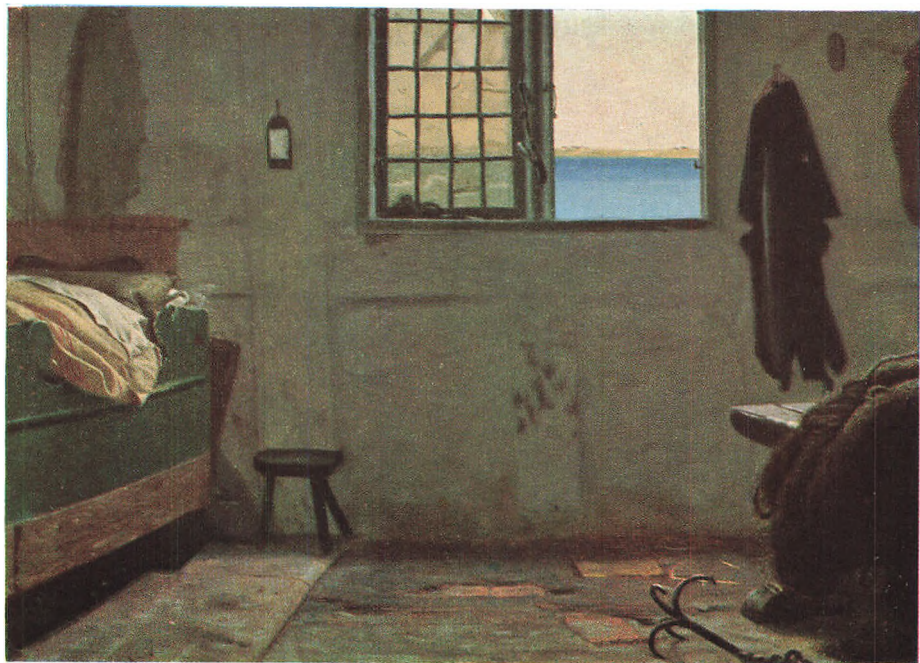
*Martinus Rørbye: Vilsund ved Limfjorden. 1830. Akvarel. 10,6×17,8.
Kobberstikesamlingen.*

*Martinus Rørbye: Thisted. 1830. Akvarel. 10,6×17,8.
Kobberstikesamlingen.*

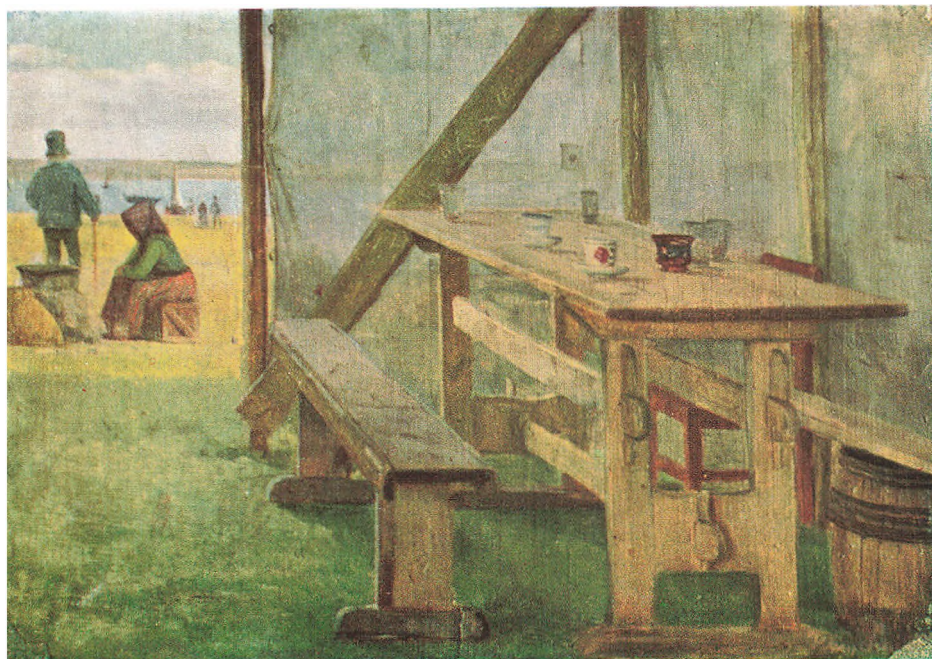
*Christen Dalsgaard: Landskab fra Skiveegnen med Skivehus. 1849. 35,5 × 50,5.
Statens Museum for Kunst.*

*Christen Dalsgaard: En fiskers sovekammer. 36 × 49.
Den Hirschsprungske Samling.*

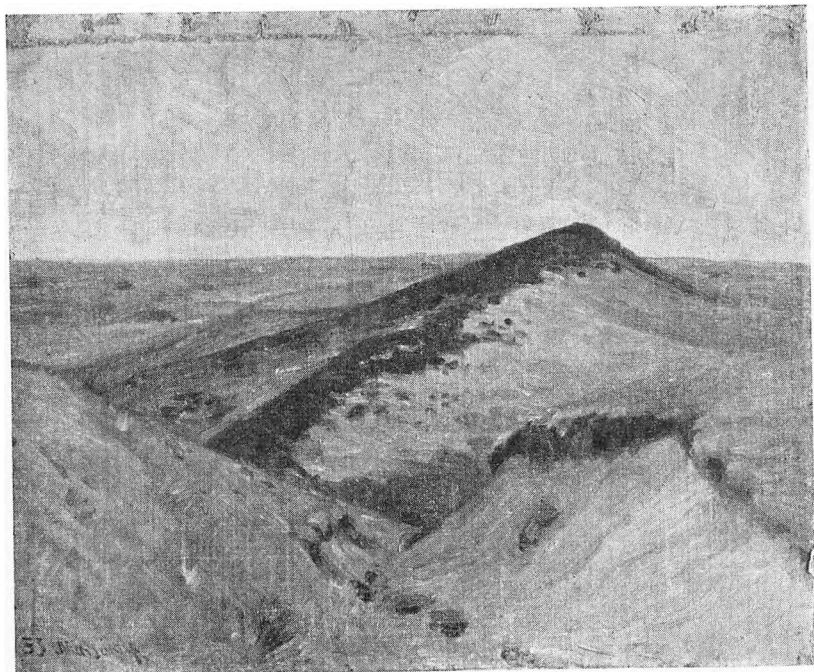
*Hans Smidth: Parti fra Gatten hede med kreaturfold. 1890'erne. 29 × 37,5.
Privateje.*

*Hans Smidth: Markedstelt ved Fuursund. Slutningen af 1860'erne. 21,5 × 31,5.
Privateje.*

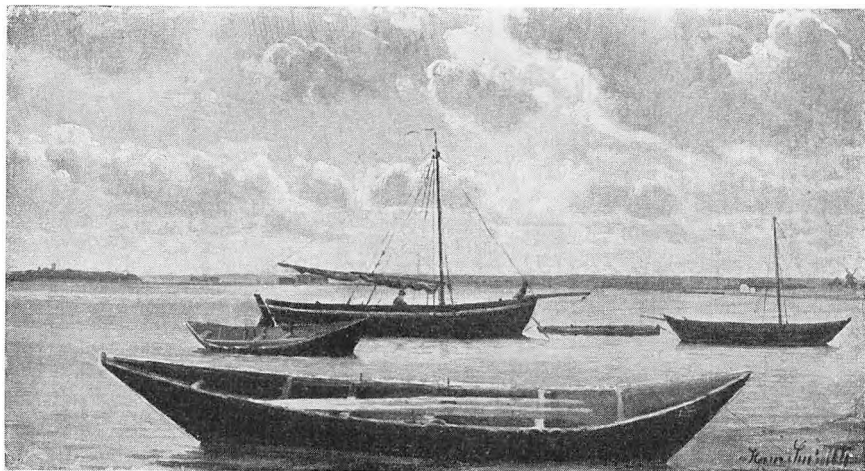
*Christen Dalsgaard: Mon han dog ikke skulle komme? 1879. 53,5×44.
Den Hirschsprungske Samling.*

*Fridolin Johansen: Bakket landskab. Mors. 1894. 30×36.
Kunstmuseet i Sorø.*

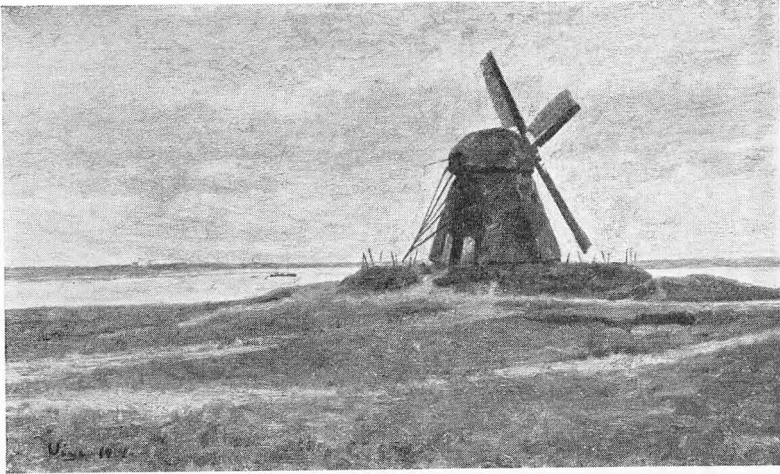
*Hans Knudsen: Blæsende sommerdag. Vilsund. 1922. 79×110,5.
Privateje.*

Hans Smidth. Limfjordsbåde. 1870'erne. 20,5 × 37,5.
Privateje.

antydtes ved en fint blinkende sølvstribet. Det er en næsten hollandsk komposition med høj himmel. Mærker man ikke Limfjordens nærhed i den lysflimrende, af vanddampe opfyldte luft foran Skivehus, der ses omgivet af haven og vejtræerne? Dalsgaard har formet gård og bevoksning som enstonige grønne og gulgrå silhuetter, ja, som tæt lejrede eller halvt svævende mørkere løvmasser mod det lysende landskab. Sikkert, diskret, luftigt har han vist os et typisk udsnit af Sallingnaturen.

Fra 1862 virkede Dalsgaard som tegnelærer ved Sorø Akademi. Han døde først 1907. Med sin ungdoms bondestudier peger han frem mod Hans Smidth, der med ejendommelig ægthed blev hans arvtager som skildrer af jysk natur og folkeliv. Som bekendt var Hans Smidth ikke født i Jylland, men på Lolland. Det var i 1839. Da han som 15-årig, i en endnu meget modtagelig alder, efter et ophold i Kerteminde flyttede til Jylland, hvor faderen blev herredsfoged i Sallinglands herreder og byfoged i Skive, gjorde den jyske natur et så dybtgående indtryk på ham, at den livet igennem drog ham til sig. Det blev hans domæne som maler. Ingen anden kunstner har givet et så omfattende og talende billede af Midtjylland. Han fæstnede sig ved det oprindelige og primitive drag ved livet på heden, de gamle lerklinede gårde med skæve mure og lavthængende tage, ofte ramt af skarpt sollys i den klare blæstluft, der ligesom giver det uendelige, øde udsyn over landskabet udenom en forstærket dimension. Man mærker i Hans Smidths billeder, hvor meget han følte sig knyttet til det nøjsomme og fattige liv, han mødte her, og hvor stærkt han iden-

Jens Vige. *Landskab med mølle. Limfjorden. 1901.*
Privateje.

tificerede sig med sine modeller, klædt i broget hvergarn, når han malede dem. Ja, hvor friske og farvefine er ikke hans figurstudier af jyske bonde-typer. Der går en tone af livsbekræftelse, varme, medfølelse og lune i Hans Smidths kunst. Dagliglivets glæder og adspredelser viser han os med en palet, der får jævne og beskedne ting til at lyse. Det er gennem hans maleriske oplevelse, at motiverne får betydning for os. Med sin på en gang tunge og klare maleriske stoflighed i penselstrøgene tilfører han realismens periode nye kunstneriske værdier.

Hans åbne blik for Limfjordsnaturen finder man så tidligt som sidst i 1860'erne, hvor han i et udsyn fra et markedstelt har skildret bønderfolk, der med både er kommet over Fuursund til markedspladsen. Allerede her har han blik for de lyse reflekser fra vandet og det mildt tindrende lys over landskabet. Man ser i andre af hans billeder, hvormeget den ene Limfjordskyst på smalle steder kan ligne den anden. Til hans uforglemmeligste fremstillinger fra disse egne hører hans skildringer af glibfiskere i Limfjorden. Det var som regel bønder oppe fra landet, der i den varme sommertid, fuldt påklædt med høj hat, kabuds og med uldstrikkede ærmer gik ud i den blanke, lave fjord, indtil de stod i vand til op på livet. Her drev de glibfiskeriet.

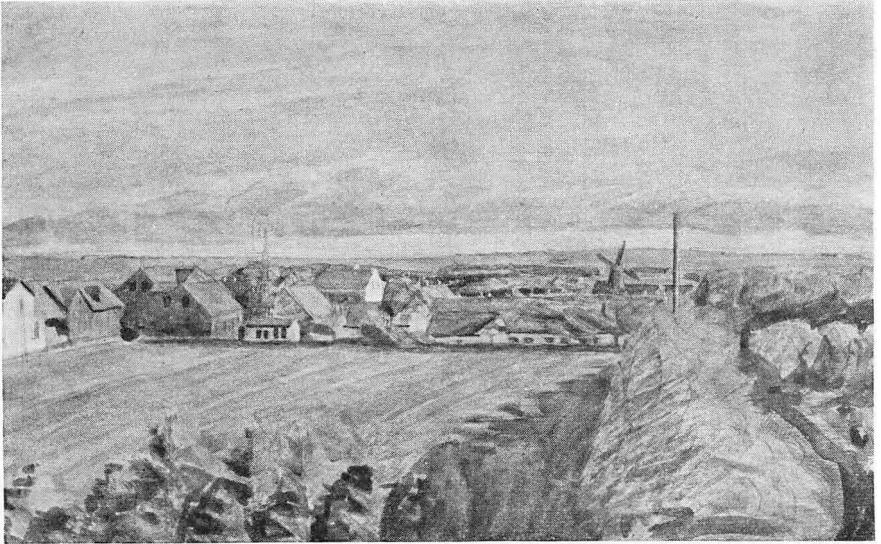
Hans Smidth døde i 1917. Til det sidste bevarede han sin skaberevne. Der kan tilmed være en forbavsende friskhed, bredde og umiddelbarhed i hans alderdomsværker. Det ses netop i hans store billede fra 1915 af glibfiskerne og i det prægtige værk »Færgen til Fuur« fra 1917, begge

udført i København efter studier fra 1870'erne. I færgebilledet har naturgengivelse og folkelivsskildringen indgået en art højere forening, farverigt, broget, livfuldt og samlet i rytmen. Man har her summen af Hans Smidths kunstneriske væsen.

Har yngre generationer af kunstnere givet os intimere billeder af Limfjordsegnene? Det er næppe tilfældet. Fremragende har L. A. Ring i 1892 malet »Foraar i Hals« med den gamle mand i træsko og skindhue, som besværligt gående, støttet til to stokke, er på vej gennem landsbyen. Motivet er ikke uligt de sjællandske, Ring ellers som oftest malede. Måske kan man ane Kattegats brise i den violette skystribe, der af friske luftninger føres skråt op over himlen. Det er en kølig forårsdag midt i maj, som billedets datering viser. Der er endnu ingen udsprungne grene. Man kan træffe på landskaber fra Fuur, malet af Jens Vige, og på fremstillinger fra Mors malet i halvfemserne af Fridolin Johansen. Man kan i disse billeder fornemme Fridolin Johansens betagelse af landskabets storladne rytme. Opfattelsen virker næsten moderne. Man kommer til at tænke på Jens Søndergaards billeder fra ungdomstiden.

Da Niels Larsen Stevns i 1921 udførte sin fresko »Genkomsten« på korvæggen i Ranum kirke, lod han det blændende himmelske syn med Kristus og englene stige frem med overvældende dramatisk virkning over huse og gaarde i selve Ranum by. Et stejlede hesteforspand kører af forfærdelse i grøften. Stemningen over tage og træer og over det udstrakte landskab mod Limfjordens blanke flade er ypperligt skildret. En stor kunstner har vist os landskabets egenart. Fine er de studier og forarbejder i akvarel, Stevns har malet af Ranum by. I mange år malede Hans Knudsen med sit lille hus på Lundø som det faste udgangspunkt landskaber fra Limfjorden. Han har skildret strandengene og de åbne flade marker med hegnspælene som silhuet mod fjorden, han har vist os de stråttækte, hvidkalkede gårde med beskedne småhaver eller udkanten af plantagen. Det er jævne, sanddru fremstillinger af jysk natur. Men han har også skildret skykolonnerne, der jaget af vestenvinden er på vej over Limfjorden, som glimter frem bag kraftigt hvælvede mørke bakker. Det ser man af »Blæsende sommerdag, Vilsund« fra 1922. Flere kunstnere har i vort århundrede malet i disse egne af Jylland. Hjalmar Westerdahl har hyppigt arbejdet med motiver fra Toftum Bakker og en af vore yngre malere Leo Thellefsen har skildret natursceneriet, når solstrejf gennem sortladne skyer trænger pletvis ned over røde tage i Limfjordsbyer.

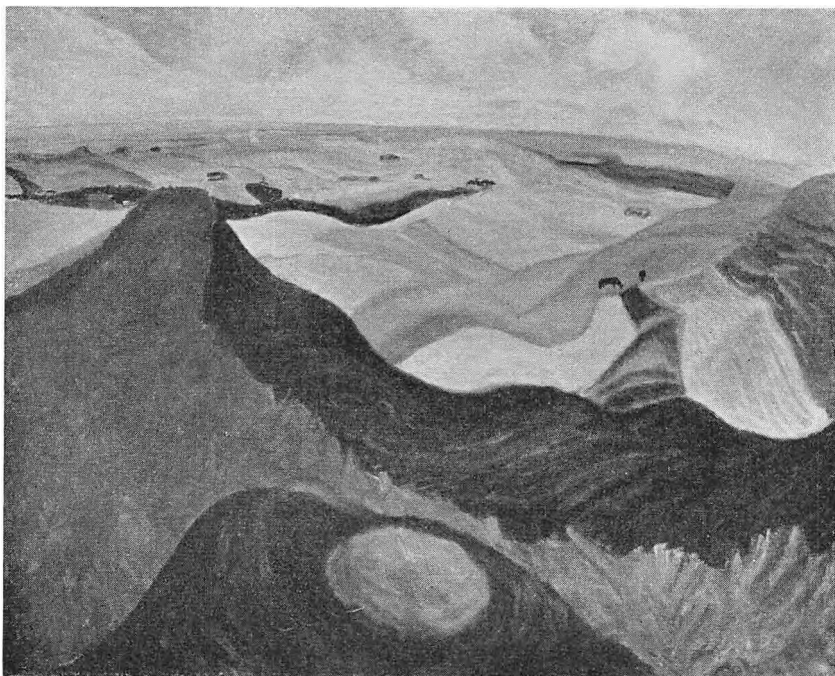
Men de stærkeste kunstneriske vidnesbyrd om Vestjylland får man i moderne dansk maleri af Niels Bjerre og Jens Søndergaard. For Bjerres vedkommende gjorde et ligefremt og enkelt forhold til naturen sig fra første

*Niels Larsen Stevns: Ranum by. 1921. Akvarel. 36×57.
Fyens Stiftsmuseum, Odense.*

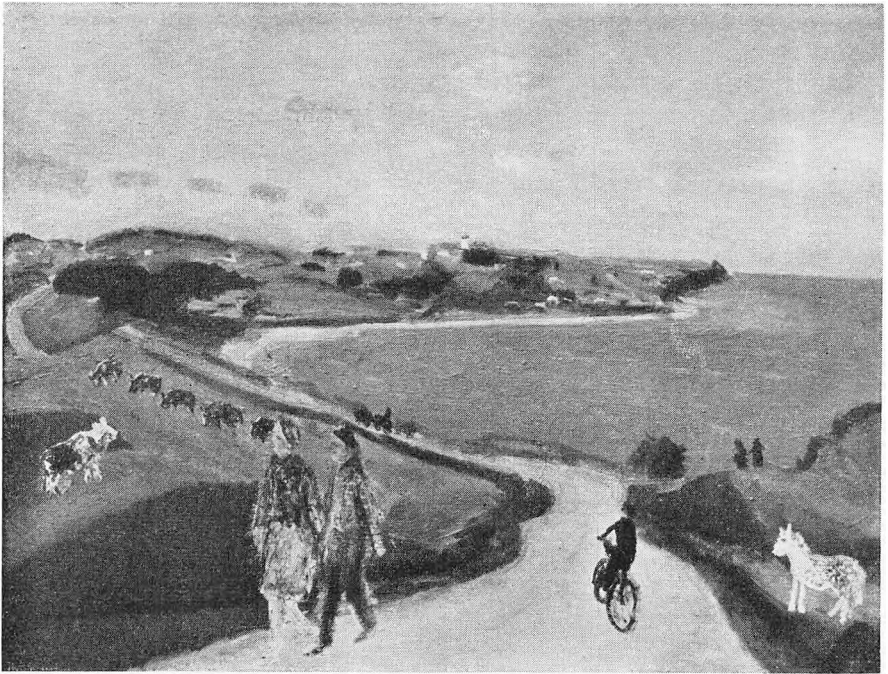
*Niels Bjerre: Solblæst ved Sallingsund. 1939. 70×94.
Vejen Museum.*

Jens Søndergaard: Landskab. Thy. 1923. 85×110. Privateje.

færd gældende. Det gav ham udgangspunktet og balancen i hans kunst. Med trofasthed vendte han bestandig tilbage til Lemvigegnen, hvor han var født 1864. Og med sjælden ægthed har han gjort Vestjyllands belysninger og farver nærværende for os. Fra Nissum Bredning ændrer Limfjorden karakter. Bjerre har skildret modsætningsrigdom af forblæst barskhed og frodighed på dette sted. I »Harboørefiskere ved Kirken« fra 1906 sætter han de mørke, stående figurer foran kirken op mod det åbne landskab. Med ejendommelig storladen rytmik er den jyske natur skildret i det vidtstrakte udsyn. Langt borte øjnes havets bræmme.

En side af Niels Bjerres kunstneriske opfattelse, der tidligt gjorde sig gældende i hans billeder, og som i al fremtid skulle blive et kendemærke for ham, er det følsomme blik for silhuetvirkningen og for de rolige, sammenhængende flader i motivet. Sagtmodigt og sløret af den givne atmosfæriske stemning trænger farverne i huse, marker og bevoksning frem i hans landskaber. Mange eksempler kan hentes fra hans motiver fra Engbjerg, Lemvig eller Bovbjergkanten. De viser hans stærke oplevelse af lysfænomenerne over skrænterne ned mod havet, over stort sete landskaber med træer, telefonpæle, gårde og huse.

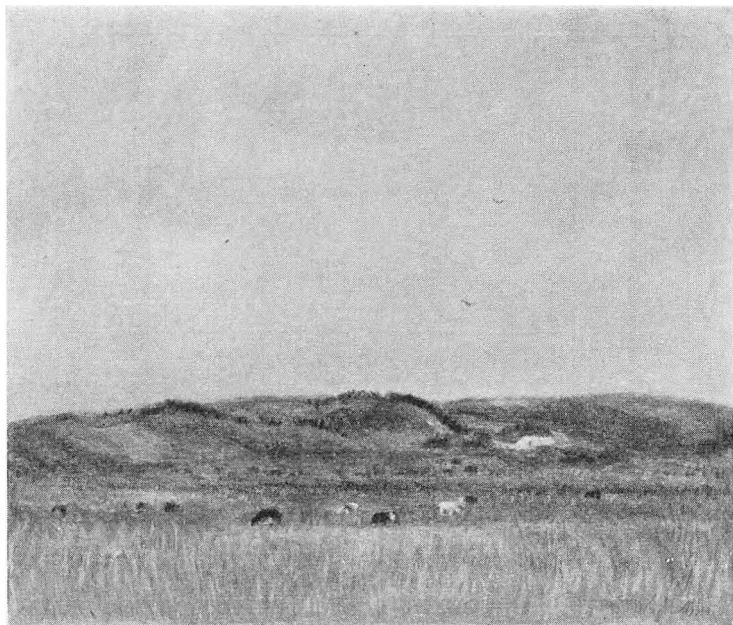

Jens Søndergaard: Landevej. Thy. 1934. Privateje.

Jens Søndergaard, der var født 1895 på Mors, og som voksede op i Hurup i Thy, blev det foreløbig sidste led i rækken af store malere, der har vist os grundtræk i jysk natur, heriblandt også Limfjordsegnene. Hans landskaber af de bølgende bakkedrag i Thy betyder et dristigt skridt i retning af en visionær og personligt formuleret naturbetragtning. Der er bag alle hans arbejder en vægt af realitet, af direkte sansning foran motivet. Men det sete lægges ved den stærke sjælelige oplevelse ind i en universel billedrytme. Det er de store drag og stemningen, han understreger ved sin brede og spontane maleriske behandling. Stadig vendte også han tilbage til Limfjordsegnene og til de stejle skrænter ved Bovbjerg med det vide udsyn over havet. Hans billeder lærer os, hvor frit en kunstner kan arbejde med naturens former og dog formår at give os et dybtgående udtryk for en egne særpræg.

Der er ingen tvivl om, at vore malere med opdagerglæde har fordybet sig i Limfjordsområdets belysninger og farver. Bjerre beklagede sig over vanskeligheden ved at arbejde i det blæsende og ofte tågede Vestjylland. Men hvor har han skildret lysets skønhed, når det bryder frem af skyer og soldis. Sådanne billeder er som kærlighedsskildringer til

jysk natur. På samme måde har andre kunstnere været fastholdt for kortere eller længere perioder af Limfjordsegnenes åbne rum og de lange fint svungne linievirkninger, der dannes af kysterne, skrænterne og bakke- dragene. Der er store naturoplevelser at hente i mange af disse endnu ret uberørte egne, som sikkert til stadighed vil drage kunstnere til sig. Det fortjener at fremhæves, hvad Knud Agger i de sidste år har skabt i motiver fra Venø. Fortæller disse landskaber os ikke om sommerdagens vegetative frodighed i en åbenbaring af blide toner og farver. Alt ånder fred, de brogede græssende køer, et ensomt hus, bakkedragets enkle rytme under den høje, lyse gråvejrshimmel. – Limfjorden kalder på os alle.

*Knud Agger: Lys gråvejrsgang på Venø. 1955-56. 112×113.
Ribe Stiftsmuseum.*

